

ЗМІСТ

НАША ОБКЛАДИНКА

- 1-а сторінка.* Перший міжнародний форум освітянських керівників відбувся!
- 2-а сторінка.* Учасники форуму “Лідери української школи: роль директора сучасного навчального закладу” про проблеми директора та української освіти.
- 3-я сторінка.* Передплата: співпрацюймо і надалі разом!
- 4-а сторінка.* Відзначаємо свої ювілеї плідною працею: 50 кроків за 10 років!

Інноваційна школа

- Стрижнева тема – профільне та диференційоване навчання*
Олександр Ляшенко. Теоретично-методичні засади організації профільного навчання в старшій загальноосвітній школі..... 4
- Загальні збори АПН України. *Фоторепортаж*..... 12
- Сергій Максименко.* Диференційоване навчання: до проблеми психологічного супроводу..... 13
- Віталій Походенко.* Українська школа в пріоритетах НАН України..... 18
- Франтішек Шльосек.* Профілізація потребує глибоких міркувань... 21
- Про п'яту виставку-презентацію освіта України “*Інноваційні технології навчання*”..... 25
- Навчальні заклади – учасники виставки-презентації “*Інноваційні технології навчання*”. *Фоторепортаж*..... 23
- Наш ювілей!* Думки читачів і засновників про журнал та колектив, який його творить..... 25

Педагогіка школи

- Людмила Липова.* Теорія і практика здійснення профільного навчання в середній загальноосвітній школі..... 32
- Світлана Рудаківська.* Профільне самовизначення старшокласників..... 38
- Раїса Пріма.* Надійний путівник вчителя-вихователя та майбутнього вчителя..... 43
- Олена Барановська.* Впровадження сучасних форм організації навчального процесу в умовах профільного навчання..... 44
- Тамара Полонська, Василь Кизенко, Ганна Лашевська.* Упровадження допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів..... 48
- Міжнародний Фонд „Україна 3000” запрошує до участі в проєкті Катерина Тараненко.* Добро починається з тебе. Про ініціацію всеукраїнського руху дитячої благодійності в країні..... 57
- Олександра Кійло.* Здоров’язберігаючі технології як умова формування культури здоров’я школярів..... 66
- Артеківські діалоги. Фоторепортаж*..... 69
- Людмила Просандеева.* Диференційно-діагностичні критерії порушення самоцінності дитини в процесі соціалізації..... 75

Управління школою

Запозичуємо досвід профтехосвіти

- Борис Чекригін.* Поєднання загальної середньої і професійної освіти..... 82
- Андрій Титенок.* Забезпечення наступності у професійному навчанні учнівської молоді..... 85
- Микола Нечай.* Профільне навчання: організаційні секрети... 87
- Микола Піддячий.* Профільне навчання старшокласників за напрямом „технологія і дизайн”..... 88

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН, АПН, ВАК

Всеукраїнський
науково-
практичний
журнал

Свідectво про державну реєстрацію
Серія KB № 3826 від 22 листопада 1999 р.
Серія KB № 3826 від 9 березня 2004 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК
Постанова Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Головний та науковий
редактор
Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція
та коректура:

Валерій ФЕДОРЕНКО
Олена ПАВЛОВСЬКА

Художній та відповідальний
редактор

Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Верстка
Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© “Директор школи, ліцею, гімназії”, 2008

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
“ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА”
ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЄЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Галина **ЄЛЬНІКОВА**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНІЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРАЩЕНКО**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

<i>Людмила Крижанівська. Особливості організації допрофесійної підготовки та профільного навчання учнів.....</i>	89
<i>Галина Міхалишина. Організаційно-педагогічні заходи щодо забезпечення якості професійної підготовки.</i>	91
<i>Наталія Котляревська. Роль конкурсів у професійній підготовці майбутніх фахівців.....</i>	93
<i>Віктор Паржницький, Дмитро Закатнов. Психолого-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до вибору кар'єри в процесі професійно-технічної освіти.</i>	96
<i>Микола Федорець. Проблеми перепідготовки та мотивації шкільних педагогів в умовах інформаційного суспільства. З досвіду роботи.</i>	101
<i>Проект журналу “Творчий майданчик” – для усіх вболівальників за долю української школи та її директора Серікова Жанна. До питання легалізації освітніх послуг.....</i>	104
<i>Іван Осадчий. Соціальна катастрофа села й сільської освіти вже має місце: сільські школи ще є, а дітей у них уже немає!.....</i>	105
<i>Наші ювіляри.....</i>	112

ГАМАЮН: меблі для шкіл..... **65**

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 2 від 30.10.2008 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ “Директор школи, ліцею, гімназії”

- Статті мають бути написані спеціально для часопису “Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друкovanі і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць, а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.
- Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву.
- За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
- Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.
- Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tiff та jpg.
- Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
- Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.
- Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

Електронна пошта редакції: **director@oldbank.com**
Адреси редакції: 01033, м. Київ, а/с 116;
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу “Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 21.11.2008 р. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 9,5 умов. друк. арк. Наклад 1200.
Віддруковано на ЗАТ “Книга”. Зам. 8-309.
Свідоцтво ДК №2325 від 25.10.2005 р.

Центр ССР ім. Миколи Пирогова
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

На часі активізація та розширення досліджень з актуальних проблем теорії і практики профільного навчання.

Першочергової уваги потребує проблема створення системи підручників для профільної школи, що забезпечують тривірне вивчення кожного предмета...

Постанова Загальних зборів АПН України "Теоретико-методичні засади організації профільного навчання у старшій загальноосвітній школі" від 20.11.2008 року

Уважати доцільною інтеграцію зусиль науковців НАН і АПН України, викладачів вищих навчальних закладів, учителів та методистів з метою оперативної і якісної підготовки різноманітних видань для профільної школи на основі формування об'єднаних авторських колективів.

Рекомендації Загальних зборів АПН України щодо запровадження профільного навчання в середній загальноосвітній школі від 20.11.2008 року

**Інноваційна
школа**

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СТАРШІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Сьогоднішні Загальні збори АПН України присвячені проблемі, яка хвилює нині багатьох учених, педагогів, управлінців, батьків та й загалом громадян країни, оскільки менш як за два роки українська школа, її старша ланка має перейти на засади профільного навчання. Запровадження профільного навчання в старшій загальноосвітній школі є необхідною умовою реалізації сучасної парадигми особистісно орієнтованої освіти. Тому одним з найважливіших завдань педагогічної науки, нашої Академії на найближчу перспективу стає наукове і методичне забезпечення цього процесу.

**Олександр
ЛЯШЕНКО**

Академік-секретар
Відділення дидактики,
методики та інформаційних
технологій в освіті
АПН України

*Доповідь на
Загальних зборах
АПН України
20.11.2008 р.*

Профільна диференціація давно утвердилася як **наріжний принцип функціонування старшої школи в розвинених зарубіжних країнах.** Вона передбачає, як правило, роз-

поділ учнівських потоків після здобуття обов'язкової для всіх базової загальної освіти за трьома основними профілями – академічним, технологічним і професійним, які забезпечуються у системах відповідних типів навчальних закладів і загалом дають можливість задовольнити освітні потреби і на початковому етапі професійні домагання переважної більшості учнів. Якщо раніше зміст освіти в зазначених профілях істотно різнився, то зараз помітною є тенденція міжпрофільного взаємопроникнення компо-

нентів навчального змісту. Зокрема, академічний профіль підготовки обов'язково включає навчальні курси професійного і технологічного спрямування, а зміст освіти в технологічному і професійному профілях містить обов'язковий для всіх учнів стандартний загальноосвітній компонент. Таку тенденцію можна пояснити не лише намаганням забезпечити учням можливість у разі потреби змінити на певних етапах обраний профіль навчання. Її можна сприймати і як аргумент щодо підтвердження непродуктивності ідеї вузької спеціалізації навчання в старших класах школи, натомість необхідності фундаменталізації освіти, підготовки старшокласників до універсальної, а не лише вузької спеціфічної діяльності в житті.

Пошуки шляхів диференціації навчання в загаль-

ноосвітній школі, і в старшій її ланці зокрема, характерні для вітчизняної системи освіти. До втілення ідеї профілізації старшої школи в нинішній її інтерпретації наша педагогіка, принаймні впродовж останнього півстоліття, йшла через апробацію і впровадження таких її елементів, як спеціалізовані школи для дітей з підвищеними здібностями і навчальними можливостями (фізико-математичні, з поглибленим вивченням іноземних мов, музичні, художні та ін.), класи з поглибленим вивченням окремих предметів, впровадження широкого спектру факультативів, навчально-виробничі комбінати, які не лише забезпечували реалізацію спільного для всіх учнів змісту трудового і виробничого навчання, а й у багатьох випадках були центрами професійного навчання старшокласників.

Справжній сплеск пошуків і знахідок у напрямку відходу від уніфікованої школи, наближення навчального процесу до дитини, спрямування його на задоволення її індивідуальних потреб і можливостей спостерігаємо з початку 90-х років минулого століття, коли в Україні утвердилися нові типи навчальних закладів (гімназії, ліцеї, колежіуми), а також інтенсифікувалися перебудовчі процеси в масовій загальноосвітній школі. Усе це, а також певні теоретичні напрацювання стали вагомим аргументом і підґрунтям для законодавчого закріплення профільного характеру старшої школи і розроблення його концептуальних засад.

Принциповою особливістю профілізації старшої школи України, яку ми зараз здійснюємо, є те, що цей процес відбувається в умовах конституційно закріпленої обов'язковості загальної середньої освіти для всіх громадян. Це означає, що за будь-якої організації навчання в старшій школі має бути забезпечено рівень загальноосвітньої підготовки всіх без винятку учнів, не нижчий від визначеного Державним стандартом загальної середньої освіти.

Ученими нашої академії у 2003 році була розроблена Концепція профільного навчання, схвалена колегією МОН України, яка по суті є конкретизацією Концепції загальної середньої освіти щодо старшої ланки школи. Вона є важливим теоретичним підґрунтям для практичної реалізації ідеї профілізації старшої школи.

Загальною світовою тенденцією розвитку старшої ланки середньої школи є її орієнтація на широку диференціацію навчання та інтеграцію загальноосвітньої та допрофесійної підготовки учнів. Профільне навчання за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації навчального процесу дає можливість врахувати освітні потреби, нахили й здібності старшокласників з метою забезпечення їхнього професійного самовизначення. Воно передбачає поділ учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами й здібностями, гнучкість змісту та форм організації навчання, варіативність освітніх програм і технологій навчання, альтернативність навчально-методичного забезпечення.

Важливо усвідомлювати, що профільне навчання – це не лише різновид диференціації навчання, що передбачає створення типологічних груп чи класів з урахуванням освітніх інтересів учнів. Це особлива система організації освітнього процесу на старшому ступені загальної середньої освіти, яка створює передумови для успішного професійного й більш широкого соціального самовизначення молодої людини.

Нагадаю, що Концепцією визначено п'ять основних напрямів профілізації (суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний), за якими формуються відповідні профілі навчання. Передбачається, що школа може не мати відповідного профілю (наприклад, малокомплектна сільська школа). Тоді задоволення освітніх запитів учнів здійснюється за рахунок уведення курсів за вибором, які да-

ють змогу поглибити або професійно спрямувати зміст споріднених базових предметів.

Ці концептуальні засади профільного навчання в 12-річній школі мають бути вже найближчим часом, у 2010 році реалізовані в шкільній практиці. Успішне їх упровадження потребує передусім **теоретичного обґрунтування та експериментальної апробації**. Для середньої загальноосвітньої школи ці напрями в основному опрацьовуються науковцями Інституту педагогіки та Інституту проблем виховання, проте потребують розширення наукового поля і в галузі психології, і в питаннях підготовки педагогічних кадрів, і в аспекті поєднання академічної (загальноосвітньої) і початкової професійної (практичної) підготовки старшокласників.

Нині ученими АПН України досліджується або заплановано розпочати з 2009 року понад 20 тем, спрямованих на розв'язання різних аспектів проблеми профільного навчання. У її вирішенні маємо і певний доробок.

Протягом останніх років науково-дослідна робота переважної більшості лабораторій цих інститутів була спрямована на розроблення теоретичного підґрунтя змісту і дидактичного забезпечення організації навчання у старшій (11-річній) школі. Дослідна база, де відбувається широке практичне опрацювання результатів наукових досліджень, налічує понад 200 експериментальних навчальних закладів, де організовано експериментальне навчання з різних профільних предметів.

Зокрема, за їх результатами одержано такі **наукові здобутки**:

- визначено дидактичні цілі навчання предметів на профільному рівні, дидактичні засади формування і реалізації навчальних профілів;
- обґрунтовано принципи формування змісту інваріантної та варіативної частини змісту освіти у профільній школі;
- визначено сутність і функції базових предметів і курсів за вибором

для різних профілів, структуровано їх зміст;

- з'ясовано принципи моделювання навчально-виховного середовища профільної школи в сільській місцевості;
- розроблено засоби контролю та діагностики навчальних досягнень учнів з окремих предметів;
- створено банк комп'ютерних тестових методик для діагностування психофізіологічних особливостей, профільної та професійної спрямованості учнів профільної школи;
- частково завершено і тривають розробки методичних засад профільного навчання різних предметів.

Теоретичні напрацювання та результати експериментальних досліджень стали підґрунтям низки концепцій, навчальних програм, створення підручників і методичних посібників, видання монографій. Назву лише найвагоміші з них. Це монографія „Старша школа зарубіжжя: організація та зміст роботи”, навчальні програми для профільної школи з математики, фізики, хімії, біології, географії, іспанської та німецької мов, російської та зарубіжної літератури, історії, інформатики, які пройшли конкурсний відбір, організований МОН України. Ученими академії підготовлено низку підручників і навчальних посібників з базових предметів і факультативних курсів для різних профілів навчання, методичних посібників і рекомендацій щодо організації профільного навчання в старшій школі. Розроблено і впроваджено в шкільну практику 22 електронні навчально-методичні комплекти і педагогічні програмні засоби. У 2006 році проведено методологічний семінар з означеної проблеми, за результатами якого видано збірник „Профільне навчання: теорія і практика”. Цей доробок можна побачити на виставці наукової продукції, представлені у цій залі.

Варто зазначити, що **єднання педагогічної теорії і практики** є живицею у запровадженні профільного навчання.

У цій проблемі саме освітяни сьогодні ведуть вперед, оскільки вони вже зараз шукають шляхи реалізації різних моделей профільного навчання, використання нових форм організації навчально-виховного процесу в старшій школі.

Нещодавно на виставці „Освіта України. Інноваційні технології навчання” ми стали свідками чудового педагогічного досвіду з профільного навчання. Дехто з учасників виставки експонує свої здобутки на нинішніх зборах. Це педагоги Донеччини, які продемонстрували високий рівень свого доробку, методисти Черкаського ОІПОПП, авторські програми яких викликають інтерес і вчителів, і науковців, харківські педагоги, інноваційний підхід яких до організації профільного навчання заслуговує на всіляку підтримку, педагоги з Київщини, творчий потенціал яких показав, що за розумної політики ефективна профільна школа можлива й на селі, та багато інших, які своїм доробком засвідчили високий інноваційний потенціал учительства України.

ЗМІСТ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Кардинальною проблемою і першоосною успішної реалізації ідеї профільного навчання в старшій школі є **формування його змісту**. Як відомо, такий зміст втілюється в трьох групах навчальних предметів: базових, профільних предметів, що підтримують профіль, а також у курсах за вибором. На відміну від традиційного уніфікованого підходу до визначення змісту предметів навчального плану, який мав місце досі, методологія формування змісту освіти в умовах профільного навчання передбачає реалізацію рівневого підходу до розроблення змістового наповнення зазначених груп навчальних предметів відповідно до їх педагогічних функцій. Виходячи з цього, виокремлено три рівні формування і реалізації предметного змісту: рівень стандарту, академічний, профільний.

Наукова і методична проблема укладання навчального змісту на вказаних рівнях полягає передусім у його загальній гармонізації, чіткому визначенні міри поглиблення й розширення навчальної інформації відповідно до педагогічних функцій кожної групи предметів. Адже однозначно заданих стандартів стосовно освітнього змісту профільного і академічного рівнів немає і тут важливо ґрунтуватися на результатах уже здійснених досліджень.

Вони свідчать, що за кількістю одиниць засвоєння зміст профільних предметів не повинен надто відрізнятися від відповідних непрофільних. Розширювати його доцільно передусім за умови, якщо новий матеріал може удосконалити логіку розгортання змісту, надати йому завершеності і цілісності. Формування профільної компетентності вимагає не збільшення обсягу навчального матеріалу, а прирощення і збагачення змісту за рахунок підвищення рівня системності знань; насичення його методологічними знаннями, методами наукового пізнання; включення завдань, що потребують дослідницької діяльності і спрямовані на розвиток спеціальних здібностей і творчого мислення учнів; нарешті, коректного відображення в змісті прикладних аспектів предмета, зокрема пов'язаних з професійними уподобаннями тих, хто обрав даний профіль навчання.

Глибина ж вивчення навчального змісту має визначатись ступенем самостійності пізнавальної діяльності школярів, доцільним відбором тих предметів, які відповідають пізнавальним запитам учнів. І, звичайно, посиленням спрямованості змісту на майбутню професійну діяльність, на формування елементів професійного мислення.

Слід зазначити, що такі підходи, на жаль, не завжди враховуються при укладанні навчальних програм профільних предметів, зокрема й окремих із тих, які відібрані на конкурсній основі для 10-12 класів.

Аналіз вже затверджених навчальних програм з профільних предметів свідчить, що в деяких з них зміст сформовано на основі суб'єктивних уявлень розробників щодо структури відповідної галузі знань, без належного обґрунтування доцільності його добору. Вкрай рідко їх автори шукали шляхи скорочення обсягу навчальних предметів, оптимізації змісту і розвантаження програм від другорядного матеріалу, відповідності змісту актуальним цілям освіти, сучасному рівню розвитку науки. Адже формування компетентності учнів в умовах профільного навчання потребує не просто збільшення обсягу навчального матеріалу, а прирощення змісту профільного навчання за певними компонентами – філософським, методологічним, науковознавчим, практикозорієнтованим.

Зміст навчання в профільній школі задають відповідні навчальні програми і реалізують підручники. У зв'язку з цим гостро постає проблема, яка акумулює в собі педагогічні, економічні, ресурсні, організаційні та інші аспекти – скільки навчальних програм і підручників з предмета має існувати для повноцінного здійснення профільного навчання?

Якщо йдеться про програми і підручники з профільних предметів, то їх в ідеалі мало б бути стільки, скільки є профілів навчання, бо специфіка профілю справляє відповідний вплив передусім на зміст саме профільних предметів. Однак цей варіант нерéalний з погляду можливостей його практичного здійснення. Тому, на нашу думку, слід шукати шляхи більш раціонального розв'язання проблеми, поклавши в основу ідею педагогічно виправданої мінімізації програмно-підручничкового забезпечення профільного навчання.

Ще одне принципове зауваження, пов'язане зі змістом профільного навчання і підходів до формування навчальних профілів. Міністерством освіти і науки спільно з Академією педагогічних наук укладено типові навчальні плани приблизно з трид-

цяти профілів. Аналіз нинішньої шкільної практики, де йдуть інтенсивні пошуки ефективних шляхів здійснення профілізації старшої школи, свідчить про значно ширший спектр профілів навчання, що запроваджено й апробується педагогічними колективами. Наприклад, у навчальному плані суспільно-гуманітарного напрямку передбачено лише класи історичного, правового, філософського та економічного профілю, тоді як найбільшим попитом у батьків і учнів користуються змішані профілі: історико-правові, економіко-правові, філософсько-правові тощо. На жаль, і це треба зазначити окремо, немає і педагогічних класів, які сьогодні можуть стати серйозним і найбільш надійним резервом поповнення нашого вчительства.

У зв'язку з цим постає питання міри регламентації у справі формування і впровадження навчальних профілів. На нашу думку, у перспективі можна вести мову про **надання права навчальним закладам самим формувати профілі навчання**, враховуючи їх можливості й потреби конкретного учнівського контингенту. Для цього педагогічні засади формування профілю і чітку процедуру такого формування слід подати в інструктивно-методичних матеріалах і закріпити у відповідних нормативних документах.

Проте така перспектива, як і успішна реалізація вже визначених профілів навчання, можлива лише за умови **створення системи відповідного навчально-методичного її забезпечення**.

Який стан розроблення зазначеної системи маємо сьогодні і які завдання у зв'язку з цим постають, зокрема, перед науковцям Академії педагогічних наук?

Розроблено типові навчальні плани для трьох десятків профілів старшої школи. Загалом позитивно оцінюючи їх як основу здійснення профільного навчання, уже зараз слід мати на увазі й постаратися нівелювати окремі про-

блеми, які можуть виникнути в процесі їх практичного втілення. Йдеться про те, що на вивчення значної частини базових, обов'язкових для всіх профілів, загальноосвітніх предметів, зміст яких визначається відповідно до вимог державного стандарту освіти, такими планами відведено по одній тижневій годині. Враховуючи доведену вже недостатню продуктивність одноденного протягом тижня вивчення предмета, слід шукати можливі шляхи уникнення негативних наслідків такої ситуації. Серед них – розроблення (там, де це можливо й доцільно) інтегрованих предметів. Зокрема, наші методисти-історики бачать можливість об'єднання курсів історії України і всесвітньої історії в один курс – історії. Є такі ідеї і відповідні напрацювання, зокрема членів Академії, щодо інтеграції курсів суспільствознавчого спрямування, природознавства та ін. Крім того, доцільно нормативно передбачити можливість концентрованого вивчення „одноденних” предметів протягом короткого терміну з більшою концентрацією годин і відповідною формою атестації.

На часі максимальна **активізація роботи зі створення підручників для профільної школи**. Підручник для профільної школи, особливо з профільних предметів, має враховувати принципово нові підходи до навчання таких предметів. Це не має бути традиційне викладання, інструктивне навчання, коли учень більшу частину часу сприймає те, що говорить учитель, а вся його навчальна діяльність визначається педагогом заздалегідь. На перше місце тут має бути поставлено не одержання, а здобування, конструювання, створення знань, умінь, компетенцій самим учнем. Навчання, таким чином, організовується як активний особистісно структурований процес, здійснюваний у навчальному просторі, компоненти якого (форми, методи, технології, засоби, у тому числі і підручник) мають

забезпечувати саме таку його спрямованість.

Для ефективної організації навчання на зазначених засадах потрібен не лише підручник. **Зараз конче потрібні ґрунтовні праці із загальної дидактики профільної школи, а також конкретних методик і технологій**. Поки що ми перебуваємо на початковій стадії їх створення. Є цікаві напрацювання з інтерактивного навчання, проектних навчальних технологій, моделей організації профільного навчання в сільській школі, але системна робота в цьому плані ще недостатня. Її слід розгортати в руслі створення відповідних навчально-методичних комплектів, тематичних серій психолого-педагогічних видань, об'єднуючи для цього потенціал Академії, інститутів післядипломної педагогічної освіти, вищих педагогічних навчальних закладів.

Невідкладною науково-методичною проблемою, без розв'язання якої профільне навчання в старшій школі запроваджене бути не може, є **розроблення змісту і дидактичного забезпечення курсів за вибором**, які, крім іншого, є важливим засобом реалізації індивідуальної освітньої траєкторії кожним старшокласником. Нині маємо сотні таких курсів, створених переважно вчителями-ентузіастами, іншими категоріями педагогічних працівників і науковців. Окремі з них представлені тут у нас на виставці. Діапазон використання такого добробку – від однієї школи до групи навчальних закладів певного регіону. Проте абсолютна більшість із них залишається недоступною в межах країни. Та й, будемо відверті, рівень їх неоднорідний.

Нині ж доцільно ставити завдання про створення всеукраїнського банку курсів за вибором у складі програми і навчального посібника з кожного курсу. При створенні такого банку слід використати наявні надбаня з цього питання, які є у кожній області, здійснивши попередньо їх належну фахову експертизу.

Вагоме слово у формуванні зазначеного банку курсів за вибором мають сказати вищі навчальні заклади, науково-педагогічний потенціал яких дозволяє розраховувати на якісне створення серії курсів різноманітного спрямування. Я звертаюсь передусім до ректорів – членів нашої Академії з пропозицією виступити ініціаторами і організаторами цієї роботи у своїх колективах. Особливо перспективним видається створення банку дистанційних таких курсів, що забезпечить вільне й оперативне їх використання загальноосвітніми навчальними закладами.

Актуальною є проблема **обґрунтування й запровадження різноманітних моделей профільного навчання** в середній школі. Нинішня шкільна практика демонструє різні її моделі, зокрема й ті, що непередбачені Концепцією профільного навчання. Це, зокрема:

- однопрофільний навчальний заклад, тобто наявність у старшій школі кількох класів одного профілю чи близьких профілів;
- багатопрофільний навчальний заклад, який об'єднує кілька напрямів профілізації;
- загальноосвітній навчальний заклад, в якому функціонують класи різних напрямів профілізації;
- загальноосвітній навчальний заклад з поглибленим вивченням предмета (так звані спеціалізовані школи);
- непрофільний загальноосвітній навчальний заклад, у якому викладання окремих предметів за вибором учнів здійснюється на поглибленому рівні.

Чи достатньо цього? Адже школа повинна задовольнити найвибагливіші запити тих, хто навчається, в рівному доступі до якісної освіти відповідно до їхніх освітніх потреб, уподобань і здібностей. Цього можна досягти лише за умови, що форми організації навчально-виховного процесу в старшій школі будуть не такими жорстко детермінованими, як це має місце зараз: існує певний (обмежений) набір варіантів навчальних планів відпо-

відно до чинних профілів, і ми намагаємось усіх старшокласників, незалежно від їх пізнавальних інтересів і нахилів, підлаштувати під ці плани. Особисті освітні потреби учень може задовольнити за рахунок варіативної складової плану, обсяг якої менше третини від загального навчального навантаження. І все це лише в колі одного профілю.

Міжнародний досвід профілізації середньої освіти не дає однозначного рецепту щодо вирішення цієї проблеми. Існують різноманітні підходи, які ґрунтуються, як правило, на національних традиціях в освіті і здоровому глузді. Разом з тим у міжнародній освітянській практиці останнім часом спостерігається стійка **тенденція скорочення кількості профілів** у напрямі їхньої універсалізації. Багато країн органічно поєднують інваріантну складову змісту освіти з варіативною, не надаючи переваг жодній з них. У змісті визначається базове ядро навчальних предметів, що мають фундаментальний характер в оволодінні культурним надбанням, які є обов'язковими для всіх, і пропонується широкий набір елективних курсів, право вибору яких надається учневі.

Такий шлях, мабуть, був би корисним і для української школи. Проте до такого підходу мають бути готові і діти, і вчителі, і керівники навчальних закладів. Адже учень опиняється в ситуації вибору і мусить свідомо обрати свою „освітню траєкторію”, від якої залежить усе його майбутнє. У цьому йому має допомогти вчитель, який в даній ситуації постає в новій іпостасі – порадики і наставника, який керується інтересами учня, а не власною спроможністю до викладання певного предмета чи курсу. У такому разі школа втрачає свою монополію на вибір профілю навчання своїх вихованців і насправді реалізує парадигму особистісно орієнтованого навчання.

Концепція профільного навчання окреслює досить **різноманітні форми організації навчально-виховного процесу** в старшій школі – від профільованих груп

і класів до багатопрофільних гімназій і ліцеїв та спеціалізованих навчально-виховних комплексів і міжшкільних навчально-виробничих комбінатів. Загалом їх набір достатній для забезпечення усього спектру можливостей для здійснення профільного навчання. Сьогодні перед науковцями стоїть завдання методичного наповнення конкретним змістом цих організаційних форм. Особливої уваги в цьому напрямі потребує сільська школа (див. вріз).

Різноманітні моделі і форми організації профільного навчання вимагають **упорядкування мережі профільних навчальних закладів**. Переконаний, що чинна мережа, побудована на зовсім інших засадах, не в змозі реалізувати сучасні ідеї профілізації старшої школи. Вочевидь, це суто управлінське завдання. Проте органи управління освітою чекають від науки конкретних рекомендацій щодо системного впорядкування мережі навчальних закладів, яка б ефективно використовувала наявні ресурси культурно-освітнього середовища в забезпеченні рівного доступу до якісної освіти всіх учнів.

Мабуть, варто згадати нашу історію і повернутися до ідеї профільної старшої школи як окремого загальноосвітнього навчального закладу. Міжнародний досвід підтверджує перспективність такої моделі старшої школи, і в багатьох країнах світу саме вона реалізує принцип профільної диференціації навчання. В усякому разі варто провести експеримент щодо створення таких потужних ба-

СІЛЬСЬКА ШКОЛА І ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

В умовах освітнього середовища села найчастіше школа не може самостійно вирішити проблему профільного навчання, тому що виховні і розвивальні можливості більшості сільських шкіл, особливо малокомплектних, обмежені. Цим зумовлена потреба різнобічної взаємодії сільських загальноосвітніх навчальних закладів в організації навчального процесу, обміну та спільного використання матеріальних, навчально-методичних і кадрових ресурсів.

За таких умов одним з можливих варіантів є **створення опорної профільної школи** на базі одного з загальноосвітніх навчальних закладів, що має необхідну матеріально-технічну базу, відповідне кадрове забезпечення і знаходиться в межах територіальної доступності для учнів інших сільських навчальних закладів. Така опорна школа забезпечує умови для реалізації навчальних програм профільного навчання за кількома напрямками. Напрямам профілізації визначається інтересами учнів та їхніх батьків з урахуванням потреб місцевого ринку праці, замовлення регіону на підготовку фахівців, яких потребує реальна структура господарювання. На її базі формуються міжшкільні профільні групи. Вона виконує також функції методичного центру для кількох територіально наближених шкіл.

У багатьох сільських школах з малою наповнюваністю учнів за наявності відповідних матеріальних і кадрових умов, а також з урахуванням потреб учнів та соціального замовлення створюються різновікові профільні групи старшокласників, динамічні профільні групи з кількох напрямів профілізації тощо.

Разом з тим ці моделі не спроможні повною мірою забезпечити рівний доступ до якісної освіти всієї сільської учнівської молоді. Віддалені села і школи з малою кількістю учнів потребують інших підходів. Частина їхніх вихованців визначає свої освітні пріоритети такими, що школи, в яких вони навчаються, не здатні задовольнити їхніх освітніх потреб. Одна з форм профільного навчання передбачає запровадження індивідуальних навчальних планів. Проте це вимагає розвинутого інформаційно-методичного забезпечення навчання, реалізувати яке на практиці в такій місцевості не завжди вдається.

Перспективною здається нам ідея організації профільного навчання у сільській місцевості шляхом **створення освітнього округу**. Один із варіантів її реалізації представлено в досвіді начальника відділу освіти Ставищенської райдержадміністрації Київської області Осадчого Івана Григоровича. На нашу думку, запропонована організаційна форма може розглядатися як дієва система освіти, здатна забезпечити надання якісних освітніх послуг, залучаючи до співпраці увесь освітній потенціал адміністративного району: різнопрофільні школи, позашкільні навчальні заклади, різні дитячі організації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати і майстерні тощо. Освітній округ дає можливість ефективно використовувати матеріальні, кадрові ресурси, концентрувати їх на вирішенні проблеми задоволення освітніх потреб сільської учнівської молоді, яка так само прагне одержати якісну середню освіту і бути конкурентоздатною в намаганні продовжувати навчання чи на ринку праці.

Як засвідчують матеріали Всеукраїнського конкурсу "Модель сучасної національної сільської школи", організованого АПН України у 2007 році, що проходив на базі Авторської школи О.А. Захаренка в с. Сахнівка Черкаської області, свою ефективність у задоволенні культурно-освітніх потреб сільської молоді підтверджують також навчально-виховні комплекси з профільним навчанням, навчально-виховні об'єднання з позашкільними навчальними закладами тощо.

гатопрофільних навчальних закладів і з'ясувати умови їх ефективного функціонування в задоволенні освітніх потреб учнів.

Невід'ємною складовою системи профільного навчання є допрофільна підготовка, яка здійснюється в основній школі. Головне її завдання – допомогти учневі зробити обґрунтований і вірогідний вибір форми продовження освіти і профілю подальшого навчання на основі виявлення інтересів і нахилів школярів, глибокого вивчення їх індивідуальних характеристик і особливостей, створення умов для перевірки здатності до реалізації своїх інтересів у процесі спеціально організованої діяльності. Ця проблема заслуговує окремого обговорення. Поки що можна лише констатувати, що основна школа сьогодні не має належних можливостей здійснювати ефективну допрофільну підготовку учнів через недостатнє забезпечення цієї роботи в психолого-педагогічному, змістовому, методичному аспектах, а також перенасиченість навчального навантаження учнів основної школи.

Теоретичний і практичний доробок наукових і педагогічних колективів, неухильне бажання громадськості наблизити школу до потреб особистості переконують усіх нас у тому, що спільними зусиллями порушені на цьому зібрані проблеми будуть успішно подолані й українська школа за якістю наданих освітніх послуг та інноваційним потенціалом займе чільне місце серед провідних країн світу.

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ НАВЧАННЯ ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

*Інноваційна
школа*

“Вміння вчитися” – це і є індивідуальний стиль учіння
Сергій Максименко

Специфічність людського учіння визначається тим, що людська поведінка регулюється не тільки біологічними потребами, а й соціальними потребами і вимогами. Крім того, людина не пасивно пристосовує свою поведінку до наявних умов, а й активно впливає і перебудовує їх, і людський досвід не обмежується властивостями, які сприймаються, не вичерпуються безпосередніми контактами з конкретно-чуттєвими об'єктами, цей досвід безкінечно розширюється завдяки абстрактному і теоретичному мисленню, завдяки пізнанню. Окремо слід зазначити, що мова людини – це те знаряддя, яке дозволяє створити цілковито нові форми переробки інформації, позначити понятійні структури і здійснити когнітивні операції, обмінятися в процесі спілкування з іншими людьми індивідуальним досвідом, зафіксувати і передати громадський досвід.

У процесі учіння людина набуває не тільки відомостей і рухових автоматизмів, але також і риси характеру, установки, переконання, ідеологічні і світоглядні позиції, мотиви. Всі ці особистісні характеристики, хоча й

пов'язані зі змістом знань і засобами дій, однак набуваються і видозмінюються в ході свідомої діяльності й повинні бути чітко відокремлені від знань і умінь.

Учбова діяльність ще й тому не зводиться до надбання знань і умінь, що вона робить людину все більш здатною свідомо керувати своїми діями, спрямовувати їх на досягнення передбачуваних цілей, які індивід висуває, спираючись на прийняті суспільством норми і цінності, і з якими він співвідносить свій життєвий шлях в цілому. Крім того, в ході учіння набуваються також стратегія і способи регуляції дії. Причому часом, особливо на початкових стадіях учіння, переважають несамостійні, гетерономні, керовані іншими людьми форми дії, а по мірі онтогенетичного розвитку все більшу вагу й значення набувають самостійна регуляція дії, власні цілі й автономна організація дій.

**Сергій
МАКСИМЕНКО**

Директор Інституту психології імені Г.С. Костюка, академік-секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології АПН України

Директор школи, ліцею, гімназії № 5'2008

Характерний для системи виховання принцип формування таких особистісних якостей, як самостійність і відповідальність, являє собою приклад навчання свідомому виробленню планів, рішень і самостійних дій.

Учбова діяльність характеризується надзвичайно великими індивідуальними відмінностями. Ці відмінності бачать батьки, що спостерігають за своїми дітьми й порівнюють їх між собою або ж з їх товаришами по іграх, знаходять у своїх учнів вчителя, і не тільки в учнів різного віку, але й у тих, хто ходив у один і той же дитсадочок, вчився в одному класі.

Отже, кожна людина вчиться по-своєму. Індивідуальні відмінності в учбовій діяльності мають багато параметрів і значний діапазон. Передусім до них відносяться відмінності між людьми, тобто *міжіндивідуальні відмінності*.

Але поряд з ними існують ще й відмінності в учбовій діяльності однієї й тієї ж самої людини. Ці відмінності залежать, зокрема, від вимог і умов ситуації. Скажімо, учень може охоче вивчати математику і неохоче — історію, з готовністю слідувати порадам свого батька й агресивно зустрічати будь-які вказівки матері, місяцями ретельно і добросовісно виконувати домашні завдання, а потім почати робити їх формально й погано. Такого роду відмінності, які спостерігаються в діяльності однієї й тієї ж самої людини, одержали назву *внутрішньоіндивідуальних*. Вони, виражаючи стійкі й ситуативні особливості учбової діяльності даної людини, відображають той факт, що не кожна людина вчиться завжди й всьому однаковим чином.

Внутрішньоіндивідуальні особливості й міжіндивідуальні відмінності тісно пов'язані, вони можуть накладатися одна на одну, ускладнюючи тим задачу побудови універсальної типології тих, хто навчається. Незважаючи на це, низка внутрішньоіндивідуальних особливостей є важливою відправною точкою для індивідуальної педагогіч-

ної роботи зі школярами. Часто високі результати у галузі знань, що цікавлять учня, здійснюють позитивний вплив на інші сфери його діяльності. Цілеспрямоване спостереження внутрішньоіндивідуальних особливостей учіння дозволяє заохочувати й враховувати інтереси дитини, співвідносити вимоги до неї з рівнем її успіхів.

Учіння не є деякою ізольованою когнітивною функцією, воно являє собою органічну складову частину свідомої діяльності і, отже, значною мірою є проявом особистості суб'єкта, що діє. Крім того, воно залежить від того, яким чином його конкретні цілі вбудовані до системи більш широких цілей і перспектив особистості. Так само, як кожна людина відрізняється від інших людей ступенем виявлення численної множини особливостей, структурою цих особливостей визначається унікальність кожної особистості, численною множиною особливостей розрізняються між собою учбові діяльності людей.

Як можна розчленити, згрупувати, упорядкувати, класифікувати компоненти діяльності учіння більш задовільним чином?

Різноманіття індивідуально-психологічних властивостей учнів зумовлює необхідність концептуальної визначеності щодо утворення і виокремлення їх груп для здійснення диференційованого навчання. Традиційно в школі виділяються як найбільш сталі групи за рівнем успішності — „сильні”, „слабкі” та „середні” учні. Зрозуміло, що насправді поділ цей дуже умовний, випадковий і не ґрунтується ні на яких системних особистісно-психологічних показниках. Ми хотіли б підкреслити, що проблема саме в цих системоутворюючих показниках, а не в самій по собі „непсихологічності” такого поділу. Більше того, як буде показано, виокремлення груп учнів насправді й повинне відбутися саме за педагогічними (а зовсім не психологічними) критеріями. Інша справа, що ці критерії мають бути не штучними і випадковими, а органічно

втілювати особливості психологічної природи учня.

Таким чином, вирішенню конкретної задачі диференціації навчання має передувати вихідна методологічна позиція. Спробуємо її сформулювати.

По-перше, до основи нашого розуміння сутності процесу навчання покладено думку Г.С. Костюка про те, що навчання є спільна діяльність вчителя і учня, сутністю якої є те, що вчитель організовує і керує самостійною діяльністю учня (учінням), в якій засвоюються нові знання та способи дій. В цілому, відбувається змінення дитини. В цій системі фактичною метою вчителя є створення умов для формування учня як суб'єкта учіння. Водночас, такі педагогічні дії, як пояснення нового, система домашніх завдань, оцінювання втрачають свій власний сенс і виступають як засоби (знаряддя) формування і управління самостійною діяльністю (взагалі, все повинно відбуватися з точністю „до навпаки” порівняно зі шкільною практикою). Інша сторона стосується змісту і спрямуванню цієї організаційно-управлінської діяльності: вона зовсім не обов'язково має зводитися до примусу чи маніпулювання. Навпаки, необхідно, щоб переважали гуманні її форми – допомога, заохочення до власного розкриття, підтримка ініціативи тощо. В цій системі різко зростає ступінь професійних вимог до вчителя – він, окрім всього іншого (і ми б сказали – перш за все), має бути фасилітатором, тобто людиною, з якою хочеться взаємодіяти – доброю, відкритою, компетентною.

Друга методологічна теза стосується проблеми співвідношення навчання (у викладеному сенсі) і розвитку учня. Видатний представник гуманістичної психології А. Маслоу говорив, що у дітей є *потреба у розвитку*, вони прагнуть розвиватися, люблять розвиватися і радіють, коли відчувають, що розвиваються [3]. Навчання як спільна діяльність учня і вчителя, безумовно, *може* стати такою формою вияву активності дитини, в якій

вона буде розвиватися. Але може й не стати, і тут все залежить від того, як воно буде організоване, чи отримає дитина радість від приємного, хоча й нелегкого спілкування з вчителем, від можливості власного самовияву, від усвідомлення отримання нових знань і засвоєння нових дій. Знов згадаємо Г.С. Костюка, якому належить думка, що не будь-яке навчання організовує, „веде за собою”, виступає *формою* розвитку дитини, а лише те, яке зумовлює появу перерахованих результатів, що суб'єктивно переживаються дитиною [2]. З іншого боку, це єдина форма навчання, яка, власне, його виправдовує: виправдовує фізичні і моральні втрати дитини, згаяний час, регламентовану життєдіяльність тощо. Однак, адекватність навчання розвитку дитини може стати реальністю лише тоді, коли ми будемо виходити з чіткого концептуального розуміння самого по собі розвитку.

Третя методологічна теза. Всебічне знайомство з теорією і сучасним станом дослідження проблем розвитку психіки, а також проведення численних власних досліджень, приводять до висновку, що найбільш адекватним методом вивчення цього глобального явища є *генетико-моделюючий*. Наше розуміння цього методу, його змістовно-організаційних особливостей та принципів побудови викладено в ряді публікацій, тому тут ми відзначимо найбільш суттєве [4]. Логіка методу дозволила зрозуміти людську особистість як відпочаткову цілісність, що саморозвивається. Останній термін означає, що ця цілісність завжди має свої власні внутрішні інтенції руху і самозмін, отже, розвиток не викликається і не зумовлюється оточенням, він з ним *взаємодіє*. При цьому, однак, те, що само розвивається, не є відпочатково тільки в чистому вигляді біологічний індивід (як це прийнято вважати в психології дуже давно). Народжена від злиття соціального (почуття кохання) і біологічного (статевих клітин), нова цінність від самого початку існування є

саме єдністю цих двох складових, які постійно взаємодіють, взаємообумовлюють і взаємопереходять в одне (те “біологічне”, що народилося і *стане* соціальним, вже несе на собі, в собі відблиск соціального, адже ще до нього саме соціальне – любов – викликало рух істот одна до одної, і, врешті, як велике диво, – це соціальне стало біологічним – зародком людської істоти).

Саморозвиток і саморух цієї нової цілісності (людської дитини) зумовлений тим, що її пронизує й огортає особлива сила нужди – універсальної інформаційно-енергетичної субстанції, яка в своєму довічному існуванні породжує й зумовлює саморозвиток живих істот. Вона втілюється і в біологічні, і в соціальні прояви: втілена й перетворена в найзагадковіше і найвище людське почуття – любов, нужда в той же час була втілена і в суто натуральний статевий потяг. Саме ця гармонія призвела до того, що людська нужда «запліднила» собою біологічні (фізичні) носії і це призвело до появи нової істоти. Нужда зумовлює генезис людини, і, водночас, вона моделює нові форми взаємодії і поведінки, які сприяють і зумовлюють її рух (звідси, до речі, і назва методу). Суб’єктивно людина не може усвідомити цю силу нужди: вона переживає її як відображення потягів, а потім усвідомлює як потребу. Гармонійність взаємовідносин біологічного і соціального в нужді (а отже – і в особистості як втіленій нуждою цілісності) є відпочатково природно обумовленою. Всі безмежні варіанти біологічних особливостей (в тому числі і відхилення) передбачають відповідних особливостей соціальної взаємодії з єдиною метою – забезпечити максимальну гармонійність цілісності (людини). І також – гармонійність її розвитку. Те, про що писав А. Маслоу – радість від розвитку, є суб’єктивно відображенням переживанням комфортності від того, що дві ці сили (внутрішня – нужда, втілена в унікально-своєрідну цілісність, і зо-

внішня – соціальні контакти) були відповідними і збалансованими, адже навіть дуже хвора дитина, дитина з серйозними відхиленнями (біологічне) може пережити радість розвитку, якщо в її навчанні ми врахуємо, *по-перше*, її безмежний потяг до нового і до власних змін, і, *по-друге*, її реальні можливості, пов’язані зі специфікою її природи. Дійсна проблема організації навчання зумовлена тим, що ні першого, ні другого ми не враховуємо.

Встановлені закономірності реалізуються конкретно в межах вікових станів розвитку дитини. Покажемо це на прикладі початкової школи. В молодшому шкільному віці відбувається не просто ріст органів і тканин, як це прийнято вважати. Хоча автори й визначають певну *нерівномірність* такого росту, сутність цього не аналізується, а вона є кардинально важливою. Біологічна система цілісної особистості не просто росте, вона *вибудовується* – встановлюється відношення між системами органів, які мають свою „мету”: з урахуванням специфіки (навіть відхилень) ось цього конкретного організму, забезпечити йому все ж таки існування, яке буде ефективним і здоровим (це є глибока понятійна сутність виразу „здоровий спосіб життя”: здоровий – отже такий, що гармонійно відповідає власній складній природі).

Ці дуже складні процеси об’єднуються з іншою цінністю – системою соціальних контактів. Нужда „вимагає” нових знань, а біологічна складова, набуваючи системної якості, – нових осмислених рухів, поведінкових проявів, внутрішніх виявів. Нерозуміння і неврахування цієї складності призводить до того, що потреба пережити радість від розвитку фруструється і дуже швидко (це – характерна ознака віку) відбивається на медико-психологічні показники: втома, роздратованість, депресивність, зниження апетиту, захворюваність тощо. В цілому, те, що в психології має назву «психосоматики»,

у молодших школярів існує як одне, настільки прозорі у них переходи від біологічного до психологічного, соціального і навпаки. І, відповідно, наслідки цього є серйозними, якщо не катастрофічними: на жаль, ми не маємо емпіричних досліджень, але уявляється змістовною гіпотеза, що саме в цьому віці закладається „букет” нездоров'я, оскільки не складається здоровий спосіб життя в означеному тут розумінні.

У даному сенсі зовсім недоречною буде диференціація дітей на „сильних” та „слабких” учнів, адже „сильні” можуть бути „негармонійними” в тому плані, що в них не склалася ще відповідність функціонування цілісності. Тож прагнення успіху, великі навантаження будуть виснажувати дітей, і саме з цієї причини (а не інших) „сильні” учні перестають бути такими в підліткових класах.

Фактично ми бачимо, що завдання навчання і супроводу молодших школярів полягає у формуванні того, що має назву „індивідуальний стиль діяльності”. Зазначимо, що у традиційній науці прийнято вважати, що це новоутворення з'являється у дітей (якщо з'являється!) лише в старших класах школи. З нашої точки зору, ця думка є невірною. „Вміння вчитися” — це й є індивідуальний стиль учіння, в якому досягається гармонійність індивідуальних особистісно-створюючих процесів, з одного боку, та соціальної взаємодії — з іншого.

ЗАГАЛЬНОВИЗНАНА ДУМКА

Початкова школа покликана „навчити вчитися”. Але що це означає реально? З точки зору генетико-модельючого аналізу йдеться про необхідність організувати самостійну діяльність учіння дітей таким чином, щоб вона приносила не лише якусь абстрактну і зовсім незрозумілу для дитини користь, а ще й радість і задоволення від можливості самовиявлення. Але для цього, виявляється, необхідним є врахування тих складних індивідуально своєрідних процесів, які відбуваються в цей час в цілісній особистості дитини, зокрема, її біологічній складовій. Слід розуміти: відбувається (поза нашою участю) складний процес вибудовування функціонування цілісної системи з урахуванням всіх її відмінностей. Це вибудовування є природно-доцільним і дуже своєрідним, непомітним. Задача полягає не в тому, щоб його покращити або усереднити чи „відмінити”, а в тому, щоб у плані соціального управління „вбудувати” свої організаційні впливи і допомогти гармонізуватися системі.

Завдання це доволі складне і не під силу лише вчителю. Тут необхідний супровід, причому не лише психологічний, але й медико-генетичний (з цієї точки зору робота педологічних служб школи у 20–30 роки минулого століття уявляється і необхідною, і виваженою, адже до такої служби входили і педологи, і психологи, і медики). Отже, необхідність медико-психологічного супроводу обумовлюється тим, що вчитель, за визначенням, не може встановити реальних глибинних причин тих чи інших явищ у поведінці дитини. Короткий „абстрактний” приклад. Вчитель може помітити, що неуспішність дитини пов'язана з тим, що вона погано чує. Що він може зробити? Говорити з дитиною голосніше, посадити її ближче до себе, повторювати, врешті, звернути увагу батьків на дане відхилення. Але існує інший бік — всі ці заходи дуже мало допоможуть, оскільки:

а) призведуть до негативної реакції інших дітей, що буде психологічно травмувати дану дитину;

б) викличуть підсилену концентрацію свідомості дитини на вазі, що, швидше за все, лише загострить ситуацію.

Медик тут може спробувати допомогти (якщо це можливо). Спеціаліст з медичної психології (медико-генетичної, так буде точніше) буде виходити з кардинально іншої позиції. Ця вада є однією з багатьох індивідуальних особливостей, яка вже врахована в процесі самостановлення цілісності, і, безумовно, дитина несвідомо і непомітно вибудовує способи дій в соціальному оточенні, щоб бути все ж таки ефективною і адаптованою. Цей процес, повторимо, вже *йде*, і треба у спостереженні і вивченні життєвої ситуації дитини встановити, про що конкретно йдеться. Тобто, як саме і в чому (за допомогою чого) дитині вдається, маючи таку ваду, адаптуватися.

Далі слід ці знання “перевести” у форму, зрозумілу вчителю і батькам, і разом з ними вибудувати стратегію формування учіння дитини, яка б вписувалася і позитивно продовжувала її власні надбання. Тоді буде ефективний результат. Безумовно, наш приклад штучний і легкий, але головним було відкрити сутність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клаус Г. Введение в дифференциальную психологию учения. — М., 1987.
2. Костюк Г.С. Навчання і психічний розвиток учнів. — Психологічна наука. Вчитель. Учень. К., Радянська школа, 1979. — С. 19 — 32.
3. Маслоу А. Психология бытия. — М., 1997.
4. Максименко С.Д. Генезис существования личности. — К., 2006.

Інноваційна
школа

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА В ПРІОРИТЕТАХ НАН УКРАЇНИ

Днями ми будемо святкувати 90-річчя НАН України, академії, яка має значні заслуги в розвитку українського суспільства, української економіки, але завдяки їй і зокрема Б.Патону, була створена в свій час Академія педагогічних наук. Святкування 90-річчя дасть можливість не лише оцінити минуле науки, але й сприятиме максимальному розвитку науки сьогодні і в перспективі. Ми вирішили в одному із питань сьогоднішнього засідання висвітлити інформацію про 90-річчя НАН. З доповіддю погодився виступити віце-президент Національної академії наук Походенко Віталій Дмитрович.

Василь Григорович Кремень

**Віталій
ПОХОДЕНКО**

Віце-президент
Національної
академії наук
України

Укладач:
**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Як відомо, 27 листопада цього року **виповнюється 90 років Національній академії України**, за-

сновником якої був учений зі світовим іменем В.Вернадський. Наша академія пройшла великий і тернистий шлях. Розпочавши роботу з 3 відділів, 15 комісій і Національної бібліотеки, де працювало всього 140 науковців, НАН сьогодні є вищою організацією науковців, відомою в усьому світі, яка здійснює дослідження у багатьох галузях знань. У її складі діють 3 секції, що об'єднують 14 відділень наук, колись 170 інститутів і прирівняних до них організацій, в яких зараз працює понад 19 тисяч науковців. Це великий науковий потенціал, який може відіграти вирішальну роль в соціально-економічному

розвитку країни. До складу нашої Академії входять 6 регіональних наукових центрів, які також підпорядковані Міністерству освіти і науки України. Їх діяльність спрямована на розвиток науково-технічного потенціалу відповідно до регіонів держави. Вчені Академії наук мають досить вагомі результати в розв'язанні прикладних досліджень світового рівня. На їх рахунок понад 90 % всіх відкриттів, зроблених в Україні, що знайшли широке використання у промисловості, сільському господарстві і культурі. Ще у 30-і роки минулого століття вчені академії вперше здійснили штучну ядерну реакцію розщеплення ядер літію, побудували прискорювач заряджених частин, теж вперше в світі, отримали важку воду, створили трикоординатний радіолокатор дециметрового діапазону. В усьому світі відомі

українські школи електрозварювання Патона і кібернетики В.М. Гуськова. Широко визнані в світі дослідження з космічної навігації біологічних експериментів під час орбітальних польотів, зварювання ізометалів у відкритому космосі. Це зроблено завдяки вченим нашої академії. Вагомі здобутки наукових шкіл у вирішенні фундаментальних і прикладних проблем в галузі математики, фізики, хімії, біології і медицини. Особливе місце посідає участь НАН України у подоланні наслідків найбільшої у світі техногенної катастрофи, що сталася на Чорнобильській АЕС. Академія, як вам відомо, застерігала владні інстанції про небезпеку зосередження в Україні десятків ядерних енергоблоків і хибне їх розташування. Але ці попередження, на жаль, було проігноровано.

Слід зазначити, що із здобуттям Україною незалежності НАН України доклала величезних зусиль щодо відновлення розвитку досліджень наукових напрямків, які були вкрай необхідні для становлення суверенної держави, створення у своїй структурі відповідних наукових установ, наукове забезпечення розв'язання найважливіших соціальних і економічних проблем. У ході подолання економічної кризи 90-х років та кризових явищ НАН прагнула максимально залучити свій досвід і науковий потенціал для якомога ширшого впровадження розробок учених. Сьогодні в різних галузях економіки за договорами з вітчизняними виробниками щорічно впроваджується 2000 новітніх розробок вчених Академії. Наведу приклади щодо внеску Академії в окремі галузі економіки. Виконано великий обсяг робіт для видобувної галузі. У рамках програми „Нафтогаз України” до 2010 року вченими НАН України здійснено оцінку ресурсів і запасів нафти і газу України. Запропоновано оптимальні обсяги та напрями геологорозвідувальних робіт, буріння, видобутку, нафтопереробки.

Впровадження нової супутникової технології і пошуку вуглеводню, яку було використано на підприємствах Укрнафти і газу засвідчило понад 80% достовірності прогнозів вчених академії. Це дає змогу значно зменшити собівартість і підвищити ефективність геологопошукових робіт. Для вугільної промисловості на 14 шахтах Донбасу використовуються математичні моделі способів деградації вугільних масивів і попередження вибухів метану в шахтах. Масштабно використовується метод вибухової технології продуктивності нафтових і газових свердловин, застосування якого збільшує продуктивність у 1,5–3 рази, в газовій навіть у 20 разів. Вченими академії здійснено дослідження, які дозволили впровадити ряд важливих і принципових нових технологій, матеріалів, автоматизованих комплексів і систем в галузі металургії. Велике практичне значення має запропонована нашими вченими нова технологія одержання сталі особливо високої якості. Вона знайшла застосування на великих металургійних підприємствах України, Росії, Білорусії, яких понад 20. Вагомі здобутки вчених академії з розробки нових лікувальних препаратів, діагностичної медичної апаратури методом діагностики, профілактики і лікування захворювання. Широко використовується для лікування хворих на гострий інфаркт міокарду новий препарат „Корлітін”, який не має аналогів у світі. Також створений вітчизняний тепловізор із залученням нанотехнологій, за допомогою якого можна видаляти пухлини на ранній стадії. Освоєно виробництво томографічної гамакамери, яка відповідає всім світовим стандартам медичного обладнання. Слід відзначити використання унікального методу з'єднання, зварювання м'яких тканин людини, створене фахівцями, вченими-медиками зовсім недавно. Академія робить вагомий внесок у розвиток сільського господарства. Особливо приділяється увага селекції нових сор-

ЗВ'ЯЗКИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

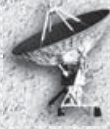
Вже протягом тривалого часу одним з пріоритетних напрямів діяльності НАН України є зміцнення зв'язків науки і освіти. У цьому контексті приємно відзначити багаторічне творче спілкування і взаємодію вчених нашої академії та Академії педагогічних наук. Ця співпраця здійснюється в межах договору про співробітництво між нашими академіями, а також спільній діяльності президентів, відомчої ради з фундаментальних досліджень. Ваша академія в особі її президента академіка В.Г. Кременя є надійним і творчим партнером нашої академії. Результатом такої взаємодії є обґрунтовані ініціативи до державних органів влади з удосконалення координації фундаментальних досліджень інтеграції науки та освіти, підготовки рекомендацій до законодавчих актів. Вченими НАН України і освітянами ведеться спільна робота з підготовки навчальних програм, випуску підручників і посібників для середньої і вищої школи. Зокрема на базі Інституту вищої освіти АПН України спільними зусиллями науковців нашої академії було підготовлено і видано ґрунтовні видання „Соціальна робота і філософія політики”, підручник „Соціальна філософія: історія, теорія, методологія”, посібник „Українське народознавство”. З урахуванням нагальних потреб широкого загалу, зокрема освітян НАН України, успішно виконується видавничий проєкт „Словники України”, в межах якого вийшла низка різноманітних словників багатьох галузей знань. Започатковано випуск ряду фундаментальних видань, зокрема „Фізичної енциклопедії”, відзначеної Державною премією України, „Історії української культури”, „Енциклопедії сучасної України”. Ці видання є важливим джерелом інформації, з яких можна черпати знання та використовувати їх в навчальному процесі. У своїй діяльності НАН України спрямовує зусилля на взаємодію з освітянами, підвищення якості шкільної освіти. На наш погляд, ми повинні розвивати різні напрями школи, але особливо увагу приділяти математичній освіті. По-перше, ми завжди цим славилися, і по-друге, сьогодні це може стати знову дуже затребуваним, тому що наявність такої освіти створює базу для соціально-економічного розвитку країни. Часто згадую слова президента США Джона Кеннеді про те, що космос американці програли росіянам за шкільною партою. Про це треба завжди пам'ятати. На наш погляд, основна проблема нинішньої школи – це певне зниження якості освіти і пов'язане з цим отримання фундаментальної освіти. У зв'язку з цим є актуальною і нагальною проблема підвищення вимог до підручників, посібників у середній і вищій школі. Сучасна система середньої і вищої освіти зможе бути ефективною, відповідати вимогам часу тільки тоді, коли вона буде інтегрована фундаментальною наукою і збереже свої кращі традиції. Сподіваюсь, що тісна співпраця НАН України з АПН України дасть змогу вирішити зазначені проблеми.

тів та видів. Так сорт озимої пшениці „Смуглянка” забезпечив рекордний за всю історію України врожай – 114 ц. з гектара. У сільське господарство України, Росії, Казахстану, Молдови впроваджено нові акліматизовані сорти. Фахівцями академії видано Національний атлас України, що містить понад 170 карт і діаграм, які подають повну інформацію про природні ресурси, екологічний стан, дають змогу оцінити соціально-економічні та суспільно-політичні процеси, явища, що відбуваються в Україні. Одним з найважливіших завдань НАН України є підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації. Кількість молодих наукових працівників у віці до 35 років в установах нашої академії збільшилась у 2,3 рази. І на початок цього року складала понад 2700. Чисельність молодих учених зросла в 1,7 рази і складає майже 1200 осіб. На сьогодні в академії є молоді доктори наук – 7 осіб. Таким чином, кожен 5-й – науковий співробітник, кожен 6-й – кандидат наук. Звичайно, цього ще замало, але наполегливо продовжуємо цю вкрай важливу роботу.

Василь КРЕМЕНЬ:

Я глибоко переконаний, що ми повинні тісніше співпрацювати з тих питань, які були позначені в доповіді Віталія Дмитровича. І в проєкті постанови ми передбачимо такі дії.

ПРОФІЛІЗАЦІЯ ПОТРЕБУЄ ГЛИБОКИХ МІРКУВАНЬ

**Інноваційна
школа**

Ше до початку реформи польської освіти була базова середня школа, яка називалася загальноосвітній ліцей, і навчання там тривало 4 роки. По закінченню учні отримували атестат зрілості. Радикальні зміни відбулися під час першого етапу реформи, тобто у 1999 році. Основна 8-річна школа була поділена на 2 етапи: на 6-річну основну і 3-річну гімназійну. На основі гімназійної створено 3-річну ліцейну старшу школу – профілізований ліцей. Для цієї школи було передбачено 5 основних профілів: академічний, технічно-технологічний, сільськогосподарсько-екологічний і мистецький. Кожен профіль мав 80% спільного змісту навчання і 20% – профільного. Але Польща дуже швидко відмовилася від цього варіанту.

У 2002 році було знову створено традиційні загальноосвітні ліцеї, які мали декілька профілів, а також залишилися профільні ліцеї, які не мають тих 5 профілів, а є 15 пропрофесійних профілів. І тому типова

загальноосвітня школа стала пропрофесійною школою, тобто професійно спрямованою. В традиційних загальноосвітніх ліцеях теж було кілька профілів: гуманітарний, загальний, математично-фізичний, природничий, педагогічний, від останнього відмовилися. Зараз ми думаємо про інформаційний профіль та економічний. Профільний ліцей, який є школою професійного спрямування, в наступних кроках зміни освіти має бути ліквідований.

Є третій шлях, окрім традиційної загальноосвітньої школи, яка має традиційні профілі навчання, крім школи, яка називається профілізованим ліцеєм, існують ще освітні стежки, які стосуються не загальноосвітньої школи, а рівня шкіл, які в Польщі називаються гімназіями. Гімназія у нас – це проміжна ланка між основною школою та старшою школою. Учителі були зобов'язані порушувати проблематику напрямку під час викладання предмету. Існував філософський напрямок, економічний, інтердисциплінарний та європейський.

Але й від цього шляху Польща відмовилася.

Отже, у системі польської освіти залишається традиційне профілювання шкіл. Крім гуманітарного, природничого, математичного, додаються актуальні профілі – інформатика, європеїстика та економічний. Але будь-яка профілізація потребує глибоких міркувань.

Франтішек ШЛЬОСЕК

Директор Інституту педагогіки Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської у Варшаві, професор, іноземний член АПН України

ВІДПОВІДІ Ф. ШЛЬОСЕКА редактору нашого журналу

● Як наочно представити модель системи професійної освіти Польщі?

- Допрофесійна підготовка – це профілізований ліцей.
- Післяліцейна підготовка – тут взаємодіють ПТО і середня освіта.

● Що подобається Вам в українській системі професійної освіти?

- Вона краща за польську.
- В Україні на високому рівні практична підготовка.
- Є кореляція між ринком праці і ПТО.

Укладач:
**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Директор школи, ліцею, гімназії № 5'2008

П'ЯТА ВИСТАВКА-ПРЕЗЕНТАЦІЯ

„ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ”

Кожної осені у Києві відбувається важлива подія у сфері освіти – справжній форум, під час якого освітяни можуть дізнатися про нові досягнення в освітньому процесі.

29 жовтня 2008 р. у Київському Палаці дітей та юнацтва пройшла **П'ята виставка-презентація ОСВІТА УКРАЇНИ „Інноваційні технології навчання”**. Виставку урочисто відкрив перший заступник міністра освіти і науки України Гребельник О.П. Учасників і гостей привітали Президент АПН України Кремень В.Г., заступник Голови Оргкомітету виставки Сокол В.В. Організатори цього заходу – Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, виставкова фірма „КАРШЕ”.

У виставці взяли участь працівники міністерств, провідні навчальні заклади, науково-методичні установи, обласні (міські) управління освіти, навчально-методичні центри, видавництва, підприємства, фірми, які виготовляють обладнання для учбового процесу, періодичні професійні видання – всього близько 300 учас-

ників. Кожен вчитель, директор школи, науковець міг підібрати для себе цікаві пропозиції закладів освіти з інновацій, з їх досвіду запровадження у навчальний і виховний процес досягнень післядипломної освіти, сучасних засобів навчання.

Одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації вищої освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання. Саме тому невід'ємною складовою частиною виставки стали 38 семінарів, “круглих столів”, конференцій, на яких учасники освітянського форуму презентували інновації у навчально-виховному процесі, обмінялися досвідом їх запровадження, демонстрували сучасні технології, авторські інноваційні проекти. На семінарах Інституту педагогіки АПН України, Університету менеджменту освіти АПН України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Запорізького об-

ласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України та інших обговорювалися питання інноваційних технологій у процесі підготовки конкурентоспроможного спеціаліста в умовах економіки знань: наприкладі впровадження програми Інтел, інноваційні технології навчання в професійно-технічній освіті, інновації в позашкільній освіті і т.д.

Свої розробки представили ВАТ „Київський завод реле та автоматики”, ТОВ фірма „ІТМ”, МПТВП „ОНІКО”, ТОВ „ІС Україна”, науково-виробничий центр „Дидакта” та багато інших підприємницьких структур та навчально-методичних центрів Вінницької, Запорізької, Полтавської, Хмельницької, Черкаської, Харківської, Луганської та Дніпропетровської областей.

Інноваційні технології у навчально-виховному процесі презентували Національний університет «Львівська політехніка», Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Одеський національний політехнічний університет, Вінницький національний технічний університет, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,

**ЗАПРОШУЄМО
ВІДВІДАТИ
ШОСТУ
ВИСТАВКУ-
ПРЕЗЕНТАЦІЮ
ОСВІТА
УКРАЇНИ
„ІННОВАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ
НАВЧАННЯ”
У 2009 РОЦІ.**

З повагою,
Оргкомітет

Контактні
телефони:
461-91-03
461-91-04
461-91-05

Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини, Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”, Київський університет права НАН України, Київський славістичний університет, Мелітопольський державний педагогічний університет, Івано-Франківський державний медичний університет.

29 жовтня учасникам-переможцям у конкурсах інноваційних розробок були вручені виставкові нагороди „Почесні звання” лауреатів з номінацій: інтеграція освіти України у європейське співтовариство; інновації у загальноосвітній середній школі: профільне навчання; інновації в запровадженні інформаційно-комунікаційних технологій в освітню практику; інно-

вації в розробці сучасних технічних та научних засобів навчання; висвітлення у засобах масової інформації інновацій для освітян. Роботи, які посіли II та III місця, були нагороджені Почесним званням „Дипломант конкурсу” з відповідної номінації.

На участь у конкурсі було подано 193 інноваційні роботи, відзначено за номінаціями 49 навчальних закладів, фірм, методичних центрів, підприємств.

Видавництва, професійні журнали презентували свої видання у сфері освіти, інформувани громадськості, фахівців про передовий досвід і науково-методичні інновації. Проведення таких виставок – підтвердження підвищеної уваги з боку суспільства до процесів, які відбуваються в системі освіти. Сьогодні ми переходимо до якісно нового стану суспільства – „суспільства знань”, а ці знання продукує саме освіта. Тому розгляд питань, пов’язаних із впровадженням нового покоління методичних, дидактичних засобів навчання, інформатизації надто важливі й актуальні. Інноваційні методи дозволяють підняти навчання й освіту на якісно новий рівень, забезпечити рівний доступ до освіти. Такі спеціалізовані виставки створюють широке поле для дискусій і обміну досвідом працівників галузі освіти, сприяють впровадженню інноваційних педагогічних та інформаційно-технологічних проектів, розширенню можливостей діяльності всіх учасників освітнього процесу.

ВІДЗНАЧАЄМО СВОЇ ЮВІЛЕЇ ПЛІДНОЮ ПРАЦЕЮ: 50 КРОКІВ ЗА 10 РОКІВ!

ДУМКИ ЧИТАЧІВ І ЗАСНОВНИКІВ ПРО ЖУРНАЛ ТА КОЛЕКТИВ, ЯКИЙ ЙОГО ТВОРИТЬ

50 журналів – це 50 кроків до нашого директора, до української школи. Чим став журнал для них?

Я хотів би зазначити, що високо ціную саме появу цього журналу і вважаю важливою подією в освітянському середовищі вихід його ювілейного 50 номера. Журнал розрахований на ключову особистість розвитку освіти – керівника навчального закладу, який завжди відігравав велику роль у функціонуванні будь-якого навчального закладу, а особливо це сьогодні важливо, тому що українська освіта знаходиться в процесі модернізації. І для того, щоб вона була успішною, потрібні не тільки ефективні дії на рівні загальнодержавному, а й потрібна повсякденна й така сучасна діяльність щодо модернізації освіти на рівні кожного навчального закладу. І тут якраз дуже багато залежить від керівника, директора школи, ліцею, гімназії. Тому зосередженість журналу саме на цій категорії освітян є надзвичайно вдалою і суспільно необхідною справою. Сам характер діяльності журналу, зміст його номерів, підбір матеріалів, на мій погляд, задовольняє найвибагливішого читача із керівників навчальних закладів, тому що в журналі органічно поєднується і висвітлення наукових розробок, зокрема членів АПН,

за що я вдячний колегам, які готують журнал, іншим вченим, адже йде обмін досвідом самих керівників закладів. Досить активна редакція щодо відпрацювання власних планів. І все це створює такий змістовий простір, який є достатньо ефективним для підвищення компетентності керівника сучасного закладу, школи. Вміле поєднання науки й практики та намагання бути проповідувачем наукових ідей серед керівництва освітянських закладів, на мій погляд, зіграло певну роль, і сьогодні ми бачимо, що журнал є авторитетним, знаним. Тому як президент АПН я радий, що АПН є співзасновником такого достойного видання, і як голова редакційної ради я хочу подякувати колективу, який плідно працює, а особливо хотів би подякувати головному редактору й побажати, щоб наступні 50 журналів були такими ж цікавими, змістовними, естетичними, але на будь-якому етапі зупинятися не можна, треба рухатися вперед.

Василь Григорович КРЕМЕНЬ

Президент АПН України, академік, співзасновник і голова редакційної Ради журналу

*Інноваційна
школа*

**ЗАСНОВНИКИ
ПРО ЖУРНАЛ**

Директор школи, ліцею, гімназії № 5'2008

**50 кроків
назустріч
директору
школи, нашому
читачеві, —
це більше 500
друкованих
аркушів
інформації,
серед якої
половина —
нова, яку
створено
редакцією
і вченими
АПН та
управліннями-
практиками.
Так
реалізується
головна ідея
журналу:
наука — школі**

Директор школи, ліцею, гімназії № 5'2008

Тож надалі бажаю продовжити той курс і ті тенденції, які вже напрацьовані. По-перше, на мій погляд, потрібно по можливості посилювати практичну спрямованість матеріалів, тобто технологізацію матеріалів, які друкуються в журналі з тим, щоб директор отримував не просто знання з приводу певної проблеми, а й технологію власної дії. По-друге, добре було б в умовах глобалізації, динамізму розвитку більше показувати досвід зарубіжних країн. Це надзвичайно важливо завжди, а особливо зараз, тому що не може бути успішним розвиток будь-якої країни поза широкого залучення кращого досвіду інших країн. Думаю, що більше серед авторів має

бути молодих дослідників: аспірантів, молодих вчених, щоб вони привносили нове. І не обов'язково, щоб це був великий матеріал. Це має бути основне з певного матеріалу, що стосується директора школи на рівні ідеї та технології.

Особливо я хочу відзначити громадсько-педагогічну роботу журналу, яку веде він протягом всього часу свого існування — це є особливістю цього колективу. Журнал, окрім друкованого слова, активний щодо громадської роботи у проведенні круглих столів, форумів. Це надзвичайна трудомістка робота.

А для мене, як для автора, він ще дає можливість звернення до особливої категорії освітян.

Дуже гарним став журнал, із задоволенням його читаю. Я думаю, що це видання дуже важливе для освітянського загалу і як в контексті реорганізації, модернізації змісту загальноосвітньої школи, і відпрацювання її загальних позицій сучасної державної політики в галузі загальноосвітньої школи. І для вищої школи він виокремлює певні орієнтири, тому назва журналу і приваблива, але журнал своєю тематикою виходить значно ширше. Він охоплює всю освітню політику: від дошкільного закладу до вищого навчального закладу, Болонського процесу і тих інновацій, які потрібно нам здійснити і в загальноосвітній школі, і у вищій школі. Мені здається, що вдається знаходити знакові постаті в українському освітньому

просторі. Це дуже важливо, бо вони прокладають оті стежинки, магістралі, за якими має розвиватися загальноосвітня школа. Тут представлені думка Гузика, Ващенко, Русової, Макаренка, Сухомлинського, Захаренка, Хайруліної. Гарно презентуються регіони, і це дуже важливо. Я вважаю, що представлення знакових особистостей — це чудова знахідка журналу. Мені подобається, що він не йде шляхом коментування тих рішень, які приймає МОН, а разом із освітянською громадськістю якось опрацьовує оцінки цих кроків освітянської політики і таким чином не є інформаційним журналом, а, скажімо, вже аналітичний журнал-роздум, журнал міркувань, які дуже важливі сучасному вчителю й керівнику. І тоді керівник, маючи

роздуми, вже не є об'єктом маніпуляцій тих чи інших політичних сил, він є самостійна особистість, яка може прийняти рішення навіть у ситуації, якщо деякі речі не вкладаються в ту нормативну базу, а продиктовані життям. Це вже відкриває канали творчості і керівникові, і простому вчителю — оце і є та свобода академічна, про яку ми, власне, мріємо, коли хочемо утвердити демократичні принципи реалізації освітньої політики. Я дякую головному редактору, співробітникам і вважаю, що журнал знайшов свою нішу в нашому освітянському просторі серед наукових журналів, серед журналів, які розраховані на середнього читача, навіть студента.

На жаль, наші сучасні журналісти дають слабкий коментар подіям. Дай Боже, щоб вони не перекрутили... А от аналітику таких роздумів може давати ось такий журнал.

Тема управління — одна з найбільш складних і суперечливих. Адже, з одного боку, навчальний заклад має функціонувати за тими нормативами, які є, а з іншого — якщо в ньому реалізується творчість вчителя, то він обов'язково повинен виходити за межі існуючої нормативної бази. Розумний керівник цю різницю відчуває і не буде картати вчителя за те, що той вийшов за межі нормативної бази, а навпаки, підкаже і допоможе опублікувати як новий доробок управлінського процесу. Мені здається, що журнал повинен відшукувати ось такі перли виходу за існуючу нормативну базу, тобто перли

творчості, управлінських знахідок, модернової управлінської політики, де буде реалізуватися свобода кожного викладача і студента. Якщо в журналі будуть представлені такі публікації, особистості, то ми зможемо, узагальнюючи цей матеріал, через кожні 5-10 років давати пропозиції міністерству щодо удосконалення освітньої політики. Я хотів би побажати на цьому шляху нових творчих успіхів, злетів і всього найкращого.

**Віктор
Петрович
АНДРУЩЕНКО**

Ректор НПУ ім. М.П. Драгоманова, академік АПН України, співзасновник і член редакційної Ради журналу

Від редакції

НАШІ ПРОЕКТИ

Журнал — ініціатор і організатор різноманітних проектів, які відроджують новаторські ідеї українського вчителя та його школи з метою створення сучасного розвивально-освітнього простору, а саме:

- *“Педагоги-новатори в Україні”*. У жовтні цього року відбулася 3-я сторінка Проекту.
- *“Творчий майданчик”* для всіх вболівальників за долю української школи. Журнал — це творчий майданчик кристалізації вітчизняного управлінського досвіду.
- Першого міжнародного форуму для освітянських керівників *“Лідери української школи: роль директора сучасного навчального закладу в становленні школи”*, який 29 жовтня 2008 року зібрав освітянську еліту України для пошуку шляхів вирішення глобальних проблем.

Журнал “Директор школи, ліцею, гімназії” вже 10 років працює над створенням єдиного інформаційного освітянсько-управлінського простору. Передплатники нашого журналу мають змогу відразу ставати активними учасниками Проектів журналу.

Приєднуйтесь і Ви, шановний Колего, до нашого гурту директорів-професіоналів, новаторів-майстрів!

Творімо разом освітній простір України!

НАША ПОДЯКА

Редакційний колектив широ дякує за матеріальну й людську підтримку нашим засновникам: МОН і АПН України, НПУ імені М.П. Драгоманова, а також співробітникам типографії ЗАТ “Книга” та особливо заступнику голови правління з виробництва *Матвію Ароновичу Павлоцькому* за високу поліграфічну якість наших журналів.

ДИРЕКТОРИ ПРО ЖУРНАЛ

Обкладинка нашого журналу – це своєрідна трибуна славетних освітянських керівників. Першу сторінку першого номера новоствореного журналу 2000 року відкрив А.І. Каташов, директор першого в Луганську і Луганській області ліцею. Чим для нього є наш часопис сьогодні?

АБСОЛЮТНО ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Укінці минулого століття Ольга Іванівна Виговська мріяла створити педагогічний журнал, що об'єднав би зусилля

**Анатолій
Іванович
КАТАШОВ**

Директор ліцею
іноземних мов
м. Луганська,
заслужений вчитель
України

науки та педагогів-практиків на благо реформування сучасної школи.

Я звертаю увагу читачів на склад редакційної ради журналу, в якій головні вчені та керівники відомих

навчальних закладів.

Сьогодні журнал абсолютно демократичний. На його сторінках лунає як українська, так і російська мови. Саме це і є найвищою довірою до своїх читачів, авторів. Це залучає до обговорення проблем учителів, аспірантів, керівників, учених і на Сході, і на Заході нашої Батьківщини.

Червоною стрічкою у науково-педагогічному потоці публікацій проходить висловлювання І.Я. Франка: „Учителем школа стоїть”. У кожному номері до свідомості керівників держави доноситься ідея: „Учителю, перед ім'ям твоїм дозволь вклонитися смиренно...”.

Поширюючи педагогічний досвід, журнал акцентує увагу на яскравих особистостях сучасних освітян: Віктор

Шаталов, Микола Палтишев, Світлана Белуха, Анатолій Сологуб, Ганна Сазоненко, Микола Наказний, Сергій Романовський та ін.

Яскравою знахідкою авторів журналу є сторінки, які присвячені педагогічним родинам-династіям. Я впевнений, що їх у нашій державі дуже багато: від велетнів педагогічної думки, таких як Василь Сухомлинський та Ольга Сухомлинська, до вчителів у четвертому та п'ятому поколіннях. У кожній такої родини свій шлях, своя велич. Об'єднало їх одне, те, що вони „серце віддали дітям”. Думаю, що ця сторінка продовжить розповідь, яку почала в далекому 2001 році, відкривши для нас родину Калінічевих-Крижанівських, у якій кожен працював у школі понад 50 років. Мені дуже сподобалося їх ствердження: „Наша родина може відкрити будь-яку школу”. Так і хочеться сказати, що ми теж зможемо.

Продуктивними є діалоги із Президентом Академії педагогічних наук України В.Г. Кременем, директорами Інститутів АПН України. Це дозволяє своєчасно внести корективи до навчально-виховного процесу та науково-експериментальної роботи.

Широко висвітлюючи досвід роботи експериментальних шкіл, журнал тим самим запрошує до участі в

освітянському експерименті широкі верстви педагогів-практиків із найвіддаленіших куточків України.

Журнал “Директор школи, ліцею, гімназії” – це унікальна можливість для керівників шкіл обміню-

ватися досвідом, ділитися оригінальними думками, долучатися до сучасних ідей педагогічної науки та практики. Це можливість подолати себе і стати співучасником важливої державної справи.

ЮВІЛЕЙ ЯК СТАРТ У МАЙБУТНЄ

Неначе вчора привітали українські освітяни новонароджений журнал „Директор школи, ліцею, гімназії”, а вже на їх робочому столі ювілейний, 50-ий номер. Чим не привід зупинитися на мить та з досвіду ретроспективи спроектувати перспективу директорської діяльності на тлі української дійсності? Чим вирізняється наш журнал поміж інших фахових видань? Чи вартий його „юний” ювілей нашої уваги?

Судить самі. За останні роки на видавничому фронті з’являлося чимало видань, яким не судилося лишитися в пам’яті хоча б назвами, не кажучи вже про власне обличчя, а наш журнал живе й набирає обертів.

Нам доводиться жити й працювати у непростий час становлення нового суспільства, коли звичні традиційні уявлення втратили свою силу, а нові ще не вкоренилися у професійній свідомості. Проте справа не чекає – дітей потрібно вчити й виховувати; вчителів об’єднувати навколо шляхетних просвітницьких ідей, а батькам допомагати усвідомлювати високе батьківське призначення. А хто ж має допомогти самому директору захиститися від рутини та інтелектуального зубожіння, віднайти свій шлях на спільній дорозі, зберегти

й розвинути власну особистість задля розквіту школи? Наш журнал, на шпальтах якого можна зустріти і яскравих та мудрих представників нашого, директорського цеху, які мають такі ж проблеми і вже знайшли можливість їх вирішення, або шукати такі можливості разом, беручи участь у спілкуванні, організованому журналом.

Здається мені, що журнал – ювіляр чи не єдиний, де виважено об’єднуються педагогічна наука з педагогічною практикою, утворюючи союз, дієвість якого запрограмована на майбутнє української освіти, української школи.

Але всього цього не було б, аби не взялася до справи красива і сильна людина – головний редактор журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”, його душа і муза Ольга Іванівна Виговська. Добре, що формат ювілею дозволяє нам промовити ці ширі слова любові й поваги до неї.

Нехай щастить нашому журналу та всім причетним до нього людям, а це – всі ми, дорогі колеги! З ювілеєм!

**Лілія
Борисівна
ДОНСЬКА**

Директор гімназії №30 „ЕкоНад” м. Києва, член редакційної ради журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”

ЖУРНАЛ ЯК „ОСТРІВ СКАРБІВ”

**Маріанна
Іванівна
БОСЕНКО**

Директор гімназії
№ 48 м. Києва,
кандидат
педагогічних наук,
доцент

Журнал „Директор школи, ліцею, гімназії” – як „острів скарбів”, в якому на кожному кроці знаходиш для себе діаманти цікавого педагогічного досвіду, мудрої професійної поради, знайомишся з останніми новинами освітянського життя, відкриваєш нові імена талановитих педагогів.

Сторінка „Педагоги – новатори в Україні”, яка є частиною проекту АПН України, дуже цікава знахідка редакції журналу, яка спонукає до роздумів про свою професійну діяльність, про можливість реалізації кращого історичного й сучас-

ного педагогічного досвіду в колективі, який очолюєш.

Журнал відкритий для кожного, хто хоче поширити свій досвід, перевірити власні думки, розповісти про „цікавинки” в організації роботи свого педагогічного колективу. Журнал піднімає настрій, надихає на творчість, кличе до подолання чергової вершини освітнього простору. Завжди з великим задоволенням беру в руки новий номер часопису: яскраве, вишукане оформлення, інтелектуальне, елітарне видання ще раз впевнює, що моя професія найкраща в світі, життєвий шлях обрано правильно.

Бажаємо нашому журналу подальшого творчого злету, професійної досконалості, талановитих авторів!

ЦЕНТР ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

**Ганна
Стефанівна
САЗОНЕНКО**

Директор Українського гуманітарного ліцею КНУ ім. Т.Г. Шевченка, заслужений вчитель України

Ювілейний номер... Яким буде?

Понесе на хвилях педагогічних інновацій? Чи надасть уроки сучасної педагогіки, педагогіки життєтворчості? Стане новою віхою відліку часу в освіті? Чи поверне до уроків пам'яті педагогів-новаторів?

Мі завжди чекаємо нового номера, бо головний редактор, пані Ольга, як ніхто інший відчуває серцем гостроту часу, гостроту педагогічних проблем.

Ми в очікуванні зустрічі зі справді животворящим досвідом моїх колег – директорів, науковців.

Це дійсно наш освітянський журнал! Він пробуджує, спонукає до діалогів, дебатів. У колі різномудців-освітян він творить нове на основі досвіду вітчизняного,

народної педагогіки й відкриває бачення сучасного й майбутнього. Кожна зустріч із журналом – знакова, бо йдеться про неординарну особистість – Учителя: духовного і жертвовного, креативного і професійного, мужнього і терпеливого.

Ви вмієте, шановна Ольго Іванівно, піднести Учителя в його духовному й моральному стоїцизмі.

Журнал став центром педагогічної інноватики й знову запропонував нам унікальний форум – форум лідерів української освіти.

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

Особливу увагу звернути на розроблення повноцінного психолого-педагогічного забезпечення допрофільної підготовки учнів основної школи (діагностичні методики, факультативні курси, навчальні і методичні посібники), розглядаючи її як невід'ємну складову системи профільного навчання і першооснову його результативності.

Постанова Загальних зборів АПН України "Теоретико-методичні засади організації профільного навчання у старшій загальноосвітній школі"
від 20.11.2008 року

Педагогічним колективам:

У виборі профілю навчання насамперед керуватися освітніми потребами й уподобаннями учнів, задовольняючи їхні пізнавальні інтереси і життєві прагнення.

Здійснювати ефективну допрофільну підготовку учнів з метою виявлення їхніх здібностей і об'єктивних можливостей, сприяння свідомому і адекватному вибору профілю навчання і майбутньої професії.

Рекомендації Загальних зборів АПН України щодо запровадження профільного навчання в середній загальноосвітній школі
від 20.11.2008 року

Педагогіка
школи

**Людмила
ЛИПОВА**

Старший науковий
співробітник Інституту
педагогіки АПН
України, кандидат
педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 5'2008

32

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФІЛЬ- НОГО НАВЧАННЯ В СЕРЕДНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Нині все суспільство і школа зокрема вступило в епоху швидких змін, новітніх технологій, цифрову еру, коли актуальним завданням у галузі освіти стала підготовка конкурентно-здатної особистості, яка готова спочатку у виборі профілю навчання, потім – професійної орієнтації, а в разі потреби – і переорієнтації в умовах певних соціальних змін.

Основні документи про школу щодо профілізації навчання вимагають взяти курс на підвищення соціальної відповідальності шкільних педколективів у допрофільній підготовці, профільному самовизначенні учнів, професійній самореалізації випускників, їх соціальній адаптації у вирі самостійного життя [1, 2, 3].

Тож як ідеї профільного навчання реалізуються в теорії та практиці роботи шкіл? Адже чим досконалішим буде спочатку вибір профілю навчання, а потім вибір професійного шляху випускника, тим легше відбуватиметься його соціалізація і тим кращого фахівця одержить країна. Переорієнтація завдань

освіти, зміна цінностей у суспільстві потребують нового аксіологічного підходу до організації профільного навчання в середній школі. Сучасний учень хоче знати не лише те, що йому треба вивчати, а й навіщо. В особистісно-орієнтованому навчанні для нього важливим є не тільки (і не стільки) запитання “Що це означає?”, скільки запитання “Що це означає для мене особисто?”. Адже у старшокласників виникають певні життєві плани, перебудовуються мотиви діяльності, зростає відповідальність, факти і поняття набувають ціннісної значущості, тому поведінка підпорядковується реаліям і перспективам майбутнього професійного життя.

Тож з метою реалізації ідей профілізації навчання ми розробили ряд заходів, що становлять систему профільного навчання в школі, і розпочали інтенсивне ведення роботи з цього питання, що в подальшому полегшить молоді вибір професії.

Ознайомлення з деякими професіями відбувається ще в навчальному комплексі “дитсадок-школа-ВНЗ”, де принцип наступності “спрацьовує” на користь справі найкраще. Так у дошкіль-

ному віці діти дізнаються про професії лікаря, вихователя, продавця тощо, а потім на основі хоча й невеликих життєвих спостережень діти граються в лікаря-хворого, покупця-продавця тощо. Тому підготовку до життя, вибору профілю навчання треба починати якомога раніше, а не тоді, коли за планом 12-річки учні дійдуть до профільного 10-го класу. Відтак роботу щодо ознайомлення з професіями ведемо і в початковій школі, адже перший ступінь шкільної освіти – важливий етап у розвитку інтелектуальної, емоційної, вольової сфер молодшого школяра, його індивідуальних здібностей, формування позитивної “Я-концепції”. Тому ми пропонуємо (і контролюємо виконання) вчителям початкових класів здійснювати якомога більше екскурсій на різні виробництва (в першу чергу ті, де працюють батьки учнів) з метою ознайомлення з різними професіями. Радимо вчителям надавати в процесі навчання максимальні можливості для розвитку індивідуальності дитини в заданих природою генетичних межах, для розкриття природних задатків, здібностей, інтересів та нахилів.

Наступним етапом нашої роботи є основна школа (5-9 класи) – період, коли дитина “шукає себе”, коли інтереси підлітка розпорошені, не сконцентровані. Тому завдання педагогові на цьому етапі полягає не стільки в поглибленні знань, скільки в допомозі дитині визначитись із своїми нахилами й уподобаннями. Отже, мета діяльності вчителів на цьому етапі є діагностично-прогностичною – виявити домінуючі інтереси й мотиви учнів та спрогнозувати майбутній профіль навчання школярів. Особливої актуальності підготовка до вибору профілю навчання набуває у 8-9 класах.

Згідно з Концепцією профільного навчання в Україні допрофільну підготовку ми намагаємося здійснювати як через уже відомі, перевірені часом традиційні форми: факультативи,

гуртки, секції, науково-практичні конференції, так і нові інтерактивні форми й методи навчання: конкурси, змагання, імітаційне моделювання тощо. Це сприяє прискоренню самовизначення учня, розкриттю його природних здібностей, прояву ініціативи, розвитку творчості, орієнтації на певну сферу професійної діяльності.

У 8-9-х класах ми виокремлюємо чотири основні напрями роботи: 1) профдіагностику учнів; 2) профконсультаційну роботу; 3) роботу з батьками; 4) підготовку до вибору профілю в процесі навчання. Перші три пункти стосуються переважно роботи психолога і класних керівників, останній – вчителів-предметників. Проводимо постійний моніторинг щодо визначення нахилів, інтересів учнів. Сучасні умови життя призвели учнів до відчуття нестабільності, невизначеності, невпевненості в собі, у завтрашньому дні. Тому психологом організовано факультатив “Ким бути?” або “Моя професійна перспектива” з метою психологічного тренінгу та профконсультаційної роботи (в т.ч. про нові професії: дизайнер, маркетолога, менеджера) та умови їх набуття, про відповідні для різних спеціальностей ВНЗ, ПТУ, про потреби регіону в спеціалістах. Паралельно класні керівники проводять класні години, присвячені вибору профілю навчання і майбутньої професії, зустрічі з колишніми випускниками, що стали студентами та фахівцями. Водночас проводимо батьківські збори, присвячені специфіці профільного навчання.

Для полегшення вибору профілю навчання для учнів організуємо короткотривалі (6-8 год.) *пропедевтичні, пробні та орієнтувальні* курси. *Пропедевтичні* (вступні) курси проводимо за рік до систематичного вивчення певного предмета з метою першого ознайомлення з його основними поняттями.

З ряду предметів, окрім цього, за рахунок годин варіативної частини

функціонують *пробні* (в основному предметні або міжпредметні) курси, мета яких – зацікавити учнів певним предметом чи міжпредметною проблемою (наприклад, екологічною чи демографічною) і допомогти їм спочатку в профільному самовизначенні, а потім сприяти свідомому професійному вибору. Класні колективи при функціонуванні курсів залишаються незмінними, а вчителі після закінчення 1,5-2 місячного курсу (одна година на тиждень) починають працювати з паралельним класом. Таким чином, в учнів кожного 9-го класу функціонує протягом навчального року кілька таких курсів, які поглиблюють знання з конкретного предмета, розвивають інтерес до нього і сприяють остаточному вибору профілю навчання. Програми пробних курсів розробляються вчителями-предметниками. Зміст їх мобільний, він поновлюється з урахуванням вимог часу та з огляду на професії, що потребують знань з відповідних профільних предметів. Заняття проводяться у формі дослідницьких практикумів, розв'язання експериментальних задач, виконання нескладних проектних завдань, які сприяють виробленню активного ставлення учнів до виконуваних дій.

Ознайомленню учнів з певною професією й орієнтації на її вибір сприяють *орієнтувальні* курси, які ведуть відповідні фахівці. Для вирішення цієї проблеми ми залучаємо батьківський комітет школи, представники якого на громадських засадах проводять цикл занять, на яких розповідають про особливості своєї професії й агітують учнів за її вибір. Отже, пропедевтичні, пробні й орієнтувальні курси мають велике значення в системі допрофільної підготовки, адже вони призначені для полегшення вибору профілю навчання.

Основне навантаження в профілізації припадає на старші класи. За Концепцією профільного навчання у старшій школі профільне навчання – вид диференційованого навчання, за

якого враховуються освітні потреби, нахили та здібності учня і створюються умови для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується змінами в меті, змісті, структурі та організації навчального процесу. В цілому профільне навчання – міждисциплінарна комплексна проблема, для вирішення якої необхідні зусилля всього педагогічного колективу школи.

Метою профільного навчання є створення умов для диференціації і максимальної індивідуалізації навчання, забезпечення поглибленого вивчення профільних предметів та ефективної підготовки кожного учня до професійного самовизначення й полегшення його соціалізації після закінчення школи.

Модернізація освіти у старших класах передбачає створення системи профільного навчання за рахунок: а) диверсифікації закладів освіти (ліцеї, гімназії, спеціалізовані школи); б) змісту навчальної інформації; в) методів навчання. Стосовно змісту: за умови профільної диференціації в структурі профільного навчання чітко прослідковуються три основні змістові блоки – базовий (загальноосвітній стандарт), профільний (профільний освітній стандарт) та елективний (комбінація курсів за вибором – спецкурсів і факультативів). Оптимальне співвідношення обсягу навчального часу за цими блоками передбачалось у 50/30/20 %.

Типові навчальні плани для 12-річної профільної школи, програми з профільних дисциплін (державний компонент) та підручники вже складено. Проте елективний блок змісту навчання у профільній школі, що здійснюється за рахунок годин шкільного компонента навчального плану, досі остаточно не узгоджений. Однак саме він є чи не найважливішим елементом профільного навчання, бо дозволяє максимально індивідуалізувати навчальний процес, врахувати генетично закладені здібності й мож-

ливості учня, адже елективний блок має більшу варіативність змісту, профільну і професійну спрямованість, врахування індивідуальних і регіональних особливостей.

Спеціальні курси (в зарубіжжі – *елективи*) – курси профільного доповнення, які поглиблюють, розширюють межі профільних предметів, розвивають і доповнюють їх зміст (деякі з них інтегрують зміст), забезпечують задоволення індивідуальних освітніх інтересів, потреб і нахилів школяра, а також внутрішньо-профільну спеціалізацію і професійну спрямованість; тобто спецкурси виконують роль надбудови, доповнюючи зміст профільних предметів. Спецкурси є важливим елементом профільного навчання і способом максимальної індивідуалізації потенціалу кожного учня, компенсуючи досить обмежені можливості базових і профільних курсів. Спецкурси порівняно з профільними предметами мають більшу різноманітність, нестандартизованість, враховують потреби регіону й індивідуальні інтереси та можливості кожного учня, посилюють практичну і дослідно-експериментальну складову профільного навчання. Тематика спецкурсів може бути різною залежно від регіону та запитів учнів.

Отже, саме спецкурси допоможуть усунути суперечності між освітніми потребами молоді та існуючим традиційним “набором” навчальних предметів у школі. Тому нині спостерігається тенденція до скорочення обсягу інваріантної частини навчального плану і збільшення варіативності навчання за рахунок розширення спектру навчальних курсів за вибором учня (спецкурсів і факультативів). Особливістю спецкурсів є те, що на відміну від факультативів (*facultative* – необов’язковий) спецкурси є обов’язковими для відвідування після вибору самим учнем (*elect* – вибір, звідси їх ще називають елективами). Вибір найбільш цікавих та потрібних з них має робити сам школяр, а не вчитель. Кількість відвідуваних курсів

має здійснюватись в межах гранично допустимого навчального навантаження.

Оскільки спецкурси впроваджуються за рахунок шкільного компонента навчального плану, то в різних школах з однаковим профілем навчання можуть існувати різні за тематикою і змістом спецкурси. Це залежить від умов навчального закладу: матеріально-технічної бази, рівня підготовки кадрів, традицій школи, напрямів розвитку регіону (промислового чи аграрного), а найголовніше – від запитів, інтересів і можливостей самого учня.

Функції спецкурсів полягають у: а) вивченні ключових проблем сучасності в обраній галузі знань; б) засвоєнні профільних предметів на належному рівні за рахунок додаткового змісту спецкурсів, які доповнюють, поглиблюють і розширюють знання з профільних предметів; в) орієнтації на діяльнісний аспект змісту, дослідницько-проективну діяльність, підтримання пізнавальних інтересів; г) забезпеченні внутрішньо-профільної спеціалізації за рахунок міжпредметних зв’язків, що уможлиблює введення курсів різної спрямованості (наприклад, “Природні матеріали в техніці” – залучення знань з географії, фізики, хімії); г) ознайомленні на допрофесійному етапі з основами майбутньої професії, такі спецкурси виконують роль проби на профпридатність (наприклад, якщо учень неприємно від вигляду крові – не буде лікарем). Спецкурси допомагають критично оцінювати свої можливості щодо правильності професійного вибору, сприяють майбутньому становленню в професії або відмові від неї.

Отже, *метою спецкурсів* є підготовка до усвідомленого й відповідального вибору сфери майбутньої професійної діяльності. Звідси випливають основні *вимоги до тематики і змісту* спецкурсів: а) сприяти вибору індивідуальної освітньої траєкторії, професійному самовизначенню, соціалізації і адаптації випускників; б) мати

особистісну і соціальну значущість, надавати учням рівні можливості для поглибленої профілізації та індивідуалізації навчання; в) володіти значним науковим, розвивальним і виховним потенціалом; г) сприяти розвитку загальнонавчальних і професійних умінь та навичок, формуванню ключових компетенцій.

Тематика і зміст спецкурсів у різних школах можуть бути різними, головне, щоб у них враховувались інтереси і потреби держави, кожного регіону (наприклад, “Київські адреси світової літератури”, “Маловідомі сторінки історії України” тощо). Зміст спецкурсів в Україні і в зарубіжжі розробляється, як правило, самим учителем, що веде спецкурс. Для його розробки вчитель має: а) проаналізувати зміст відповідного профільного предмета; б) визначити тему, мету, функції спецкурсу, критерії відбору навчальної інформації відповідно до мети і функцій спецкурсу, відібрати навчальний матеріал у межах певного профілю, порівнюючи відмінності зі змістом основного профільного курсу; в) врахувати адресний характер змісту, щоб підвищити особистісну ефективність профільного навчання; г) вичленувати в змісті модулі (блоки) знань, розділи, теми, вказати кількість годин на кожну тему; г) з’ясувати можли-

вість забезпечення відібраного змісту відповідною матеріально-технічною базою школи (обладнання, прилади, реактиви тощо); д) продумати оптимальні форми і методи роботи (як традиційні, так і інноваційні); е) виділити основні види діяльності учнів (практичні, лабораторні, самостійні, творчі тощо) і дати їх опис; є) обміркувати очікувані результати засвоєння змісту спецкурсу, тобто з’ясувати для себе, які освітні продукти мають створити учні в процесі засвоєння спецкурсу; ж) визначити способи заохочення учнів до засвоєння програми спецкурсу та критерії оцінювання знань із засвоєння змісту спецкурсу; з) продумати кінцеву форму звіту учнів як результат засвоєння програми спецкурсу (звіт, проект, виступ на конференції тощо).

Структура програми спецкурсу має вмещувати пояснювальну записку, навчально-тематичний план з розгорнутою характеристикою змісту, список літератури для вчителя й для учнів, вимоги до знань та вмінь, додатки. У пояснювальній записці обґрунтовується актуальність теми і значення знань із спецкурсу, формулюється мета як передбачуваний кінцевий результат його засвоєння, завдання, що визначають досягнення мети, вимоги до знань та вмінь, опис

Таблиця 1.

ФРАГМЕНТ НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ 34-годинного спецкурсу “Хімія неорганічних матеріалів”

№	Тема занять	К-ть год	Форми і методи проведення	Обладнання, наочність	Освітній продукт
1	Поняття “речовина”, “матеріал”, “тіло”. “Матеріал” як технологічний термін	1	Бесіда	Приклади речовин, матеріалів, тіл	Конспект, зразки моделей
2	Кристалічна будова речовин. Істинно тверде тіло. Типи кристалічних ґраток	1	Пояснення з елементами бесіди	Демонстрування зразків речовин з різними типами кристалічних ґраток	Тези, виготовлення моделей кристалічних ґраток з пластиліну, пінопласту
3	Форми кристалів. Енергія хімічного зв’язку. Молекулярна і немoleкулярна будова речовин	1	Лекція з елементами бесіди	Демонстрування сублимації йоду	Тези, дефініції понять, малюнки форм кристалів різних речовин

структури програми, форми контролю, співвідношення годин теоретичної та практичної частин курсу (в разі потреби).

Освітній продукт – матеріали, які буде розроблено учнями як наслідок засвоєння змісту: тези, конспекти, результати експерименту, аналіз творів чи історичних подій, вірші, нариси, есе, графіки, малюнки, креслення, макети, моделі, ручні вироби тощо.

Як приклад, наводимо фрагмент навчально-тематичного плану 34-годинного спецкурсу “Хімія неорганічних матеріалів” (табл. 1).

За навчально-тематичним планом дається докладніший коментар змісту за розділами, де зазначаються не лише знання, яких набувають учні, а й досвід творчої діяльності (відомі їм способи), досвід емоційно-ціннісних взаємин.

Форми і методи навчання на спецкурсах визначаються вимогами профілізації навчання, особистісно-орієнтованим підходом до навчання, перспективами розвитку кожного учня. Використання форм і методів навчання зумовлене перш за все метою, тематикою і змістом певного спецкурсу. Сьогодні вимагає застосування як перевірених часом традиційних форм і методів навчання, так і інноваційних: дослідницьке проектування із захистом технічних проєктів, винахідництво, інтерактивні акції (презентації книг, фільмів, спрямованих на широкий загал; використання ігрових форм: “урок-суд”, “урок-бенефіс”, “урок-подорож (віртуальна або реальна)”, “урок-вистава”, “урок-зустріч”, “урок-брейн-ринг” тощо; застосування інтелектуально-пізнавальних ігор – “КВК”, “Слабка ланка”, “Що? Де? Коли?”; художньо-прикладних форм: ярмарки, графіті, малюнки на футболках, презентації експонатів проведених наукових експедицій тощо. Використання зазначених діалогічних методів відповідає освітнім потребам учнів, залучає їх до практичної діяльності, сприяє розвитку комунікативних здібностей, до-

зволяє використовувати їх для формування уявлення про умови й особливості майбутньої професійної діяльності відповідно до обраного профілю навчання.

Стосовно контролю рівня досягнень учнів за програмою спецкурсу треба сказати, що це питання ще вимагає додаткового дослідження. Однак уже зрозуміло, що контроль потрібен. З цією метою можна використати експертні оцінки вчителів-предметників щодо особистісного зростання учнів, аналіз освітніх продуктів школярів, індивідуальні бесіди з учнями, тестування, анкетування, спостереження, рейтингову шкалу оцінювання.

За браком розроблених спецкурсів ще не можна остаточно з’ясувати ефективність запропонованого контролю. Проте не викликає сумніву, що спецкурси допомагають розумінню програм ВНЗ. Співпраця шкіл з деякими ВНЗ особливо у проведенні експериментальної частини програм спецкурсів засвідчила позитивний вплив спецкурсів на вибір життєвого шляху, сприяла активному відвідуванню занять спецкурсів, підвищила потенціал професійного самовизначення випускників, полегшила вступ до ВНЗ. Без сумніву, спецкурсам належить майбутнє у профільному навчанні та допрофесійній підготовці школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформ.збір. МОН України. – 2003. – №24. – К.: Пед. преса, 2003. – С.3-15.
2. Про проведення у 2006 р. серпневих конференцій педагогічних працівників (Лист МОН України від 11.07.2006 №1/9-470) // Практика управління закладом освіти. – 2006. – №1. – С.5-12.
3. Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів для основної та старшої школи // Інформ. збірн. МОН України. – 2005. – №10. – К.: Пед. преса. – 2005. – С.3-32.

Педагогіка
школи

ПРОФІЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

Проблема профільного самовизначення старшокласників напередодні вступу до вищих навчальних закладів в українській педагогічній

та соціально-психологічній науковій думці посідає значне місце, оскільки науковий аналіз даного педагогічного аспекту вимагає міждисциплінарного підходу.

Профільне навчання в сучасній педагогічній науці та практиці визначається як вид диференційованого навчання, який передбачає

врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у меті й завданнях, змісті, структурі та організації навчального процесу.

У нашій концепції визначальною є семантика двох основних понять: „профільне” і „професійне”, де „профільне” є пропедевтич-

ним для „професійного”, а „професійне” є результатом.

Аналіз стану наукової літератури засвідчив, що самому поняттю „профільне” приділяється недостатньо уваги, ці поняття чітко не диференційовані, тому ми звернулися до нормативної бази відповідно до Концепції профільного навчання, яка дозволяє виявити науковозасадничі положення поняття „профільності”. Відповідно, „профільність навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів”.

Але у самому визначенні вже закладено протиріччя, бо профілі визначено через ширші поняття, семантика „профільності” вибирає більш широке поле ознак: суспільно-гуманітарне, технологічне тощо. А поняття „професійне” звужує процес самовизначення.

Відповідно до вищезначеного змінюються й завдання, але має бути інша семантика цілі профільного самовизначення (див. вріз).

Тому було поставлено завдання: з метою дослі-

**Світлана
РУДАКІВСЬКА**

Проректор з питань довузівської підготовки КиМУ

дження поставленої мети і відповідно до новоприйнятої концепції, на відміну від традиційної, усталеної (за предметною ознакою) – перевірити:

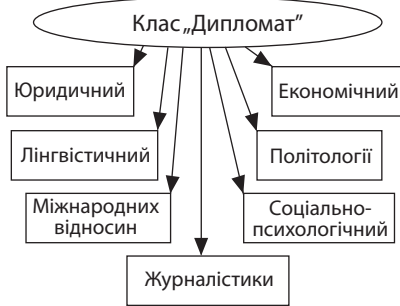
1) якщо в основу профільності покласти професійно спрямовані ознаки особистості, то досягається такий рівень самовизначення, який дозволяє старшокласнику визначитись у майбутній професії і знайти себе в ній;

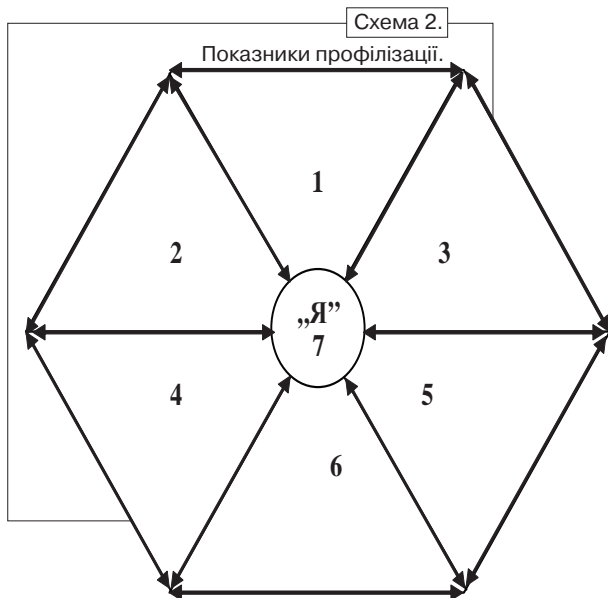
2) предметна профільність спрямована на досягнення знанневої готовності старшокласника до реалізації майбутньої професійної діяльності, але не надає можливості чітко уявляти як майбутню професію, так і себе в ній.

В нашій роботі визначено такі показники профілізації (схема 2):

1. Спеціалізований характер профільного навчального процесу.
2. Організована діяльність у напрямі збагачення і поглиблення знань з основ наук в певному профільному річчі.
3. Вироблення цілої системи знань, вмінь і навичок, які послужать базою для майбутнього визначення у виборі професії.
4. Шлях самореалізації та розвиток, розкриття здібностей учнів.
5. Можливість знайти своє покликання та місце в житті.
6. Ефективне профільне самовизначення.
7. Інтенсивна інтелектуальна діяльність.

Традиційно визначено, що професійне самовизначення особистості доцільно здійснювати в ході спеціально організованої науково-практичної діяльності – професійної орієнтації, яка розглядається як система рівноправної вза-

Профілі, визначені в концепції	Профілі за концепцією дослідження
<p>Предметні, тобто основа – зміст предметів: „зміст навчальних предметів – поглиблений” (наприклад, курси фізики і математики у фізико-математичному профілі або курси біології та хімії у хіміко-біологічному профілі)</p>	<p>Відповідно до факультетів, спеціальностей вищого навчального закладу (профіль, професія).</p> <p>Дисципліни і спецкурси пропонуються відповідно до факультетів і спеціальностей:</p> <ul style="list-style-type: none"> - основи перекладу; - основи дипломатії; - основи психології; - основи економіки; - основи журналістської майстерності; - основи правознавства тощо. <p>Саме ця „профільність” враховує якості особистості, набір рис особистості, особистісний прояв людини, її життєву мету, перспективи здобуття подальшої освіти.</p>

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ГІПОТЕЗИ

Основній перевірці підлягало те припущення, що на процес профільного самовизначення ефективно впливала інтенсивна інтелектуальна діяльність старшокласників, особливо під час інтелектуальних ігор.

Засоби для перевірки гіпотези обрано і спеціально розроблено нами, на відміну від існуючих, — інтелектуальні ігри.

Сформулюємо гіпотезу: якщо засоби для профільного самовизначення старшокласників розробити відповідно до сутності, структури і технології проведення інтелектуальних ігор, то процес самовизначення старшокласників стає інтенсивним, профільно спрямованим, що сприяє переконаності старшокласників у свідомому виборі майбутньої професії, і це дає імпульс до розвитку своєї суті, свого професійного призначення.

Для перевірки цієї гіпотези було проведено дослідження. І *eman* — констатуючий експеримент.

Для констатуючого експерименту обрали два райони, які мають єдині умови, однакові показники, а саме:

1) директори курсів — висококваліфіковані керівники, у яких сформовано яскраво виражені потреби в інтенсивній діяльності, в оновленні педагогічних технологій;

2) є база підготовчих курсів (наявність матеріально-технічної, навчально-методичної бази, доведена ефективність їх роботи);

3) налагоджено тісний зв'язок з директорами шкіл, які є партнерами по інноваційно-освітнім програмам;

4) існує спільне інформаційне поле.

Тому, враховуючи єдність умов, згідно зі сформульованою гіпотезою планувалося досягти позитивних результатів.

Але, як показав експеримент, позитивні результати було отримано лише в одному районі. Виникла потреба у додаткових дослідженнях, в результаті чого з'ясовано, що основних показників недостатньо для досягнення позитивних результатів.

Значущим виявився неврахований фактор — *особистісний*. Саме він привів до зовсім протилежних результатів. Неврахування цього особистісного фактору може змінювати всі результати, бо, як показало дослідження, саме він виявився найбільш важливим. Цей педагогічний показник — *референтність*.

Тобто оскільки в результаті експерименту отримали різні результати, то це дало можливість виявити залежність цього результату від референтності керівника. І саме це є вагомим фактором.

Результат формуючого експерименту (по II району) довів, що цей особистісний фактор (референтність) є основою для позитивної інтенсивної діяльності щодо профільного самовизначення, це дало нам можливість поглибити діяльність у цьому напрямку, що підтверджує нашу гіпотезу.

Відповідність отриманих результатів сформованій гіпотезі і виявлений нами додатковий фактор має бути іманентно присутнім. Якщо його не враховувати — він проявить себе ззовні і дасть негативний результат, що повністю підтверджує гіпотезу.

ємодії (через систему освіти та виховання) особистості й суспільства на певних етапах розвитку людини, що оптимально відповідає особистісним особливостям та запитам ринку праці в конкурентноспроможних кадрах.

У зв'язку з цим постає проблема становлення *особистісної зрілості старшокласників*, а саме: відповідальність у різних сферах діяльності, самостійність, емоційна зрілість, самоствердження й кроків до самореалізації. Науковцями узагальнено особливості особистісної зрілості, побудовано концептуальну модель аналізу тенденцій її становлення, розроблено й використано на практиці діагностичну процедуру визначення структури особистісної зрілості в юнацькому віці, а також уточнено поняття "особистісна зрілість старшокласників", "особистісне самовизначення".

Заслужують на увагу дослідження *психологічних особливостей особистісного самовизначення старшокласників* (змісту, умов ефективності), у яких доведено зумовленість особистісного самовизначення старшокласників соціокультурними умовами життєдіяльності, розкрито динаміку розвитку ціннісних орієнтацій підростаючої особистості, обґрунтовуються показники психологічного забезпечення процесу особистісного самовизначення старшокласників.

В наукових роботах доведено, що процес особистісного самовизначення старшокласників активно відбувається у позашкільній нерегламентованій *творчій*

діяльності з елементами психологічного всеобучу учнів. Також на основі аналізу даного процесу з'ясується специфіка мотивації участі старшокласників в літературно-драматичній діяльності, яка, безумовно, сприяє особистісному самовизначенню та самореалізації. Недостатню увагу приділено проблемі особистісного самовизначення саме в інтелектуальній діяльності.

Здійснення теоретичного аналізу підходів до вивчення і визначення поняття „самовизначення особистості” в різних його аспектах дає можливість з'ясувати психологічний зміст професійного самовизначення у контексті цілісного самовизначення особистості в ранньому юнацькому віці, а також створити концептуальну модель професійного самовизначення особистості як її життєвої проблеми.

У структурі проблеми самовизначення особистості науковці виділяють *три головні компоненти (проблеми)*: проблему самореалізації особистості, проблему вибору, проблему адаптації (схема 3).

Само-реалізація особистості	Здійснення вибору	Адаптація
-----------------------------	-------------------	-----------

Схема 3. Компоненти самовизначення.

У дослідженнях процесу життєвого самовизначення старшокласників, психолого-педагогічних умов його підтримки та стимулювання засобами психологічної освіти доведено ефективність *запровадження психологічної освіти для старшокласників* як чинника їхнього життєвого самовизначення.

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ.

Загальні положення

Метою профільного навчання є насамперед забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової професійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства.

Дослідники визначають необхідність модернізації сучасної освіти в контексті спрямування на підвищення ефективності її впливу на професійне самовизначення особистості в системі ринкових та демократичних трансформацій. Однак не всі науковці детально досліджують попередній етап саме *профільного самовизначення*, акцентуючи увагу більше на професійній орієнтації учнів старших класів. У зв'язку з підвищенням й утвердженням ролі освіти в суспільстві потребують аналізу сутність та механізми профільного та професійного самовизначення особистості, усі чинники та складові цього процесу.

Профільне навчання та самовизначення старшокласників спрямоване на набуття ними навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку й самоосвіти.

Основними завданнями профільного навчання відповідно до чинної концепції є:

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;
- виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією;
- формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофесійному рівні, спрямування молоді щодо майбутньої професійної діяльності;
- забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою та професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Перспектива навчання молоді у вищій школі ставить більші завдання перед профільним самовизначенням старшокласників – поглиблене й професійно-зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів, особливої організації системи довузівської підготовки. Велика увага приділяється суспільно-гуманітарному й технологічному напрямкам профільного навчання та змісту й добору *профільних предметів*, які вивчаються поглиблено.

Профільні загальноосвітні предмети, відповідно до нормативних документів – це цикл предметів, які реалізують мету, завдання і зміст кожного конкретного профілю та дозволяють більш глибоко й повно опанувати навчальний матеріал, застосувати активні методи навчання, організувати дослідницьку діяльність учнів. А отже, профільне самовизначення є актуальним саме для вищих навчальних закладів, організації співпраці „школа – ВНЗ”.

Профільне навчання ґрунтується на принципах:

- *фуркації* – розподілу учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями й нахилами;
- *варіативності й альтернативності* освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення;
- *наступності та неперервності* між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою;
- *гнучкості* змісту і форм організації профільного навчання, у тому числі дистанційного; забезпечення можливості зміни профілю;
- *діагностико-прогностичної реалізованості* – виявлення здібностей учнів з метою їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання.

На відміну від психологічної школи, школа педагогів, які займалися даною проблемою, представлена низкою дисертацій, що акцентували увагу на соціально-педагогічних аспектах профільного самовизначення, а саме: *проблемі допомоги школярам у свідомому самостійному виборі фаху і трудовому становленні*. У дослідженнях розглянуто аспекти, врахування яких підвищить рівень профорієнтаційної роботи в школах, запропоновано програми підготовки учнів до професійного самовизначення. У роботах досліджуються зміст та педагогічні засоби підготовки старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії в процесі профільного трудового навчання. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито сутність поняття "готовність старшокласника до самостійного вибору майбутньої професії", визначено структуру, показники, рівні та критерії оцінювання цієї готовності.

Питання теорії і практики активізації професійного самовизначення старшокласників у навчально-виховній діяльності загальноосвітньої школи є актуальним не лише для науковців, а й у педагогічній практиці. Вартий уваги *аналіз профільного й професійного самовизначення в педагогічній теорії та на практиці*, обґрунтування та експериментальні перевірки особистісно-орієнтованої педагогічної технології активізації професійного самовизначення учнів старших класів.

Дослідженню *процесу професійного самовизначення* учнівської молоді присвячено низку наукових робіт. На основі теоретичного і дослідно-експериментального вивчення проблеми висвітлено сутність і структуру певного професійного вибору, фактори впливу на вибір старшокласниками професії, розкрито особливості професійного самовизначення учнів старшого шкільного віку у певній сфері діяльності, обґрунтовано і експериментально перевірено педагогічні умови підготовки учнів до вибору майбутньої професії.

Зокрема, ефективність педагогічної технології активізації професійного самовизначення старшокласників забезпечується за умови самостійної теоретичної та практичної діяльності учнів у всіх ланках навчально-виховного процесу, спрямованих на формування і розвиток професійного образу "Я", рефлексію власних професійних можливостей, порівняння їх з вимогами до особистості майбутньої сфери професійної діяльності.

Зокрема, розглядаються нові можливості використання навчальних фізико-технічних задач з метою професійної орієнтації учнів. Визначено умови ефективності реалізації методики у практиці навчально-пізнавальної діяльності учнів під час вивчення фізики, зокрема в процесі розв'язування задач.

Досліджується проблема організаційно-педагогічних умов підготовки старшокласників до професійного самовизначення в умовах міжшкільних навчально-виробничих комбінатів. Виявлено психолого-педагогічні фактори забезпечення профорієнтаційної спрямованості змісту навчально-трудої діяльності старшокласників виходячи з діагностичної, інформаційної, виховної, розвиваючої та консультативної функцій профорієнтації.

Отже, зважаючи на вищесказане, можна стверджувати, що стан наукової розробки проблеми не може повністю задовольняти наукові потреби у вивченні проблеми профільного самовизначення старшокласників.

Цю проблему вивчали й досліджували педагоги, психологи, соціологи й філософи, але дослідження науковців у цій сфері є аспектними, не зосередженими на комплексному аналізі, багато аспектів залишилося поза увагою, наприклад, теорія ігор та ін. З огляду на це, необхідним вбачається синтетичний, міждисциплінарний підхід у дослідженні проблем профільного самовизначення старшокласників у системі довузівської підготовки.

НАДІЙНИЙ ПУТІВНИК СТУДЕНТА І ВЧИТЕЛЯ- ВИХОВАТЕЛЯ

Серед розмаїття навчальних посібників з педагогіки нашу увагу привернув підручник „Педагогіка”, підготовлений А.І. Кузьмінським і В.Л. Омелянцем (видавництво „Знання”, 2007 р.).

Автори не перекантажують тексти дискусійними питаннями, обережно, але влучно і вагомо вдаються до цитування думок відомих педагогів – Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського та ін. Окремі педагогічні положення ілюструються яскравими й переконливими прикладами. Такий підхід до компонування підручника робить його доступним, зрозумілим і навіть цікавим. Студенти при цьому усвідомлюють, що педагогіка – не суха теорія, а наука, яка спрямована на творчу діяльність учителя-вихователя.

Не можна не відзначити, що кожен розділ підручника має надійне й привабливе методичне забезпечення. Усі питання змісту кожної з 25 тем цієї книги визначені на початку розділу, а в тексті означені окремими заголовками. Основні терміни, педагогічні поняття також виділені спеціальними шрифтами. В кінці тієї чи іншої теми подано широкий список наукової літератури. Як правило, це література доступна, якою забезпечені бібліотеки педагогічних навчальних закладів.

Окремо автори виділяють „Завдання для самостійної роботи”. Вони носять творчий, пошуковий характер. Наприклад, при опрацюванні теми „Формування колективу” рекомендовані завдання такого типу: „Опрацюючи твори А.С. Макаренка, випишіть (за предметним покажчиком) по 2 приклади діяльності педагога

з керівництва колективом, який перебуває на 1-й, 2-й, 3-й стадіях розвитку”, „Складіть 10–15 порад для педагога-вихователя з керівництва дитячим колективом” тощо.

Досить вдалим є визначення до кожного розділу завдань для самоконтролю. Характер цих завдань різний: репродуктивного, тестового, творчого порядку. Такий матеріал, як показує досвід роботи студентів і викладачів з цим підручником, добре сприймається, є зручним в організації самостійної роботи.

Є ще один важливий компонент технології побудови підручника: в розрізі кожної теми подаються досить вдало змодельовані рисунки, схеми, таблиці. Таких опорних схем та рисунків у книзі біля 100.

Підручник „Педагогіка” успішно й широко використовується в педагогічних університетах України. Добре, що він виданий за планом Міністерства освіти і науки чималим накладом (14700 примірників).

Окрім студентів, цей посібник вкрай потрібний для вчителів, керівників шкіл, методистів. Адже практична діяльність названих працівників загальноосвітніх шкіл має опиратися на надійний науковий фундамент. Із впевненістю можна говорити, що підготовлений А.І. Кузьмінським і В.Л. Омелянцем підручник „Педагогіка” є надійним і привабливим путівником на педагогічних роздоріжжях.

Раїса ПРИМА,

докторант
Волинського
національного
університету імені
Лесі Українки,
доцент, кандидат
педагогічних наук

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Педагогіка
школи

**Олена
БАРАНОВСЬКА**

Старший науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки АПН України, кандидат педагогічних наук

Загальною тенденцією розвитку української профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і до-професійної освіти. Профільна школа реалізує принцип особистісно-орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії, вона повинна максимально забезпечити якість навчання, допомогти учневі зміцнити свою впевненість у власному виборі, отримати основні загальні відомості про вибраний профіль, його реалізацію в житті.

У Законі України „Про загальну середню освіту”, постанові Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. „Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання”, Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі, яка має функціонувати як профільна [3]. Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей,

інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності.

Перехід до профільного навчання *ставить такі завдання:*

- забезпечити поглиблене вивчення окремих предметів програми повної загальної освіти;
- створити умови для диференціації змісту навчання старшокласників з широкими та гнучкими можливостями побудови ними індивідуальних освітніх програм;
- сприяти встановленню рівного доступу до повноцінної освіти різним категоріям тих, хто навчається, відповідно до їхніх здібностей, індивідуальних нахилів та потреб;
- розширити можливості соціалізації учнів, забезпечити наступність між загальною та професійною освітою;
- удосконалити практиковані та запровадити нові форми організації профільного навчання.

Зміни в сучасній освіті України, запровадження профільного навчання в старшій школі ведуть за собою зміни усталених форм

викладання основних профільних дисциплін.

Категорія „форма навчання” належить до основних у дидактиці, однак у тлумаченні її до цього часу немає повної єдності між дослідниками.

Опитування вчителів-предметників, що викладають у старшій школі, показало: більшість учителів визначають необхідність профільного навчання, але різні аспекти його організації викликають окремі дискусії. Основною формою залишається урок (86-90%), усе більше впроваджуються лекція і семінар (70%), проектна форма роботи (70%), нестандартні уроки (40%), дидактичні ігри (30%), екскурсії (40%).

Помітною тенденцією в організації навчання профільної школи є тяжіння не тільки до нестандартних уроків, а й поєднання окремих форм роботи в єдиному занятті. Назвемо таку форму занять комплексною. Її ознака – синтез „сильних” якостей кількох форм і методів роботи з метою активізації пізнавальної діяльності школярів. Такі заняття часто спостерігаються в закладах нового типу. Ми, власне, спостерігаємо тенденцію перенесення виховних і суспільних форм роботи в практику навчання. Це уроки-„телемости”, інтерв'ю, „тема”, конкурс, „ринг”, мультимедійні навчальні проекти інформаційного та творчого напрямів (10-15%); використання телевізійних ігор („Слабка ланка”, „Найрозумніший”, „Що? Де? Коли?”, „Брейн-ринг”, „КВК” та ін.) в навчальному процесі (20%); використання телепередач з певного предмета (25%); дидактичні ігри (30%); нестандартні уроки: бінарні, інтегровані тощо (20%).

Цікавим явищем у навчанні є така форма, як проект. За своєю суттю, це самостійна дослідницька робота учнів, що виконується тривалий час і презентується на спеціальному занятті. Така форма має давню історію в педагогіці і відома більше як „метод проектів”. Але в наш час це педагогічне явище є скоріше формою навчання, ніж

СВІТОВІ Й УКРАЇНСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗНЗ

Реформи освіти відбуваються нині в більшості розвинутих країн світу, особлива роль надається проблемі профільної диференціації навчання. У більшості країн Європи (Франція, Голландія, Велика Британія, Швеція, Фінляндія, Норвегія, Данія тощо) учні до сьомого року навчання повинні визначитися у виборі навчального профілю, їм пропонуються два варіанти продовження освіти: „академічний”, який відкриває шлях до вищої освіти, та „професійний”, у якому навчаються за спрощеним навчальним планом, де більшість складають прикладні та профільні дисципліни. У США профільна освіта охоплює 2-3 роки навчання в школі. Учні можуть обрати один із трьох варіантів профілю: академічний, загальний та професійний, у якому дається передпрофесійна підготовка. У Росії експеримент було почато 1 вересня 2003 року. Більше двохсот освітніх установ у десяти регіонах Росії почали пробувати різні моделі введення профільного навчання, декілька з яких уже склалися [5]. Перша модель – відкриття різних однопрофільних шкіл старшого ступеня, тобто учні 10-11 класів готуються за єдиним для всіх профілем. Формуються навіть нові типи освітніх установ – окремі школи третього ступеня. Другий варіант організації профільного навчання відзначається тим, що в рамках однієї освітньої установи діють декілька профільних класів – наприклад, гуманітарний, інформаційно-технологічний, соціально-економічний, природничо-науковий і т.д. Третя модель пропонує профільне навчання на основі індивідуальних навчальних планів учнів. Четверта модель найбільш характерна для сільських освітніх установ: учням пропонується вибрати навчальний курс не тільки в школі, але й за її межами. Іншими словами, учень здобуває освіту фактично в декількох навчальних закладах, а частина курсів освоює дистанційно.

Розвиток європейського освітнього простору об'єктивно вимагає від української школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої школи, що відбуваються в провідних країнах світу. Загальною тенденцією розвитку української старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти. Виходячи з визначення, даного в Концепції профільного навчання в старшій школі, профільне навчання – це вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у меті, змісті, структурі та організації навчального процесу. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти [4].

ФОРМА НАВЧАННЯ: ДУМКИ ВЧЕНИХ

А.В. Хуторський визначає поняття „форма” як зовнішній вигляд, обрис, певний встановлений порядок; а також як внутрішню організацію змісту. Цікавим є підхід, який має на увазі диференціацію певної форми організації занять. Сучасним ефективним методом (а також і формою) автор уважає проекти; „евристичні занурення”; творчі тижні; наукові тижні. *А.В. Хуторський* обґрунтовано також поняття творчий урок, визначено його типи, вимоги до розробки [9].

І.П. Підласий розглядає в рамках класно-урочної системи навчання, що діє нині, основні та допоміжні форми навчання. Основною формою він уважає урок та його різновиди, нестандартний урок. До допоміжних форм навчання автор відносить гуртки, практикуми, семінари, конференції, консультації, факультативні заняття, навчальні екскурсії, домашню самостійну роботу та ін. [6].

На думку *М.О. Молчанової*, найбільш вдалим підходом до визначення поняття *форми навчання* є діалектична єдність змісту та форми.

М.І. Чередов вважає, що форми організації навчання виконують інтегративну функцію, оскільки в них у впорядкованому вигляді входять усі основні елементи процесу навчання. *Ю.К. Бабанський* під *формою організації навчання* розуміє зовнішнє вираження змісту, відмічаючи при цьому, що вони входять в операційно-діяльнісний компонент процесу навчання і являють собою зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, яка здійснюється в певному порядку і режимі. Таким чином, цей термін пов'язаний із терміном „структура” [1].

Б.Т. Ліхачов розглядає *форму навчання* як „цілеспрямовану, чітко організовану, змістовно насичену та методично забезпечену систему пізнавального та виховного спілкування, взаємодії, стосунків учителя та учнів”.

У навчальних посібниках *Н.А. Сорокіна*, *М.Н. Скаткіна*, *І.Я. Лернера* *форма навчання* розглядається як певний порядок і встановлений режим спільної діяльності вчителя та учнів у процесі навчання.

В.І. Андреев визначає це поняття таким чином: „*Форма організації навчання* — це цілісна системна характеристика процесу навчання з точки зору особливостей взаємодії вчителя і учнів, співвідношення управління і самоуправління, особливостей місця і часу навчання, кількості учнів, цілей, засобів, змісту, методів та результатів навчання”.

В.А. Старов пропонує *трирівнірну модель форм навчання* [7]. Зміст категорії „*форма навчання*” в основному може бути розкритий через поняття „*система навчання*”, „*форма організації навчального процесу*” і „*форма навчальної роботи учнів на занятті*”.

Кожна *система навчання* визначає організацію вивчення змісту освіти в часі й просторі. Вона характеризується певним набором компонентів, їх змістом та взаємозв'язками між ними і передбачає: розподіл навчального матеріалу за роками та протягом року; місце навчання; контингент учнів; обсяг навчальних завдань залежно від вікових та індивідуальних особливостей учнів; засоби навчання; пріоритетні форми навчальних занять; відповідну роль учителя в організації навчально-пізнавальної діяльності учнів тощо.

Сучасна дидактика визначає таку *систему форм організації навчання*: урок, семінар, диспут, дидактична гра, практичне заняття, екскурсія, домашні заняття. Кожна з цих форм — навчальне заняття, що є обмеженою в часі й просторі ланкою навчального процесу з певною віковою групою учнів, які під керівництвом учителя розв'язують освітні, розвивальні і виховні завдання. Сутність кожної форми навчального заняття значною мірою визначається пріоритетними видами навчально-пізнавальної діяльності учнів чи їх поєднанням, а також характером керівництва цією діяльністю з боку вчителя. Важливими критеріями визначення конкретної форми заняття є рівень самостійності учнів, який вона передбачає, а також специфічність застосування засобів навчання.

окремим методом, оскільки має всі ознаки форми, поєднуючи в собі різні методи та прийоми. Ми вважаємо проекти одним із найефективніших засобів розвитку творчої особистості, обдарованості. Але треба пам'ятати, що така форма роботи вимагає глибоких знань з певних галузей науки, спеціальної підготовки, високого професіоналізму вчителів і доцільна тільки у старших класах ліцею чи гімназії. У досвіді вчителів, які творчо працюють, це питання розв'язується дуже плідно. Над цією проблемою, зокрема, працюють *М.П. Гузик* (школа-комплекс № 1 м. Южне Одеської області), київські ліцеї та гімназії (гімназія „Троєщина” Деснянського району м. Києва), Маріїнська гімназія м. Одеси, деякі школи Дніпропетровщини тощо.

Великий інтерес в учнів викликають інтегровані уроки, наприклад: вчитель української літератури з колегами — вчителями історії, географії, біології, музики, образотворчого мистецтва: „Історична поема Т. Шевченка «Гайдамаки»”; „Українські письменники в діаспорі”; „Трагічна доля української та російської інтелігенції в умовах революцій та громадянської війни”; „Україна в огні”; „Дисидентство — духовний опір тоталітарній системі: «шістдесятники» й письменство та культура”. Великий навчальний і виховний потенціал мають нестандартні уроки з різновіковим складом учнів, акції „Урок проводить письменник”, „Урок

проводить науковець”, „Уроки творчості”, „Уроки вирішування” тощо.

Анкетування завучів та директорів шкіл Дніпровського району м. Києва показало, що основними формами організації навчання в профільній школі є урок, лекція, семінар (60%); навчальна екскурсія (80%); дидактична гра (40%); проекти (20%). Школи використовують активні форми організації навчання (80%).

ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛІЗАЦІЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ:

1. Забезпечення матеріально-технічної бази.
2. Введення сучасних профілів.
3. Співпраця зі спеціальними навчальними закладами, що займаються профілізацією.
4. Створення окремого сайту, де висвітлювалися б програми, інші документи, нові публікації з профільного навчання.
5. Методичне забезпечення школи.
6. Комп'ютеризація шкіл.
7. Проведення практичних занять з педкадрами з проблеми профільного навчання.
8. Наочність для профільних класів.

Науковцями лабораторії дидактики ведеться дослідження багатьох важливих і цікавих проблем сучасної школи, в тому числі й проблеми сучасних форм і методів організації профільного навчання. *Хочеться запропонувати всім небайдужим до змін, що відбуваються в сучасній школі, участь у розробці проблеми сучасних форм профільного навчання.*

Інша складова змісту категорії „форма навчання” – *форма навчальної діяльності учнів на занятті*. Форма навчальної діяльності, здійснювана в умовах класно-урочної чи інших систем, що передбачають спільне одночасне навчання групи учнів, передбачає характер стосунків, взаємодію між ними в процесі діяльності. Така взаємодія може мати колективний або індивідуальний характер. Відповідно, розрізняються види діяльності учнів на занятті.

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що *форма навчання визначає спосіб організації навчання на різних його рівнях*. Сутність *першого рівня* охоплює всі явища, що стосуються навчання як педагогічного процесу в цілому. Названому рівню відповідають *системи навчання*. Сутність *другого рівня* охоплює групу явищ, що стосуються відносно самостійної ланки навчального процесу – *організації навчального заняття*. Зокрема, застосовуються такі форми: урок, лекція, семінар, навчально-практичне заняття, екскурсія, дидактична гра, залік, коллоквиум, домашнє завдання. Нарешті, сутність *третього рівня* характеризує *навчальну діяльність учнів на занятті* [8].

Таблиця 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ШКОЛАХ ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ М. КИЄВА

Школи	Профілі	Взаємодія з ВНЗ
ЗОШ I-III ступенів №42	суспільно-гуманітарний (історичний напрям), фізико-математичний	презентація факультетів, дні відкритих дверей
ЗОШ I-III ступенів №195	технологічний	
ЗОШ I-III ступенів №120	технологічний	база – МНБК “Зміна”
ЗОШ – інтернат I-II ступенів № 14	художньо-естетичний	дні відкритих дверей, екскурсії, співпраця (заняття на базі) з ВПТУ дизайну, спеціальність “Крій і шиття”
ЗОШ I-III ступенів №4	туризм, ЮІДР (юні інспектори дорожнього руху)	читання лекцій з профілів, практичні заняття
ЗОШ I-III ступенів №31	філологічний, фізико-математичний, природничий	дні відкритих дверей, екскурсії

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды.- М., 1989.- 560 с.
2. Гімназійна освіта: 10 років /Гол. ред. В.І.Сафіулін.- К.:Знання України, 2002.
3. Закони України про освіту.- К.,2002.
4. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України.-2003.- №24.
5. Концепція профільного навчання на старшій ступені загальної освіти //Міністерство освіти і науки Російської Федерації. Російская академия образования.- 28.06.2002.
6. Подласый И.П. Педагогика в 2-х тт. – Т.1.- М.: Просвещение, 2001.
7. Ситаров В.А. Педагогика.- М., 2002.
8. Форми навчання в школі /За ред Ю.І. Мальваного.- К.: Освіта,1992.
9. Хуторской А.В. Современная дидактика.- СПб., 2001.

УПРОВАДЖЕННЯ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Тамара ПОЛОНСЬКА

Старший науковий співробітник лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки АПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Василь КИЗЕНКО

Завідувач лабораторії дидактики Інституту педагогіки АПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Ганна ЛАШЕВСЬКА

Молодший науковий співробітник лабораторії хімічної та біологічної освіти Інституту педагогіки АПН України

Відповідно до Концепції профільного навчання, допрофільна підготовка здійснюється у 8-9 класах з метою професійної орієнтації учнів, сприяння усвідомленому вибору ними напряму профільного навчання в старшій школі.

Методичні рекомендації спрямовані на допомогу в організації допрофільної підготовки вчителям, психологам, керівникам загальноосвітніх навчальних закладів і місцевих органів управління освітою.

СТРУКТУРА ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ І ФОРМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Основними складовими допрофільної підготовки є вивчення окремих предметів на диференційованій основі, курси за вибором, інформаційна робота, профільна орієнтація.

Курси за вибором у складі допрофільної підготовки. Основна мета курсів – сприяти самовизначенню школяра щодо профілю навчання. При виборі й розробленні курсів за вибором

необхідно враховувати такі вимоги до них: варіативний характер, достатня (надлишкова) кількість (для забезпечення учнів можливістю реального вибору), короткотривалість – 8-16 годин (це дасть можливість школяреві протягом навчального року змінити, у разі потреби, декілька курсів за вибором), завершеність, оригінальний зміст.

Набір курсів за вибором слід визначити наприкінці навчання в 7 класі на основі опитування, анкетування, співбесіди тощо. Зміст курсів за вибором допрофільної підготовки не повинен дублювати зміст предметів, містити не лише інформацію, що розширює знання з навчальних предметів, але й знайомить учнів із способами діяльності, необхідними для успішного опанування програмового матеріалу з того чи іншого профілю навчання. Власне, курси за вибором повинні допомогти учням реально оцінити свої можливості й зорієнтувати їх на подальший вибір профілю навчання. Для формування інтересу й позитивної мотивації до обрання того чи іншого профілю навчання через опанування нових аспектів змісту і складніших способів діяльності, зміст курсів за вибором допро-

фільної підготовки має містити цікавий пізнавальний і розвивальний матеріал та матеріал, що виходить за рамки навчальної програми. При виборі курсу вчитель має передбачати результативність навчання учнів.

Умовно курси за вибором можна розділити на два види: а) предметні (або предметно-зорієнтовані) курси; б) міжпредметні (або орієнтаційні) курси.

Предметні курси є пропедевтичними стосовно профільних загальноосвітніх предметів підвищеного рівня й дають можливість учневі реалізувати свої здібності та інтереси до обраної освітньої галузі, пересвідчитися у власній готовності засвоювати предмети цієї галузі в старшій школі на рівні профільного навчання. Зміст і форма організації предметних курсів мають бути спрямовані на поглиблене вивчення окремих тем.

Міжпредметні курси допомагають школярам зорієнтуватися в сучасному світі професій, познайомитися зі специфікою різних видів діяльності. Ці курси за вибором можна організувати у вигляді навчальних модулів і проводити протягом місяця або семестру.

Форми навчання в процесі вивчення курсів за вибором можуть бути як академічними (урок, практикум, лекція, семінар тощо), так і орієнтованими на інноваційні педагогічні технології (комунікативні методи, групові, дослідницька діяльність, метод проектів, розробка індивідуальних навчальних планів тощо).

Інформаційна робота як складова допрофільної підготовки. Інформаційна робота – це організоване ознайомлення учнів 8-9-х (особливо 9-х) класів, а також їхніх батьків з освітніми закладами регіону чи міста для можливого продовження освіти після закінчення основної школи, вивчення умов прийому, особливос-

Таблиця 1

ЗАВДАННЯ І ЗМІСТ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Напрямок роботи	Завдання напрямку	Зміст роботи
Інформаційний	Розширення уявлень учнів про навчальний предмет, освітні програми з цього предмета, вимоги до учнів профільних класів	Створення системи гуртків, курсів за вибором, екскурсійні роботи. Ознайомлення учнів з вимогами освітніх програм з навчального предмета, технологією створення особистого портфоліо навчальних досягнень
Психологічний	Розширення уявлень про себе, свої здібності та можливості, розвиток уміння співвідносити свої здібності з вимогами до певної професії; розвиток рефлексії	Психологічне тестування задля визначення здібностей, схильностей, інтересів. Профорієнтаційні проекти (ярмарок професій, аналіз професіограм). Курси за вибором
Діяльнісний	Залучення учнів до активної творчої, дослідницької і соціально значущої діяльності. Створення технології вибору і зміни освітньої траєкторії	Інтелектуальні ігри. Проектна діяльність. Участь у виставках творчих робіт, предметних олімпіадах і турнірах, роботі МАН. Інформування учнів і батьків про можливості й умови вибору індивідуальної освітньої траєкторії. Аналіз життєвих планів учнів. Індивідуальне консультування фахівцями служби зайнятості населення. Аналіз навчальних і творчих досягнень учнів з предмета. Курси за вибором. Наповнення особистого портфоліо навчальних досягнень та його презентація

тей організації навчально-виховного процесу, освітніх програм, відвідування “днів відкритих дверей” у вищих навчальних закладах тощо. У кожній області, районі слід створити “освітню карту” з детальною інформацією про всі загальноосвітні навчальні заклади, установи додаткової освіти, інші організації на території району, мікрорайону, на базі яких буде здійснюватися допрофільна підготовка і профільне навчання.

Профільна орієнтація як складова допрофільної підготовки. Профільна орієнтація

зорієнтована на виявлення психолого-педагогічної допомоги учням у прийнятті рішення щодо вибору профілю навчання та створення умов для готовності підлітків до соціального, професійного й культурного самовизначення в цілому.

Підготовка учнів до ситуації вибору профілю навчання здійснюється в три етапи: пропедевтичний, основний, завершальний.

На першому (пропедевтичному) етапі необхідно з’ясувати освітні запити учнів, які закінчують 7-й клас. Цей етап включає: попередню діагностику освітнього запиту учнів з урахуванням думки їхніх батьків, основних мотивів подальшого вибору, інтересів і нахилів. У результаті такої роботи з’являється можливість диференціювати учнів відповідно до їхніх потреб у різних варіантах допрофільної підготовки.

Другий (основний) етап (для восьмикласників) включає: навчання способів вибору профілю навчання; організацію психолого-педагогічної діагностики щодо нахилу до того чи іншого напрямку освітньої діяльності в умовах профільного навчання; виявлення основних проблем у виборі профілю навчання.

Третій (завершальний) етап (для дев’ятикласників) передбачає: виявлення відповідності між можливостями школяра й вимогами профілю навчання, що обирається; оцінку й самооцінку готовності школяра до ухвалення рішення про вибір профілю навчання в старшій школі; співвідне-

Таблиця 2

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Складові допрофільної підготовки	Зміст роботи	Рекомендована кількість годин
1	2	3
Курси за вибором	Поглиблення і розширення окремих тем базових освітніх програм. Формування позитивної мотивації до того чи іншого профілю навчання, забезпечення профільної орієнтації учнів. Створення бази для орієнтації учнів у світі сучасних професій, знайомство зі специфікою різних видів діяльності	68-70 годин
Інформаційна робота	Ознайомлення з освітніми закладами, в яких можна продовжити навчання після 9-го класу, вивчення умов прийому до них, особливостей організації навчально-виховного процесу, освітніх програм тощо. Створення “освітньої карти” регіону (району, міста, села)	15-17 годин
Профільна орієнтація	Психолого-педагогічна підтримка учнів у виборі профілю навчання в старшій школі: діагностика, консультування, анкетування, організація спроб вибору профілю навчання	15-17 годин

сення аргументів “за і проти” зробленого вибору профілю навчання за участі самого учня, його батьків і вчителів.

Формами реалізації допрофільної підготовки є: активні та інтерактивні уроки (інтелектуально-творчі ігри, діалог, дискусія, екскурсія – залучення учнів до відвідування станцій технічної творчості, юних натуралістів тощо), практикуми, лабораторні роботи, курси за вибором, лабораторні заняття, практикуми, майстерні, творчі проекти, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі, факультативи, предметні гуртки, секції, виставки, конкурси, наукові товариства учнів, Мала академія наук (МАН), науково-практичні конференції, предметні олімпіади, кабінети профорієнтації тощо. Доцільно застосовувати змагання, імітаційне моделювання, трибуну лідера, дослідницьке проектування, винахідництво тощо. Це сприяє прискоренню самовизначення учня, розкриттю його природних здібностей, прояву ініціативи, розвитку творчості, орієнтації на певну сферу професійної діяльності.

Роботу з допрофільної підготовки доцільно організовувати за кількома напрямками, завдання і зміст яких наведено в поданій таблиці 1.

ЗМІСТ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Основні принципи допрофільної підготовки. Допрофільна підготовка учнів 8-9 класів основної школи буде успішною за умови дотримання педагогами таких основних принципів: 1) особистісно-орієнтована спрямованість усіх складових підготовки; 2) варіативність і свобода вибору учнями курсів за вибором (завдяки цим принципам має відбутися самовизначення учнів, формування їхньої особистої відповідальності за зроблений вибір; учні повинні мати можливість відвідувати курси за вибором з різних профілів навчання); 3) поглиблення й

розширення змісту освіти; 4) забезпечення умов для самореалізації й усвідомлення старшими підлітками своєї індивідуальності; 5) індивідуалізація навчально-виховного процесу (нечисленні групи, індивідуальні навчальні плани); 6) активність школярів (самовизначення щодо майбутнього профілю навчання відбуватиметься

АНКЕТА ПРОФІЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

1. Який із поданих нижче напрямів і профілів навчання ви хотіли б обрати в 10-му класі?

(природничо-математичний: фізико-математичний, математичний, фізико-хімічний, фізичний, агрохімічний, біолого-хімічний, біолого-фізичний, біолого-географічний, біотехнологічний, хіміко-технологічний, екологічний;

суспільно-гуманітарний: історичний, правовий, філософський, економічний; філологічний: української філології, іноземної філології, історико-філологічний;

технологічний: технологічний, інформаційно-технологічний; художньо-естетичний, спортивний.

2. Чому ви обираєте саме цей профіль навчання? (Поставте знак V біля варіантів відповіді, які вас найбільше цікавлять, або дайте свою відповідь).

- Мені подобаються навчальні предмети, що входять до цього профілю навчання.у профілі навчання. _____
- Цей профіль навчання пов'язаний з моєю майбутньою професією. _____
- Обрати цей профіль навчання мені порадили батьки. _____
- Цей профіль навчання обрав для мене мій друг (подружка). _____
- Не знаю. _____
- Ваш варіант. _____

3. Які курси за вибором ви хотіли б вивчати?

4. Яку мету ви ставите перед собою, обираючи курси за вибором? (Поставте знак V біля варіантів відповіді, які вас найбільше цікавлять, або дайте свою відповідь.)

- Добре підготуватися до іспитів _____
- Вивчити навчальний предмет поглиблено _____
- Уточнити свій вибір профілю навчання _____
- Ваш варіант _____

через конкретні спроби евристичного характеру); 7) відкритість системи до-профільної підготовки (проведення атестації й комплектування профільних класів незалежними експертами).

Моделі допрофільної підготовки. Допрофільна підготовка у 8-9-х класах здійснюється за тими ж основними напрямками й відповідними до них профілями, що передбачає профільне навчання в 10-12-х класах^{□*}: природничо-математичний (фізико-

математичний, математичний, агро-хімічний, фізико-хімічний, фізичний, біолого-хімічний, біолого-фізичний, біолого-географічний, біотехнологічний, хіміко-технологічний, екологічний); суспільно-гуманітарний (історичний, правовий, філософський, економічний); філологічний (української філології, іноземної філології, історико-філологічний); технологічний (технологічний, інформаційно-технологічний); художньо-естетичний (художньо-естетичний); спортивний (спортивний).

У разі потреби загальноосвітні навчальні заклади можуть у межах визначених профілів навчання укласти робочі навчальні плани з іншими профілями: хіміко-біологічним, економіко-географічним, правовим тощо. За неможливості чи відсутності потреб в організації профільного навчання і, відповідно, допрофільної підготовки використовується загальноосвітній варіант навчального плану, складений відповідно до академічного рівня змісту освіти, – універсальний. У ньому навчальний час розподілено рівномірно між базовими загальноосвітніми навчальними предметами, при цьому дещо розширено вивчення окремих навчальних предметів, доповнено інваріантну складову типових навчальних планів додатковими предметами, курсами за вибором, факультативами. Навчальні предмети і курси за вибором визначаються загальноосвітніми навчальними закладами в межах гранично допустимого навчального навантаження на учня з урахуванням інтересів і потреб учнів та рівня забезпеченості навчального закладу.

Допрофільна підготовка здійснюється за рахунок варіативної складової змісту освіти Типового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів 8-9-х класів. Оптимальний обсяг підготовки учнів має становити не менше 35-70 навчальних годин на рік. Структуру навчального плану допрофільної підготовки можна подати у вигляді таблиці 2.

АНКЕТА ЩОДО КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ

1. **Які курси за вибором із запропонованих ви хотіли б вивчати?** (Обведіть кружечком відповідь (відповіді), що вас найбільше цікавлять).

2. **Чи будете ви для вивчення курсів за вибором відвідувати інші загальноосвітні навчальні заклади?** (Укажіть потрібну відповідь.)

2.1. Так, якщо курс за вибором зацікавить мене.

2.2. Так, якщо це недалеко від дому.

2.3. Так, якщо в цьому ж закладі я зможу здобути допрофільну підготовку.

2.4. Так, якщо в мене не буде інших можливостей

2.5. Ні, я хочу навчатися тільки у своєму навчальному закладі.

3. **Якій формі вивчення курсів за вибором допрофільної підготовки ви б надали перевагу?**

3.1. Урокам

3.2. Підготовці і захисту рефератів, проєктів.

3.3. Проведенню дослідів, експериментів.

3.4. Тренінгам.

3.5. Навчанню практичної діяльності на підприємствах і в різних організаціях.

3.6. Індивідуальним консультаціям з учителями, шкільним психологом.

3.7. Ваш варіант

4. **Що може перешкодити відвідувати обрані курси за вибором?**

4.1. Курси за вибором проводяться в незручний час.

4.2. Проводяться далеко від дому, незручно добиратися.

4.3. Нецікава програма курсів за вибором.

4.4. Незадовільне викладання.

4.5. Я зробив (зробила) неправильний вибір.

4.6. Ваш варіант

Для організації допрофільної підготовки й переходу до профільного навчання органам управління освітою спільно з органами місцевого самоуправління рекомендується провести таку підготовчу роботу:

- визначити кількість навчальних закладів, у яких здійснюватиметься допрофільна підготовка учнів 8-9-х класів (загальноосвітні навчальні заклади, гімназії, ліцеї, коледжі, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, позашкільні навчальні заклади, вищі навчальні заклади тощо);
- організувати інформаційну роботу в загальноосвітніх навчальних закладах та серед батьків;
- проаналізувати можливі варіанти взаємодії навчальних закладів (школа—школа, школа—гімназія, школа—ліцей, школа—коледж, школа—міжшкільний навчально-виробничий комбінат, школа—вищий навчальний заклад тощо), включаючи академічні, організаційні, економічні аспекти взаємодії.

Організаційні моделі здійснення допрофільної підготовки. Необхідно розробити організаційні моделі допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів у різних варіантах: в однопрофільних і багатопрофільних школах; профільних школах інтернатного типу; навчально-виховних комплексах (НВК); міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (МНВК); школах у поєднанні з ПТУ; профільних загальноосвітніх

АНКЕТА ДЛЯ УЧНІВ

1. Скільки факультативних курсів ви відвідали цього навчального року? *Напишіть їх назви*

2. Який з цих факультативних курсів найбільше вам сподобався?

3. Що саме сподобалося вам на факультативних заняттях з вивчення обраного курсу:

- цікавий матеріал;
- форма викладу керівником навчального матеріалу;
- можливість ділового спілкування з учнями інших класів;
- рівноправне обговорення питань, вільне висловлювання своїх думок, свобода дій;
- колективні дискусії, групові суперечки, диспути;
- відсутність традиційного оцінювання знань і вмінь;
- добровільне відвідування занять;
- відсутність домашніх завдань;
- особистість учителя;
- інше (вказіть).

4. Коли ви почали цікавитися питаннями, які розглядалися на факультативних заняттях:

- у початковій школі;
- у 5-6-ому класі;
- у 7-8-ому класі;
- у 9-ому класі;
- на заняттях з вивчення обраного факультативного курсу;
- після вивчення обраного курсу.

5. Яким чином ви задовольняли раніше цей інтерес:

- читали відповідну літературу;
- дивилися телепередачі та кінофільми;
- навчалися з учителем за поглибленою індивідуальною програмою;
- дискутували з друзями, однокласниками;
- спілкувалися з рідними і близькими:
 - а) з батьком або/і матір'ю;
 - б) з братом або/і сестрою;
 - в) дідусям або/і бабусею.

6. Чи посилювся ваш інтерес до певної теми після вивчення факультативного курсу:

- так;
- ні.

7. З яких питань обраних факультативних курсів ви хотіли б одержати ще більше інформації?

8. Чи допомогли ці факультативні курси визначити, що найбільше цікавить вас у житті, і чи вирішили ви обрати якусь професію або вид діяльності?

9. Сподобалася вам форма проведення факультативних занять, методи роботи вчителя:

- так;
- ні.

10. Чи замовляли ви в цьому навчальному році ще якісь факультативні курси? Які саме? З яких причин ці факультативні курси не викладалися в загальноосвітньому навчальному закладі?

11. Які ваші пропозиції щодо поліпшення викладання факультативних курсів?

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ

1. Які види варіативного освітнього компонента відвідує Ваш син чи дочка:

- предмети за вибором;
- курси за вибором;
- факультативні курси;
- індивідуальні заняття;
- консультації.

2. Укажіть назви курсів за вибором і відповідних навчальних предметів.

3. Чи брали Ви участь у виборі цих видів варіативного освітнього компонента:

- син (дочка) зробив(ла) вибір цілком самостійно, Ви не втручалися;
- син (дочка) радився(лась) з Вами, здійснюючи вибір;
- питання повністю вирішили Ви самі, а син (дочка) прийняв(ла) ще як годиться;
- на цьому ґрунті у Вас з сином (дочкою) виникла конфліктна ситуація.

4. До чого прагнули Ви та Ваш(а) син (дочка), здійснюючи цей вибір:

- підвищити рівень загального розвитку;
- збагатити духовний світ;
- задовольнити пізнавальні інтереси;
- зайнятися самопізнанням і самовдосконаленням;
- ліквідувати прогалини у знаннях з певних навчальних предметів;
- краще підготуватися до вступних іспитів за обраною спеціальністю;
- набути практичних знань і вмінь, необхідних узагалі в житті;
- визначитися у виборі майбутньої професії;
- поглибити знання з деяких навчальних предметів;
- інше.

5. Що дало Вашому(ій) сину (дочці) відвідування занять варіативного освітнього компонента?

6. Чи задовольняє Вас загалом наявний в загальноосвітньому навчальному закладі перелік навчальних предметів і курсів за вибором варіативного освітнього компонента:

- так;
- частково;
- ні.

7. Як слід, на Вашу думку, покращити зміст та організацію вивчення варіативного освітнього компонента в загальноосвітньому навчальному закладі?

8. Яку участь можете взяти Ви в реалізації варіативного освітнього компонента в загальноосвітньому навчальному закладі:

- залучитися до організації діагностичного обстеження батьків(анкетування, опитування, бесід);
- розробити зміст якогось навчального предмета, курсу за вибором варіативного освітнього компонента (якого саме?);
- викладати певний навчальний предмет, курс за вибором варіативного освітнього компонента (який саме?);
- допомогти папером;
- виготовити певні навчальні засоби (таблиці, схеми, моделі);
- розмножити якісь матеріали (діагностичні, навчально-методичні);
- надрукувати необхідні матеріали;
- надати особисту фінансову підтримку;
- організувати посильну спонсорську підтримку підприємства, на якому працюєте;
- інше.

школах разом із ресурсним центром для використання іншими закладами мікрорайону (шкільного округу, регіону) тощо. Пропонуємо три організаційні моделі допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів:

Допрофільна підготовка в межах одного загальноосвітнього навчального закладу. Переваги цієї моделі в організаційній простоті, учні гарантовано отримують запланований зміст освіти в рамках визначеного навчального часу на одній території. Ця модель допускає тісніший зв'язок усіх напрямів допрофільної підготовки, а саме: інформаційної роботи, курсів за вибором, психолого-педагогічного супроводу допрофільної підготовки. Недолік моделі – при нечисленному складі учнів мала ймовірність вибору того чи іншого курсу за вибором, а також недостатність кадрового й матеріально-технічного ресурсів.

Допрофільна підготовка в рамках мережі загальноосвітніх навчальних закладів. У рамках цієї моделі курси за вибором пропонуються закладами різних типів і видів, що розташовані на одній компактній території (у малому містечку або в мікрорайоні великого міста). Учням надається можливість вибрати курс із запропонованого переліку. Перевага цієї моделі – підвищення варіативності освітніх програм, збільшення можливостей вибору для учня. Крім того, учні не тільки засвоюють навчальну програму курсу за вибором, але й зна-

йомляться із закладом (установою), що їх зацікавив. Ризик застосування такої моделі – організаційна складність, у тому числі в забезпеченні фінансування навчально-виховного процесу. Ускладнюється також організація психолого-педагогічного супроводу в частині моніторингу засвоєння учнями курсів за вибором.

УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Успішність реалізації допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів передбачає:

- створення відповідної нормативно-правової бази (підготовка концепції допрофільної підготовки, положення про курси за вибором, інструктивних листів, наказів щодо організації окремих аспектів допрофільної підготовки, запровадження портфоліо тощо);
- навчально-методичне забезпечення допрофільної підготовки (створення навчальних програм курсів за вибором, орієнтовних навчальних планів для деяких можливих профілів навчання, підручників, навчальних і методичних посібників, методик, засобів навчання);
- створення психологічного супроводу допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів (проведення діагностики з виявлення нахилів, спрямованості й мотивації учнів до певного профілю навчання, того чи іншого виду діяльності; моніторинг успіхів школярів у процесі освоєння курсів за вибором; індивідуальні консультації, групові тренінги тощо);
- підготовка й перепідготовка педагогів основної школи до роботи в умовах допрофільної підготовки (директорів, заступників директорів, класних керівників, учителів, соціальних педагогів і шкільних психологів);
- розроблення механізму фінансування допрофільної підготовки.

АНКЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ, що проводили консультації

1. З яких навчальних предметів та в яких класах Ви проводили консультації?
2. Яка загальна кількість учнів відвідала протягом року консультації та як вони розподіляються за класами?
3. Консультації було передбачено розкладом чи проводилися тільки тоді, коли в них була потреба?
4. Консультації були:
 - виключно індивідуальні;
 - виключно групові;
 - індивідуальні й групові.
5. Чим зумовлювалося проведення:
 - індивідуальних консультацій;
 - групових консультацій.
6. Чи однаковою для всіх учнів була періодичність та тривалість консультацій? Чим це зумовлювалося?
7. Яку мету Ви переслідували на консультаціях?
8. Які форми й методи роботи використовувалися на консультаціях?
9. Чим методика проведення консультацій відрізнялася від обов'язкових та додаткових занять?
10. Яке загалом було відвідування консультацій:
 - добре;
 - задовільне;
 - незадовільне.
11. Чи краще відвідували консультації ті учні, які самі їх замовляли, порівняно з тими, яких зобов'язали Ви?
12. Чи вважаєте Ви результативними консультації цього навчального року:
 - так;
 - ні;
 - не дуже.
 - чому?
13. Чи були випадки, коли на консультаціях Ви різко змінили свою думку щодо здібностей учня на краще чи, навпаки, були розчаровані? Скільки таких випадків?
14. Чи були випадки, що після консультацій учні різко підвищили свій рейтинг з навчального предмета та почали ним захоплюватися? Скільки таких випадків?
15. З якими труднощами Ви зіткнулися при проведенні консультацій?
16. Що, на Вашу думку, потрібно для поліпшення проведення консультацій у Вашому загальноосвітньому навчальному закладі?

На етапі допрофільної підготовки важливо створити умови для випробування учня в навчальній діяльності різних видів. Вона має здійснюватися на діагностичній основі й виявляти не лише професійні орієнтації учнів, схильності в різних галузях знань, а й формувати інтереси, потреби, самомотивоване самостійне навчання як усвідомлену навчальну діяльність. Ці форми мають широко використовуватися у старшій школі.

На цьому етапі важливим стане своєчасне оцінювання комплексу індивідуальних особливостей підлітка з урахуванням його готовності до успішного навчання за пев-

ним профілем; запобігання дезадаптації в умовах виникнення навчальних труднощів і стресів, пов'язаних із спілкуванням у новому колективі. Важливо, щоб учень усвідомив себе суб'єктом вибору профілю навчання. Допрофільна підготовка потребує психологічного супроводження, соціологічних вимірювань, накопичення бази бажаного в зіставленні з можливим.

АНКЕТА ПРОФІЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

(проводиться з батьками учнів 8 класу)

1. Яку професію ви хотіли б для своєї дитини з урахуванням його і ваших побажань? _____

2. Чи має ваша дитина інтереси і захоплення, пов'язані з подальшим вибором професії? Якщо так, то які? _____

3. Вивчення яких шкільних предметів, на вашу думку, допоможе вашій дитині при вступі до обраного вищого навчального закладу? _____

4. Які з перерахованих нижче напрямів і профілів навчання, на вашу думку, найбільше цікавлять вашу дитину?

- *природничо-математичний*: фізико-математичний, математичний, фізико-хімічний, фізичний, агрохімічний, біолого-хімічний, біолого-фізичний;
- *біолого-географічний*: біотехнологічний, хіміко-технологічний, екологічний;
- *суспільно-гуманітарний*: історичний, правовий, філософський, економічний;
- *філологічний*: української філології, іноземної філології, історико-філологічний;
- *технологічний*: технологічний, інформаційно-технологічний;
- *художньо-естетичний*: художньо-естетичний;
- *спортивний*: спортивний.

5. Чи збігаються здібності, нахили та інтереси вашої дитини з її бажанням обрати той чи інший профіль навчання? _____

6. Що може допомогти вам і вашій дитині обрати подальший профіль навчання? _____

ЗВЕРНІМО УВАГУ!

У Постанові
Загальних зборів АПН України
(від 20.11.2008 року)
зазначено:

Особливу увагу звернути на розроблення повноцінного психолого-педагогічного забезпечення допрофільної підготовки учнів основної школи (діагностичні методики, факультативні курси, навчальні і методичні посібники), розглядаючи її як невід'ємну складову системи профільного навчання і першооснову його результативності.

Педагогічним колективам Зборами АПН рекомендовано:

У виборі профілю навчання насамперед керуватися освітніми потребами й уподобаннями учнів, задовольняючи їхні пізнавальні інтереси і життєві прагнення.

Здійснювати ефективну допрофільну підготовку учнів з метою виявлення їхніх здібностей і об'єктивних можливостей, сприяння свідомому і адекватному вибору профілю навчання і майбутньої професії.

У наступних номерах журналу редакція продовжить знайомити Вас з проблемою профільної школи

ДОБРО ПОЧИНАЄТЬСЯ З ТЕБЕ

ПРО ІНІЦІАЦІЮ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РУХУ ДИТЯЧОЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В КРАЇНІ

Педагогіка
школи

Робити добро та залучати до цього інших – гасло Міжнародного благодійного фонду “Україна 3000”. Саме тому у 2007-2008 навчальному році Фонд за підтримки Міністерства освіти та науки України, Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту, спільно з Академією педагогічних наук України започаткував благодійну програму „Добро починається з тебе”. Ми знали, що програма потрапить на підготовлене підґрунтя, адже в багатьох школах реалізуються благодійні проекти підтримки пенсіонерів, дітей-сиріт, інвалідів, здійснюються екологічні та культурологічні проекти. Однак ми сподівалися, що наша програма ще більше стимулюватиме розвиток дитячих благодійних ініціатив. Ми хотіли допомогти дітям зрозуміти, що робити добро – це органічна потреба кожної людини, проте, як і кожній справі, благодійності треба навчатися.

Учасниками програми стали 112 шкіл із 24 областей України. Отже, вона дозволила об’єднати школярів із різних регіонів України, вивчити та узагальнити досвід учнівської благодійної діяльності, який стане фундаментом для розвитку Всеукраїнського руху дитячої благодійності.

Згідно положень благодійної програми „Добро починається з тебе”, реалізація першої, пілотної стадії програми передбачала чотири етапи:

1. *Вересень-грудень 2007 року* – оголошення конкурсу благодійних проектів, збір заявок від шкіл (або окремих класів) з усіх областей України, відбір пілотної групи для реалізації надісланих на конкурс проектів.

2. *Січень-квітень 2008 року* – реалізація благодійних проектів учасниками пілотної групи, моніторинг та організаційна підтримка з боку організаторів благодійного проекту.

3. *Травень 2008 року* – оголошення результатів конкурсу та нагородження переможців і лауреатів.

4. *Травень-серпень 2008 року* – аналіз результатів пілотної стадії, створення за її результатами методичних матеріалів для поширення набутого досвіду в усіх школах України, розробка методології наступного етапу реалізації проекту.

**Катерина
ТАРАНЕНКО**

Експерт
Департаменту наукових та освітніх програм Фонду “Україна 3000”

УВАГА! КОНКУРС ПРОДОВЖЕНО

Відкритий лист Катерини Ющенко

Керівникам, вчителям та учням загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, керівникам та членам громадських об'єднань та організацій

Від імені Міжнародного благодійного фонду „Україна 3000” щиро бажаю вам успіхів, плідної праці, добробуту, реалізації всіх задумів та планів у новому навчальному році.

Головною метою нашого Фонду є відродження традицій благодійності та соціальної відповідальності, прагнення зробити благодійність частиною нашого життя та життя наших дітей.

Саме тому у 2007-2008 навчальному році ми започаткували Всеукраїнський благодійний проект „Добро починається з тебе”. *Дякуємо всім, хто відгукнувся на нашу ініціативу і взяв участь у цьому проекті.*

Учасниками проекту стали 112 шкіл із 24 областей України. Отже, він дозволив об'єднати школярів із різних регіонів України, вивчити та узагальнити досвід учнівської благодійної діяльності, який стане фундаментом для розвитку Всеукраїнського руху дитячої благодійності.

Враховуючи пропозиції та побажання учасників проекту, ми ініціюємо його продовження та оголошуємо II Всеукраїнський конкурс благодійних проектів у 2008-2009 навчальному році.

Запрошуємо дитячі колективи загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, громадських об'єднань та організацій до участі в конкурсі. Також запрошуємо органи місцевої влади, громади, соціально відповідальний бізнес та всіх небайдужих громадян українського суспільства долучитися до цього конкурсу.

Всеукраїнський благодійний проект „Добро починається з тебе” планується як постійно діючий довготривалий проект Фонду „Україна 3000”. Організаційно він передбачає реалізацію благодійних проектів, визначення та нагородження переможців конкурсу, опрацювання та розповсюдження отриманого досвіду.

Ми віримо, що, навчаючи дітей робити добро, бути милосердними, виховуючи в них потребу допомагати іншим, ми надаємо їм можливість знайти своє призначення, місце у суспільстві та соціально реалізувати себе.

Голова Наглядової ради
Міжнародного благодійного фонду
„Україна 3000”
Катерина ЮЩЕНКО

Для оцінювання благодійних проектів, надісланих на конкурс „Добро починається з тебе”, була сформована Національна конкурсна комісія, до складу якої увійшли співробітники Академії педагогічних наук України, Національного педагогічного університету, Київської Ради старшокласників, Фонду „Україна 3000”, директори навчальних закладів, вчителі, викладачі, представники освітніх засобів масової інформації.

Комісія підвела підсумки першого етапу конкурсу благодійних проектів програми „Добро починається з тебе”, що проходив з вересня по грудень 2007 року. Загалом на конкурс було надіслано 220 благодійних проектів. До участі у другому етапі, який проходив з січня по квітень 2008 року, комісія відбрала 112 благодійних проектів (див. статтю О. Кійло у цьому числі журналу).

На конкурс надійшли проекти різної тематичної спрямованості. Більшість мала соціальне спрямування і передбачала допомогу дітям-інвалідам та сиротам, людям похилого віку, ветеранам Великої Вітчизняної війни, воїнам-афганцям, чорнобильцям, малозабезпеченим сім'ям. Були представлені також екологічні проекти, спрямовані на охорону навколишнього середовища, озеленення, відродження лісових зон та парків, допомогу безпритульним тваринам. Культурологічні проекти передбачали залучення школярів до вивчення історії рідного краю, збереження історичних пам'яток, відродження народних ремесел, організацію творчих експедицій з метою збирання народних пісень та обрядів.

Критеріями оцінювання робіт, відібраних для участі у II етапі конкурсу, були визначені: новизна ідеї, покладеної в основу проекту; актуальність тематики запропонованого проекту; ефективність і дієвість інструментарію, використаного під час реалізації проекту; можливість узагальнення досвіду реалізованого проекту та розробка на базі цього проекту

методичних рекомендацій для поширення у школах України; наявність рекомендаційних листів від реципієнтів, партнерів, органів місцевого самоврядування; кількість залучених до реалізації проекту учнів школи, громадськості, батьків; перспективи розвитку проекту.

У травні 2008 року Національна конкурсна комісія визначила переможців конкурсу благодійних проектів „Добро починається з тебе” (див. вріз на С. 59).

Завершальним етапом пілотного проекту благодійної програми „Добро починається з тебе” стало проведення 23 травня 2008 року у приміщенні Київської дитячої академії мистецтв Всеукраїнської конференції „Формування ефективного механізму відродження традицій благодійності, стимулювання розвитку дитячих благодійних ініціатив”, на яку були запрошені керівники та учасники благодійних проектів, що брали участь у конкурсі (понад 300 осіб). У рамках конференції відбулося пленарне засідання, на якому виступила Голова Наглядової Ради Фонду „Україна 3000” пані Катерина Ющенко, яка сказала:

„Розпочинаючи у вересні минулого року благодійну програму „Добро починається з тебе”, ми розуміли, що це своєчасна і вкрай необхідна для українського суспільства програма, — зазначила у своєму виступі пані Катерина Ющенко. — Ми переконані, виховання благодійністю — це один з найважливіших елементів виховної роботи. Потреба допомогти іншому, повага до старших, відповідальність за свою громаду, свідоме ставлення до довкілля стають частиною особистості дитини, якщо це виховувати змалку”.

Пані Катерина коротко проаналізувала кілька благодійних проектів, представлених на конкурс, наголосивши на великій кількості цікавих ідей, що їх запропонували автори.

Катерина Ющенко закликала всіх присутніх на конференції, особливо дітей, брати участь у благодійних

ПЕРЕМОЖЦІ КОНКУРСУ

ПЕРШЕ МІСЦЕ

та премію 6000 грн. отримала:

Антрацитівська загальноосвітня школа І-ІІ ступенів № 4 Луганської області за два проекти — „Відродження штучної екосистеми скверу по вул. Заводській” та „Волонтерство без кордонів”.

ДРУГЕ МІСЦЕ

та премію 4000 грн. отримала:

Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням економіки та права №2 м. Ірпеня Київської області за проект „Жива енергія”.

ТРЕТЄ МІСЦЕ

та премію 3000 грн. отримала:

Житомирська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат І-ІІІ ступенів для глухих дітей за проект „Допоможи тому, хто потребує допомоги більше тебе”.

Заохочувальними преміями — 1000 грн. відзначені проекти:

„Ми допоможемо їм разом”, загальноосвітня середня школа №91 м. Дніпропетровська;

„Творити добро на радість людям”, загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 м. Краматорська Донецької області;

„Засвіти Різдваю зірку в кожній душі!”, Радомишльська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 Житомирської області;

„Лист за грати”, Вознесенська гімназія „Орієнтир” Мелітопольського району Запорізької області;

„Врятуймо річку Рибницю”, Яворівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Косівського району Івано-Франківської області;

„Зігрій промінчиком душі”, Дрижиногреблянська середня загальноосвітня школа І-ІІ ступенів Кобеляцького району Полтавської області;

„Нехай людина добро приносить, бо світ навколо любові просить”, Музиківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Білозерського району Херсонської області;

„Вам на скроні лягла сивина”, Драбівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів ім. С. В. Васильченка — гімназія Черкаської області;

„Створення шкільного міні-дендропарку в рамках програми «Єднаймося з природою»”, Рівненський навчально-виховний комплекс № 2 „Школа-ліцей”;

„Добро — через творчість”, Великоновосілківська гімназія з загальноосвітньою школою І ступеня Донецької області.

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Голова правління Міжнародного
благодійного Фонду „Україна 3000”
МАКСИМЧУК О.В.

ПОЛОЖЕННЯ про II Всеукраїнський конкурс благодійних проєктів „Добро починається з тебе”

Київ 2008

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Це Положення визначає правові, організаційні та фінансові рамки реалізації Міжнародним благодійним фондом „Україна 3000” (далі – Фонд) проєкту „Добро починається з тебе” для підтримки ініціатив шкільної молоді щодо її благодійної діяльності.

1.2. Положення ґрунтується на нормах Конституції України, Національної доктрини розвитку освіти, Концепції загальної середньої освіти, Конвенції про права дитини, Законів України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Указу Президента України „Про удосконалення якості освіти” та відповідає організаційним вимогам Фонду.

1.3. Конкурсний відбір проєктів має на меті відродження в Україні благодійництва як норми суспільного життя та соціальної відповідальності кожного, виховання в учнів потреби і навичок благодійної діяльності, підтримку дитячих благодійних ініціатив.

1.4. II Всеукраїнський конкурс благодійних проєктів (далі – Конкурс) проводить Міжнародний благодійний фонд „Україна 3000” за підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту у співпраці з Академією педагогічних наук України.

1.5. У Конкурсі можуть брати участь дитячі колективи загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, дитячих громадських об’єднань та організацій (далі – учасники Конкурсу).

1.6. Термін проведення Конкурсу: вересень 2008 року – серпень 2009 року.

1.7. До участі у Конкурсі запрошуються благодійні проєкти, терміни реалізації яких співпадають із термінами проведення Конкурсу. Також у Конкурсі можуть брати участь постійно діючі та довготривалі благодійні проєкти, етапи реалізації яких мають співпадати із визначеними термінами проведення Конкурсу (січень – березень 2009 року). Всі заходи, час проведення яких виходить за межі вказаного періоду, не будуть розглядатися Національною конкурсною комісією.

2. ПРІОРИТЕТИ КОНКУРСУ

2.1. Подані на Конкурс благодійні проєкти будуть розглядатися за такими тематичними напрямками:

- благодійні ініціативи *соціального* спрямування (підтримка людей похилого віку, інвалідів, дітей з особливими потребами; організація туристичних та спортивно-оздоровчих акцій тощо);

- благодійні ініціативи *культурологічного* спрямування (організація етнографічних експедицій, допомога у відродженні мистецьких цінностей свого краю, підготовка та поширення інформації про культурні, художні пам’ятки регіону (міста, села) тощо);

- благодійні ініціативи *екологічного* спрямування (реалізація заходів щодо збереження та відновлення навколишнього природного середовища).

2.2. У проєкті має бути передбачено конкретний результат його виконання, соціальні наслідки проведених заходів та акцій для окремих суспільних груп, а також можливості його моніторингу. ▶

проєктах. „Навіть якщо ви вважаєте себе дітьми, ви є повноправними членами світової спільноти, – підкреслила вона. – Допомога іншим додає вам впевненості, віри у власні сили, переконання у тому, що ваш внесок має значення”.

Також перед учасниками конференції виступили Міністр України у справах сім’ї, молоді та спорту Юрій Павленко, Президент Академії педагогічних наук України Василь Кремень, президент Фонду „Приятелі дітей” Марина Криси, керівники благодійних проєктів, представники навчальних закладів, інші учасники та гості конференції. Відбулися тематичні секційні засідання, під час яких учасники конференції презентували свої благодійні проєкти та обмінялися досвідом благодійної діяльності. Під час пленарного засідання було оголошено результати конкурсу та проведено урочисту церемонію нагородження переможців і лауреатів конкурсу благодійних проєктів програми „Добро починається з тебе” (див. вріз на С. 59).

Сертифікати на грошові премії та дипломи переможців вручила керівникам благодійних проєктів Голова Наглядової ради Фонду „Україна 3000” пані Катерина Ющенко. Діти, які брали участь у реалізації проєктів, що перемогли, отримали від пані Катерини у подарунок книжки.

Після закінчення конференції студенти Київської дитячої академії мистецтв влаштували для гостей та

учасників заходу концерт класичної музики.

ДОСЯГНЕННЯ І НЕДОЛІКИ

Аналіз отриманих благодійних проектів дав змогу виявити як досягнення, так і недоліки в організації благодійної діяльності у школах. Виявлені недоліки свідчать про необхідність відповідної навчально-просвітницької роботи, розробки спеціальних методичних рекомендацій щодо ініціювання та реалізації благодійних проектів для учасників наступного етапу програми та всіх бажаючих займатися благодійною діяльністю.

Основними завданнями програми є: узагальнення та поширення досвіду благодійництва; розробка методичних рекомендацій створення благодійних проектів та їх реалізації (на базі надісланих учасниками матеріалів) для поширення у навчальних закладах України; інформаційна пропаганда з метою популяризації та поширення благодійництва.

Для реалізації цих завдань створено робочу групу, до складу якої ввійшли викладачі та науковці Академії педагогічних наук України, Інституту соціальної роботи, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, представники засобів масової інформації, благодійних фондів, а також відомі благодійники, які взяли участь в оцінюванні благодійних проектів, узагальненні отриманої інформації та розробці методичних матеріалів.

3. ПІДГОТОВКА ТА ОГолоШЕННЯ КОНКУРСУ

3.1. Організація та проведення Конкурсу здійснюється згідно з цим Положенням.

3.2. Організаційні заходи та оцінку проектів здійснює Фонд спільно із співорганізаторами Конкурсу.

3.3. Фонд готує й оприлюднює в засобах масової інформації (газетах: „Директор школи”, „Завуч”, „Шкільний світ”, „Педагогічна газета”, часописі „Позакласний час”; журналах: „Директор школи, ліцею, гімназії”, „Рідна школа”, „Післядипломна освіта в Україні”; на сайтах: Фонду, Академії Педагогічних наук України, освітніх закладів і партнерів конкурсу) оголошення про Конкурс, що містить наступну інформацію:

- напрямки, за якими буде проводитися відбір та оцінювання проектів;
- основні вимоги до оформлення конкурсних документів;
- терміни, порядок подання та адреси, за якими подаються конкурсні матеріали;
- телефон для довідок тощо.

4. НАЦІОНАЛЬНА КОНКУРСНА КОМІСІЯ

4.1. Для підготовки та проведення Конкурсу Фонд створює Національну конкурсну комісію, затверджує її персональний склад та призначає Голову комісії.

4.2. До складу Національної Конкурсної комісії можуть входити члени Фонду, науковці, педагогічні працівники, представники громадськості, засобів масової інформації тощо.

4.3. Автори проектів, поданих на Конкурс, не можуть бути членами Національної конкурсної комісії.

5. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ

5.1. Подання документів на Конкурс

5.1.1. До участі в Конкурсі допускаються проекти, які відповідають визначеним напрямкам.

5.1.2. Для участі в Конкурсі до Національної конкурсної комісії подається комплект матеріалів у 5 примірниках (1 оригінал та 4 копії):

- реєстраційна картка благодійного проекту, що подається на Конкурс (форма 1);
- резюме проекту із зазначенням сторінок (форма 2);
- інші документи і матеріали, які проілюструють і допоможуть найповніше розкрити зміст проекту;
- перелік поданих документів, підписаний керівником організації та заверений печаткою (форма 3).

5.1.3. Комплект матеріалів на участь у Конкурсі, зазначених у підпункті 5.1.2, надсилається до Фонду у **письмовому та електронному** варіантах.

5.1.4. Матеріали, подані на Конкурс, мають бути виконані комп'ютерним набором, шрифт Times New Roman, 12 розмір – основний текст, 10 розмір – додатковий текст, через 1 інтервал, на одному боці аркуша А4.

5.1.5. До основних документів можуть додаватися фото та відеоматеріали, презентаційні матеріали, статті з газет, журналів, інші документи й матеріали, які, на думку учасника, проілюструють і допоможуть найповніше розкрити зміст проекту.

5.1.6. Документи мають бути виконані державною мовою.

5.1.7. До участі у Конкурсі не допускаються проекти, що не відповідають вищезазначеним умовам конкурсу або не оформлені належним чином.

5.1.8. Організатори залишають за собою право розміщувати надіслані на Конкурс матеріали у друкованих виданнях та на сайтах Фонду із обов'язковим зазначенням назви закладу чи організації, від яких надійшов благодійний проект, прізвища та імені керівника проекту.

5.1.9. Матеріали, подані на Конкурс, не повертаються учасникам, незалежно від результатів розгляду.

5.1.10. Матеріали, які надійшли на Конкурс після встановленого терміну, не розглядаються.

5.1.11. Подані на Конкурс матеріали реєструються у Фонді. Список зареєстрованих учасників конкурсу затверджується протоколом Національної конкурсної комісії та публікується на сайті Фонду.

5.2. Календарний план проведення конкурсу

Вересень – жовтень 2008 року: розробка положень проекту, оголошення конкурсу благодійних проектів.

Листопад – грудень 2008 року: збір та аналіз надісланих на Конкурс заявок, відбір благодійних проектів для реалізації.

Січень – березень 2009 року: реалізація благодійних проектів учасниками, моніторинг та організаційна підтримка учасників проекту.

Квітень – травень 2009 року: визначення та нагородження переможців Конкурсу.

Травень – серпень 2009 року: аналіз результатів реалізації благодійного проекту, підготовка матеріалів для поширення набутого досвіду.

5.3. Оцінювання проектів та визначення переможців

5.3.1. Оцінювання проектів базується на принципах відкритості й прозорості процедур з чітко визначеними критеріями оцінки поданих матеріалів.

5.3.2. Основними критеріями оцінювання є:

- актуальність ідеї та реальна можливість її реалізувати;
- відповідність проведених заходів зазначеній меті та завданням проекту;
- ефективність і дієвість інструментарію, використаного в ході реалізації проекту;
- перспективи розвитку проекту;
- можливість узагальнення та поширення досвіду реалізації проекту.

5.3.3. Національна конкурсна комісія проводить оцінку кожного поданого на Конкурс благодійного проекту та визначає переможців Конкурсу.

5.3.4. Рішення Національної конкурсної комісії оформлюється протоколом, який підписують голова та секретар комісії. Кожен член комісії має право письмово висловити свою особисту думку.

5.3.5. Результати Конкурсу оприлюднюються на сайті Фонду та через засоби масової інформації.

5.3.6. Визначення переможців Конкурсу здійснюється на підставі відкритої і прозорої процедури оцінювання благодійних проектів Національною конкурсною комісією. У кожній тематичній номінації (соціальної, культурологічної, екологічної) визначається три переможці (перше, друге, третє місце).

5.3.7. Переможці Конкурсу будуть нагороджені відзнаками Фонду, цінними призами та грошовими преміями.

6. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

6.1. Фонд не надає учасникам Конкурсу фінансову і матеріальну підтримку для реалізації благодійних проектів.

6.2. Національна конкурсна комісія має право видавати листи підтримки переможцям Конкурсу до державних установ, українських та міжнародних благодійних організацій з проханням про додаткове фінансування проекту.

6.3. На прохання виконавця проекту Національна конкурсна комісія в межах своїх повноважень та наявних коштів бюджету благодійного проекту „Добро починається з тебе” може надавати виконавцю інформаційну і консультативну підтримку в ході реалізації проекту, а також клопотати у разі необхідності про надання підтримки відповідними структурами місцевої виконавчої влади.

Матеріали для участі у конкурсі благодійних проектів „Добро починається з тебе” подаються за адресами:

Поштова адреса: 01012, м. Київ, а/с 75

з приміткою: „**Конкурс благодійних проектів**”,

електронна адреса: kvt@ukraine3000.org.ua

у форматі *.doc

Телефон для довідок: 8 (044) 537 66 98

Конкурс благодійних проектів 2007-2008 навчального року завершився, але залишилися добрі справи, зроблені дітьми. У ході реалізації проекту діти допомагали інвалідам, пенсіонерам, дітям-сиротам, ветеранам та учасникам Великої Вітчизняної війни, афганцям, дітям з особливими потребами, відвідували з концертними програмами та подарунками дитячі будинки, притулки, інтернати, будинки престарілих, брали шефство над дитячими садочками, сиротинцями, власноруч виготовляли різні поробки, влаштовували благодійні ярмарки, а зібрані кошти спрямовували на реалізацію благодійних проектів, допомагали бездомним тваринам, чистили водойми, відроджували замулені криниці і занедбані парки, сквери, лісові зони, пам'ятки архітектури і ще багато інших добрих справ.

Залучення учнів до активної благодійної діяльності сприяє формуванню соціальної активності та суспільної громадянської позиції шкільної молоді. За відсутності в Україні загальнонаціональних дитячих і молодіжних організацій, участь у благодійній діяльності має безцінний виховний вплив на формування духовності молоді. Програма активізувала учнівські і місцеві громади, дала змогу кожному її учаснику відчути свою значимість. Учні самі визначали пріоритети й знаходили шляхи їх розв'язання, власноруч творили добро, вчилися бути справжніми господарями рідної землі.

Дуже сподіваємося, що дитячий благодійний рух буде ширитись.

19 вересня 2008 року на Щорічному освітньому форумі „Артеківські діалоги” Голова Наглядової Ради Міжнародного благодійного фонду „Україна 3000” Катерина Ющенко оголосила про початок II Всеукраїнського конкурсу благодійних проектів „Добро починається з тебе” у 2008-2009 навчальному році.

Тож ми ініціюємо продовження конкурсу благодійних проектів „Добро починається з тебе” та оголошуємо про наступний етап¹ конкурсу у 2008-2009 навчальному році.

Головною метою проекту є об'єднання зусиль і досвіду його учасників для відродження й оновлення традицій благодійності в Україні, стимулювання розвитку дитячих благодійних ініціатив.

На конкурс приймаються благодійні проекти за такими тематичними напрямками: **соціальні, екологічні, культурологічні.**

Згідно з положенням про проект, кінцевий термін подачі заявок для участі в конкурсі – **31 грудня 2008 року.**

Аналіз та конкурсний відбір надісланих заявок відбуватиметься протягом **грудня 2008 року – січня 2009 року.**

Реалізація відібраних благодійних проектів, моніторинг та організаційна підтримка учасників проекту проходитиме протягом **січня – березня 2009 року.**

¹ Матеріали та всі необхідні інструкції щодо підготовки й оформлення проектів на Конкурс – дивись у врізах на С 60-64.

У квітні–травні 2009 року будуть визначені та нагороджені переможці конкурсу.

Запрошуємо до участі в конкурсі шкільні та дитячі колективи й організації України – тих, у кого є досвід благодійної діяльності, і тих, хто має бажання розпочати благодійну діяльність.

Долучитися до цього проекту запрошуються органи місцевої влади, громади, соціально відповідальний бізнес та всі небайдужі громадяни.

Форма № 2

РЕЗЮМЕ ПРОЕКТУ

Резюме проекту має бути чітким та лаконічним і містити наступну інформацію:

1. Тематична спрямованість проекту: **соціальний, екологічний, культурологічний.**
2. Назва проекту.
3. Назва закладу, який подає проект.
4. Виконавці проекту (кількість та категорія).
5. Партнери та спонсори проекту (якщо є).
6. Цільова аудиторія (кому саме надається допомога).
7. Географічна територія, на яку поширюється діяльність проекту.
8. Мета проекту.
9. Завдання проекту.
10. Актуальність проекту.
11. Терміни реалізації проекту
12. Етапи реалізації проекту.
13. Очікувані результати реалізації проекту.
14. Вплив проекту на місцеву громаду.
15. Можливості подальшого розвитку проекту.
16. Можливості моніторингу результатів проекту.
17. Обсяг резюме має складати не більше п'яти сторінок друкованого тексту.

Форма № 3

ПЕРЕЛІК ПОДАНИХ ДОКУМЕНТІВ

№ п/п	Назва документа	Кількість
1	Форма № 1 Реєстраційна картка благодійного проекту	
2	Форма 2 Резюме благодійного проекту	
3	Додатки	
3.1		
3.2		

Підпис керівника проекту _____ Дата «__» _____ 2008 року
Підпис керівника закладу _____ Дата «__» _____ 2008 рік

МІСЦЕ ПЕЧАТКИ

МІЖНАРОДНИЙ БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД „УКРАЇНА 3000”

ІНСТРУКЦІЯ щодо підготовки матеріалів для участі у II Всеукраїнському конкурсі благодійних проектів „Добро починається з тебе”

Пропонуємо дотримуватися поданої нижче інструкції щодо підготовки матеріалів

1. Тематична спрямованість проекту

Обов'язково вкажіть, до якого тематичного напрямку Ви відносите поданий на Конкурс благодійний проект: **соціального, екологічного, культурологічного.**

2. Мета проекту

Чітко сформулюйте мету Вашого проекту, яка має бути орієнтована на вирішення певної проблеми, відповідати тематиці і назві благодійного проекту.

3. Завдання проекту

Виходячи з мети, сформулюйте завдання проекту. Завдання проекту – це кроки, які необхідно зробити для досягнення мети проекту.

4. Актуальність проекту

Назвіть максимально конкретні проблеми, на вирішення яких спрямований Ваш проект. Вкажіть позитивні зміни та суспільну користь, які будуть наслідками успішної реалізації представленого проекту. Яким чином Ваш проект вплине на вирішення зазначених проблем? Чому реалізація саме цього проекту буде вагомим для розв'язання зазначених проблем?

5. Терміни реалізації проекту

До участі у Конкурсі запрошуються благодійні проекти, терміни реалізації яких співпадають із термінами проведення Конкурсу. Також у Конкурсі можуть брати участь постійно діючі та довготривалі благодійні проекти, етапи реалізації яких мають співпадати із визначеними термінами проведення Конкурсу (січень – березень 2009 року). Всі заходи, час проведення яких виходить за межі вказаного періоду, не будуть розглядатися Національною конкурсною комісією.

6. Етапи реалізації проекту

Виходячи з мети та завдань проекту, сформулюйте у логічній послідовності етапи реалізації проекту, а також для кожного з них надайте, будь ласка, детальну інформацію щодо:

- Назви етапу;
- Опису заходів для здійснення етапу;
- Терміну його реалізації;
- Очікуваних результатів здійснення заходу;
- Відповідальних за виконання.
- Наприклад, можна використати наступну форму:

Перший етап – (назва етапу) Опис заходу для здійснення етапу _____ Термін реалізації: з _____ по _____ Очікуваний результат здійснення заходу _____ Відповідальні за виконання заходу _____

7. Очікувані результати реалізації проекту

Опишіть очікувані результати та користь Вашого проекту для цільової аудиторії, визначеної проектом, короткотривалі та довготривалі результати реалізації проекту, кількість осіб та/або організацій, що матимуть практичну користь від реалізації проекту, можливість поширення та практичного застосування результатів реалізації проекту, використання досвіду реалізації проекту.

8. Вплив проекту на місцеву громаду

Опишіть позитивні зміни та суспільну користь, що будуть наслідками успішної реалізації представленого проекту для місцевої громади, території, на яку поширюється діяльність проекту.

9. Можливості подальшого розвитку проекту

Опишіть, чи плануєте Ви продовжувати проект після завершення конкурсу? Чи є проект довготривалим? Яким чином Ви плануєте продовжувати благодійну діяльність? Будь ласка, обґрунтуйте життєздатність проекту.

10. Механізми моніторингу результатів проекту

Будь ласка, вкажіть прозорі кількісні та якісні показники, за якими конкурсна комісія зможе оцінити ефективність та рівень досягнення поставлених у проекті завдань.

Увага!

Просимо бути уважними щодо точності поданої інформації.

Всі додаткові матеріали (фото- та відеоматеріали, презентаційні матеріали, статті із газет, журналів тощо) мають бути підписані та містити посилання, для ілюстрації/розкриття яких саме заходів вони додаються.

ГАМАЮН: в слов'янській міфології волшебна пташка з жіночим лицем, володіє знаннями всього на світі і пророческим даром: тому, хто чує її спів, відкриваються великі таємниці.

ШКІЛЬНІ МЕБЛІ

Укомплектуємо на всі 100%

- Меблі; навчально-лабораторне обладнання; навчально-наочні посібники та програмне забезпечення для кабінетів фізики, хімії, біології, математики; лінгофонні кабінети
- Обладнання для харчових блоків та їдалень

З нами навчання сучасне!

Рекомендації Міністерства освіти і науки України та наших клієнтів

04136, м. Київ, вул. Північно-Сирецька, 3
завод "Квазар", ТОВ "Гамаюн", а/с №73
тел.: +38 (044) 205-34-78, 206-08-14
e-mail: volkovgamayun@mail.ru
web: www.gamayun.org.ua

**КОМПАНІЯ
ГАМАЮН**

Педагогіка
школи

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ

ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ

Редакцією нашого журналу проведено рейтинг кількості поданих школами благодійних проєктів. Найбільше таких проєктів було підготовлено Кременчуцькою загальноосвітньою школою I-III ступенів №12 Полтавської області — їх 5 (див. вріз на С. 67). Ми запропонували заступнику директора школи, автору двох проєктів Олександрі Іванівні Кійло розказати нашим читачам детальніше про свою школу.

Тож знайомимося з їхньою роботою!

**Олександра
КІЙЛО**

Заступник директора з науково-методичної роботи Кременчуцької загальноосвітньої школи I-III ступенів №12 Полтавської області

Проблема погіршення загального стану здоров'я населення в нашій країні залишається вкрай гострою. Особливу тривогу викликає здоров'я дітей.

Врахування статистичних даних Міністерства охорони здоров'я, інформації щодо структури дитячої захворюваності, особливостей екологічної та соціоекономічної ситуації в м. Кременчуці, а також власного дослідження дали підстави утвердитися в тому, що сучасна школа є такою соціальною інституцією, яка, на жаль, виступає дестабілізуючим фактором щодо дитячого здоров'я. **Тому і виникла у нас необхідність застосувати нові освітні здоров'язберігаючі технології в навчально-виховному процесі школи.**

Поняття „здоров'язберігаючі технології” об'єднує в собі всі напрями діяльності загальноосвіт-

нього закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів.

Здоров'язберігаючі технології в нашій школі реалізуються через такі напрями освітньо-виховної діяльності:

- створення умов для зміцнення здоров'я школярів та їхнього гармонійного розвитку;
- організація навчально-виховного процесу з урахуванням його психологічного та фізіологічного впливу на організм учня;
- розробка і реалізація навчальних програм з формування культури здоров'я і профілактики шкідливих звичок;
- медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного і психічного розвитку школярів;
- функціонування служби психологічної допомоги вчителям і учням щодо подолання стресів, тривожності; гуманного підходу до кожного учня, формування доброзичливих і справедливих відносин у колективі;

- контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу; нормування навчального навантаження і профілактики стомлюваності учнів;
- створення сприятливого шкільного середовища для навчання учнів з особливими потребами.

Значну роль у реалізації шкільної комплексної програми „Здорова дитина – майбутнє нашої країни” відіграє психологічна служба.

Однією з важливих складових збереження психофізичного здоров'я школяра є відстеження психоемоційного стану тривожності та самопочуття. Стан тривожності та рівень самооцінки дитини вчителі враховують у своїй роботі (а саме, при таких її формах, як заліки, тематичні оцінювання, індивідуальні опитування).

По мірі зростання темпу життя, завантаженості дитини у школі з кожним роком збільшується кількість дітей, що страждають від різноманітних стресогенних чинників. Більш за все від цього потерпають діти із родин з низьким матеріальним рівнем життя

та з неблагополучних, де батьки-алкоголіки чи наркомани. Ці діти здебільшого становлять „групу ризику”. У таких родинах, звичайно, присутні напруга, очікування неприємностей, тривога, невизначеність. Зняття цих негативних станів, забезпечення психологічного комфорту дитини – це одне з першочергових завдань психологічної служби та вчителів школи. Педагоги докладають усіх зусиль, щоб до таких дітей ставились із розумінням і терпінням, бо найчастіше такі діти грубіші, агресивніші, нестримані.

На даний час адміністрація школи працює над створенням у школі кабінету психологічного розвантаження, де кожній дитині, яка цього потребує, допоможуть розслабитися, зняти нервову напругу, відновити душевну рівновагу.

Система моніторингу, проведення поглибленого медогляду всіх учнів школи, введення „Паспортів здоров'я” дають нам можливість відстежувати кількість хворих дітей.

Беручи за основу методіку О.Д. Дубогай, більшість учителів

ПРОЕКТИ КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I-III СТУПЕНІВ №12 ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

(Фрагмент списку проектів – учасників II етапу благодійної програми „Добро починається з тебе” МБФ „Україна 3000” проекти №№65-69 Кременчуцької ЗШ).

№	Тема проекту	ЗНЗ	Директор закладу	Керівник проекту
65	Пізнай свою малу батьківщину	Кременчуцька загальноосвітня школа I-III ступенів №12 Полтавської області	Івановський Сергій Васильович	Білик Світлана Станіславівна
66	Відродження декоративно-ужиткового мистецтва у сучасному побуті	Кременчуцька загальноосвітня школа I-III ступенів №12 Полтавської області	Івановський Сергій Васильович	Лещіна Олена Георгіївна
67	Допомогти – не нашкодивши	Кременчуцька загальноосвітня школа I-III ступенів №12 Полтавської області	Івановський Сергій Васильович	Левченко Вікторія Вікторівна
68	Від серця до серця	Кременчуцька загальноосвітня школа I-III ступенів №12 Полтавської області	Івановський Сергій Васильович	Кійло Олександра Іванівна
69	Тримаймося разом	Кременчуцька загальноосвітня школа I-III ступенів №12 Полтавської області	Івановський Сергій Васильович	Кійло Олександра Іванівна

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ШКОЛИ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю

Піклування про власне здоров'я педагога та здоров'я учнів стає органічною складовою педагогічної діяльності адміністрації нашої школи. Підґрунтям такої діяльності є наукова організація педагогічної праці. Ми добре усвідомлюємо, що „здоров'язберігаюча діяльність” є складовою професійної діяльності педагога, у якій особлива увага приділяється психологічному комфорту дітей, здоров'ю духовному, психічному, соціальному та фізичному. Сьогодні вчителі самі відверто зізнаються у своїй неготовності задовольнити сучасні вимоги та потреби суспільства щодо „здоров'язберігаючої діяльності”. Для виходу із такого стану у нашій школі організована теоретична та практична підготовка вчителів щодо впровадження здоров'язберігаючих, здоров'яформуючих та здоров'янавчаючих освітніх технологій.

Час вимагає глибокого переосмислення шляхів розвитку педагогічної творчості, яка межує з майстерністю. Тому в цьому році поряд із традиційними формами методичної роботи практикуємо і такі, які поступово залучають педагогів до активної діяльності, ділової гри, досліджень. Прикладом цьому є творча група „Інтеграція знань про здоров'я, здоровий спосіб життя людини як засіб формування світогляду учнів”, постійно діючий семінар „Принципи та методи впровадження здоров'язберігаючих технологій”.

Нами створена *концептуальна модель* удосконалення системи формування здорового способу життя, складено *бізнес-план* реалізації інноваційного проекту Школи сприяння здоров'ю, розроблена експериментальна програма по формуванню культури здоров'я учнів. Іншими словами, ми взялися створити заклад, сприятливий для дитини, у якому б ідея першовартості здоров'я гармонійно охоплювала б усі аспекти шкільного життя. Створення власної моделі адаптивної школи на основі модернізації управління навчальним закладом передбачає не стільки технологічні аспекти діяльності, скільки особистісні.

Основними документами, що регламентують процеси життєдіяльності школи, стали Статут, Концепція розвитку Школи сприяння здоров'ю і цільова комплексна програма „Здорова дитина – майбутнє нашої країни”. Програма передбачає цілісну гнучку систему збереження та зміцнення здорового стану учасників навчально-виховного процесу. Зазначені в програмі завдання спрямовані на збереження здоров'я школярів у всіх його аспектах: фізичному, психічному, соціальному і духовному.

Формуванню здорового способу життя, культури здоров'я школярів сприяє застосування системи моніторингу стану фізичного здоров'я, яка допомагає вчителям і батькам оцінити фізичний і руховий розвиток дітей, їхню поставу, функціональні можливості організму або ступінь відхилень від норми розвитку. Така система, що розроблена О.Д. Дубогай, упроваджується нами у вигляді „Шоденника зміцнення здоров'я”.

Складовими методики О.Д. Дубогай, доктора педагогічних наук, професора НПУ імені М. П. Драгоманова, що впроваджується в нашій школі, є: методичні аспекти особистісно орієнтованого підходу у фізичному вихованні дітей; організація і методика освітньо-виховної роботи; методика пізнавальної й рухової діяльності в процесі навчання; організація й методика фізкультурних заходів.

Нами впроваджується система індивідуалізації фізичного виховання учнів спеціальних медичних груп викладача кафедри фізичного виховання та здоров'я ПДПУ ім. В.Г. Короленка Шумської С.І.

Для підвищення науково-методичного рівня вчителів з проблем статевого виховання підлітків упроваджується програма спецкурсу кандидата педагогічних наук, доцента кафедри екології та охорони довкілля ПДПУ ім. В.Г. Короленка Рибалки О.Я. „Виховання у підлітків культури міжстатевих стосунків”.

Школа працює над створенням власного проекту „Забезпечення умов для отримання якісної освіти дітей з особливими потребами”. Гордістю школи є створений в минулому навчальному році соціально-реабілітаційний центр „Надія” (з його роботою О.І. Кійло ознайомила учасників “Артеківських діалогів” – див. С. 69).

школи дотримується головного принципу: дитина втомилася сидіти – значить вона повинна відпочивати в русі. Протягом уроку вчителі проводять по 2-3 фізкультурні хвилинки, що спрямовані на зняття втоми, активізацію уваги.

У початковій школі ми запровадили використання невеличких мішечків із зашитою в них сіллю. Їх використання має безпосереднє відношення і до здоров'я, і до навчання, бо більшість часу дитина тримає рівну поставу.

А для дітей з особливими потребами ми розробили свій власний Паспорт здоров'я, який по чинається віршем А. Костецького „Як зробити день веселим”. Важливою сторінкою для вчителів є сторінка, на якій учні відмічають різними кольорами свій щоденний настрій.

Відповідно до діагнозів хворих дітей у школі формуються спецмедгрупи, в яких проводяться систематичні заняття.

Велику роботу щодо збереження та зміцнення здоров'я ведуть вчителі фізичної культури, які поряд із загальнорозвивальними вправами, що рівномірно впливають на організм дитини, застосовують спеціальні вправи, коригувальну, дихальну гімнастику, вправи на розслаблення, гри на повітрі.

Більшість уроків фізичної культури, якщо дозволяють погодні умови, відбуваються на свіжому повітрі. Формування, збереження та зміцнення здоров'я школярів за допомогою тренажерів є одним із завдань фізичного виховання. Застосування

тренажерів у школі дає змогу за короткий час розв'язати проблему розвитку рухових якостей, передбачених навчальною програмою.

В школі створена цілісна система медичного контролю й оздоровлення учнів за шкільною комплексною програмою „Здорова дитина – майбутнє нашої країни”. Більшість учителів нашої школи успішно використовують елементи сучасних технологій навчання. Уроки набули якісно нового змісту завдяки використанню елементів валеології у викладанні предметів базової частини програми.

Основним напрямом виховної роботи в школі є формування в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. Протягом кількох років у школі діють клуби „Дівоча світлиця”, „Нехворійко”, „Секрети спілкування”, гурт „Лицар”.

З великим бажанням відвідують дівчата-старшокласниці „Дівочу світлицю”, мета якої – прищеплення гарних манер, смаків, прагнення до культури здоров'я, виховання свідомого ставлення до його зміцнення, вдосконалення навичок особистої гігієни, формування негативізму щодо шкідливих звичок, підготовка до сімейного життя.

Постійні зустрічі з лікарями: наркологом, терапевтом, гінекологом, урологом, перегляд відеофільмів, організований центром соціальної служби роботи з молоддю, центром „Порятунок” – є теж важливою складовою профілактичної роботи за програмою.

Значна увага у виховній роботі за цільовою програмою приділяється екологічній просвіті. Оскільки екологічний чинник безумовно впливає на здоров'я людини, нас не може не турбувати стан навколишнього середовища. Як говорив Чарльз Дарвін: „Людина мусить постійно спілкуватися з природою, інакше вона буде бідніти емоційно, слабнути інтелектуально, а зрештою – деградує морально”. Тому не випадково в школі щорічно проходить декада „Екологія і моє здоров'я”, яка включає в себе акції: „Посади дерево”, „Зроби шпаківню”, „Збережи ялинку”, „Зроби шкільний двір найкращим у місті”.

Особливе місце у вихованні здорового способу життя посідає туристсько-краєзнавча робота. Юні туристи багато подорожують, знайомляться з дивовижними куточками нашої країни. У школі діє гурток „Рюкзачок”.

Вивчення місцевих екологічних проблем сприяє найповнішому усвідомленню і засвоєнню учнями такого складного поняття сучасної екології, яким є навколишнє середовище.

Декілька років підряд старшокласники школи вивчали питання особливостей розвитку охорони здоров'я в нашому регіоні. Приємно вразила нас наукова робота учня 11-Б класу Курочкіна Дмитра „Вивчення залежності респіраторних захворювань учнів ЗОШ № 12 від сезонних метеорологічних умов”, яка на міському конкурсі-захисті наукових робіт з МАН отримала I місце. Учениця 11-Б класу Ануфрій Катерина досліджує тему „Вплив сольових мішечків на формування постави”.

З метою пошуку та підтримки обдарованих дітей, сприяння формуванню умов для закріплення наукового, дослідницького та творчого потенціалу учнів у школі створено наукове товариство учнів „ВІДОВЗ” („Виховуємо інтерес до освіти і власного здоров'я”).

Виховання стає ефективнішим, якщо вдається забезпечити тісну співпрацю сім'ї, школи та громади,

єдину спрямованість їхнього впливу на особистість підлітка. Враховуючи це, в школі працює батьківський кінолекторій „Здорова родина – здорова дитина”, програма якого націлена на залучення батьків до виховання у своїх дітей культури здоров'я, створено клуб педагогічної підтримки „Плекаймо надію разом” (для батьків дітей-інвалідів).

Надаючи перевагу особистісно орієнтованому підходу до навчально-виховного процесу, педагогічний колектив школи одним із основних напрямів вважає забезпечення можливості одержання якісної освіти дітям з особливими потребами.

Таких дітей у школі навчається 16 чоловік, з них 7 знаходиться на індивідуальному навчанні. Але це умовно, бо з усіма цими дітьми працюють кваліфіковані педагоги, психологи і часто діти – волонтери, що виступають у ролі асистентів учителя.

Навчання в школі дітей з нетиповими особливостями психофізичного розвитку, з одного боку, допомагає їм адаптуватися до нормальних життєвих ситуацій, позбутися відчуття ізольованості, сприяє зникненню соціальних бар'єрів та інтеграції в соціумі, з іншого боку – вчить учнівський колектив класу спілкуватися та працювати разом з такими однолітками, формує в нього почуття відповідальності за товаришів, які потребують не лише допомоги, а, насамперед, прийняття та визнання. Більшість цих дітей – активні учасники шкільного життя.

Учителі школи разом із психологами, детально вивчивши індивідуальні особливості таких учнів, їхні проблеми, допомагають створити оптимальні умови їх розвитку, такі, як фізичне середовище, адаптація навчального процесу, створення сприятливого мікроклімату.

Якось мені запропонували індивідуальні заняття вдома у дівчинки – інваліда. Провівши певну кількість занять, я одного разу затрималась на декілька хвилин. Коли подзвонила на двері, я була вражена – Саша вже стояла одягнена в пальто, а в очах її

я побачила стільки образи, відчаю і болю, що я сама перелякалася і спитала: „Щось трапилось?” І вона із сльозами на очах пояснила, що боялась, що вже до неї ніхто не прийде. Виявляється, що для цих дітей страшна самотність, їм не вистачає спілкування, адже батьки, щоб забезпечити їхнє лікування змушені працювати, а дитина із своєю бідною залишається на самоті.

Ось так і виникла у нас ідея створення соціально-реабілітаційного центру „Надія”, який функціонує за рахунок як вчителів, так і учнів нашої школи. Тепер таким дітям є куди йти. Вони можуть вибрати собі гурток по душі: ставити вистави, співати, грати в шахи, малювати, відвідувати ЛФК, зробити масаж (звичайно, за дозволом лікаря). І якщо ці дітки самі не зможуть дійти до школи, їм допоможуть наші волонтери, вони їх приведуть, а після занять проведуть додому.

Дітям з особливими потребами часто важко знайти спільну мову зі своїми однолітками, які їх можуть не просто не зрозуміти, але й образити. Щоб долати такі непорозуміння, ми створили клуб „Секрети спілкування” (див. вріз), де діти – інваліди мають можливість розкрити свої таланти, знайти друзів, поділитися своїми сумнівами, а головне, не стати загнаним вовчепням, яке тільки чекатиме на образи. А учні школи, спостерігаючи за талановитими однокласниками з особливими потребами, починають розуміти, що вони не гірші за них. Вони просто інакші. І їм вдається те, про що інші, буває, тільки мріють.

Доказом цього є персональні виставки, що ми періодично їх організовуємо, участь цих дітей у Всеукраїнських конкурсах. В минулому році благодійним фондом „Україна 3000” для дітей з ДЦП був оголошений конкурс „Шастя дитини – вільні рухи”, в якому взяли участь і наші дітки-інваліди, двоє з них стали переможцями. Вони отримали безкоштовні путівки в санаторій. Це найвища нагорода, бо такі путівки коштують 15000 грн. Один з цих учасників

ПОЛОЖЕННЯ ПРО КЛУБ „СЕКРЕТИ СПІЛКУВАННЯ”

I. Загальні положення:

Клуб створено на базі шкільного соціально-реабілітаційного центру „Надія” і є однією з форм створення для дітей з особливими потребами сприятливого шкільного середовища, створення умов для їх інтеграції в суспільство, розвитку творчих здібностей.

II. Мета і завдання клубу:

- Створити сприятливий реабілітаційний простір.
- Залучити дітей-інвалідів до участі в роботі гуртків, корекційно-розвивальних занять.
- Виявляти та розвивати творчий потенціал.
- Залучити до активної життєдіяльності за інтересами.
- За допомогою тренінгових занять пробудити інтерес до проблем спілкування.
- Показати необхідність певної лінії поведінки у контактах з оточенням.
- Ознайомити з методами самовиховання.
- Розвинути загальні пізнавальні інтереси.
- Формувати навички впевненості у своїх можливостях.

III. Напрями і зміст діяльності:

Навчально-виховна робота

Надання дітям з особливими потребами соціальної допомоги через учнівське самоврядування та волонтерський рух; організація індивідуальних занять; взаємопідтримуюча діяльність шляхом створення груп взаємодопомоги; проведення корекційно-розвивальних занять.

Масова робота

Проведення тренінгових занять, ігор, вікторин, конкурсів, акцій, свят.

Методична робота

Розробка сценаріїв, підготовка матеріалів щодо роботи клубу, оформлення стенду „Поради психолога”. Підготовка та видання буклету „Хвала життю”.

Організаційна робота

Планування роботи клубу. Участь у святі, присвяченому Міжнародному дню інвалідів, поповнення матеріальної бази кабінету ЛФК, проведення батьківських зборів

IV. Структура клубу:

Клуб об'єднує дітей з особливими потребами та учнів школи від 6 до 16 років за бажанням.

Очолює роботу клубу рада клубу, яка складається з 3-х чоловіків.

– Гена Кіняк – разом з психологом написав чудову казку про маленьку голубу зірочку, яка все життя мріяла відвідати планету Земля, і коли вона вже втратила всяку надію і почала потихеньку загасати, загубившись в безодні Космосу, люди допомогли їй. І зірочка засяяла з новою силою, даруючи радість і надію людям. Ось про що мріють наші діти. Мріють, що і їм так само допоможуть люди, допоможуть подолати кризу, самотність, допоможуть отримати освіту.

А дівчинка Саша після того, як показали по місцевому телеканалу „Візит” інсценізацію казки, в якій взяли участь всі наші дітки – інваліди, поділилась своїми враженнями: „Боже мій! Я стала зіркою. І знаєте що: мене тепер ніхто не чіпає, не кидає услід каміння. З усіх боків я чую: Саша, привіт! Зі мною вітаються навіть незнайомі мені учні”.

Скажіть, чи не заради цього варто працювати і жити! Хто як не ми маємо щоденний доступ до дитини. Тож саме нам, учителям, належить велика роль у підтриманні здоров'я дитини, в адаптації її до суспільства. Ні в якому разі ми не повинні стояти осторонь від долі таких дітей, і основне, що *ми повинні всі усвідомити: діти – різні, але всі вони рівні*. І тому всі вони мають право на навчання в одній школі разом зі своїми здоровими однолітками.

4 рази на тиждень наш центр відвідують діти – інваліди, де разом із здоровими дітьми відвідують гуртки: живопису, художньої праці, вокалу, „Чарівної казки”, шаховий гурток.

Одним із основних методів лікування порушення постави та сколіозу у дітей є лікувальна фізкультура. І розуміючи це, ми приклали максимум зусиль для створення в школі кабінету ЛФК. В цьому напрямі плідно співпрацюємо з кафедрою фізичної реабілітації Кременчуцької філії Міжнародного університету розвитку людини „Україна”.

„Знедолена природою дитина не повинна знати, що вона малоздібна, що в неї слабкий розум, слабкі сили. Виховання такої дитини пови-

не бути у сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим”, – ці слова В.О. Сухомлинського стали гаслом для всіх працівників школи.

Неабияку роль в соціальній реабілітації дітей з особливими потребами відіграють волонтерські групи, створені з учнів – старшокласників нашого навчального закладу. Всіх їх ми об'єднали в Школу юних волонтерів.

Щоб стимулювати діяльність волонтерів, намагаємося зацікавити їх у цій роботі, мотивуємо їх участь в ній, пояснюємо, що вони матимуть можливість набути певного досвіду, познайомитися ближче з проблемами інвалідів, розширити контакти, задовольнити бажання принести користь людям, довести самому собі, що вони здатні на важливі справи, самоствердження.

Волонтери слідкують за дисципліною на заняттях, особливо в тренажерній залі та кабінеті ЛФК, вони допомагають у виготовленні дидактичного та роздаткового матеріалу, підбирають музичний супровід. Протягом усіх занять фахівці центру готують волонтерів до самостійного ведення занять у майбутньому, зокрема дають їм можливість проводити частину їх самостійно. Після заняття іде детальний аналіз його, волонтери враховують усі зауваження.

Встановити дружні та довірчі стосунки з волонтерами допомагає те, що вчителі цікавляться їхнім особистим життям, уподобаннями, проблемами, інтересами. Спільна діяльність орієнтує і волонтерів, і дітей з особливими потребами не на особистий успіх, а на товариську, розуміння, толерантність. Разом з тим, така діяльність дозволяє волонтерам відчувати власну значимість і задоволення від виконаної роботи. У них підвищується самооцінка і рівень сподівань.

Активну участь волонтери нашої школи беруть у проведенні змагань, олімпіад, походів, екскурсій, конкурсів творчих робіт, оздоровчих декад, свят, ярмарків тощо.

Найвідповідальнішим видом волонтерської роботи є індивідуальний. Тому включаємо в процес волонтера

поступово: спочатку — колективна робота, потім — в малих групах, і вже після цього — індивідуальна робота.

Розпочата волонтерська робота з дітьми-інвалідами мала непрогнозоване і некеруване продовження: класні колективи дітей почали запрошувати дітей з особливими потребами на спільні заходи, екскурсії, деякі спортивні змагання, ігри. І не випадково всіх волонтерів нашої школи об'єднав проєкт „Тримайтесь разом”.

Середовище, що його ми спільними зусиллями творимо, — це жива система, це площина пошуку, довіри, підтримки, взаємодопомоги і взаєморозуміння, спрямована на розвиток та саморозвиток як особистості, так і закладу в цілому.

На нашу думку, центром такого середовища має бути школа, бо в соціально-економічних умовах, що склалися, лише школа протягом 12 років спроможна системно і систематично впливати на фізичний і психічний розвиток дитини, до певної міри коригувати її взаємовідносини з оточуючим середовищем. Лише в школі можна комплексно впроваджувати засоби і методи соціальної і психологічної реабілітації дітей та молоді, пробудити в них потребу, індивідуально значущі мотиви ведення здорового способу життя, допомогти їм опанувати засоби збереження і зміцнення власного здоров'я.

Педагогічний колектив нашої школи планує та організовує свою діяльність з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів пе-

“Показники захворювань у дітей з середнім та низьким рівнем навчання 2007 – 2008 р.а.”

Заняття Школи юного волонтера

Волонтери – організатори конкурсу

Волонтери супроводжують Катю до школи

Вправи на тренажері

Щастя спілкування

дагогічного процесу, за умови постійної взаємодії з учнями, батьками, медичними працівниками та шкільними психологами.

Таким чином, наші спільні зусилля вже принесли **перші позитивні наслідки:**

- за результатами Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу школа увійшла до національної мережі шкіл сприяння здоров'ю;
- розроблені і апробуються програми зміцнення індивідуального здоров'я учнів (у формі Щоденників зміцнення здоров'я та Паспортів здоров'я);
- поліпшилися показники соматичного і фізичного здоров'я, збільшився індекс здоров'я (див. графік на С. 73);
- розроблена і запроваджена шкільна комплексна програма „Здорова дитина – майбутнє нашої країни”;
- школа визначена освітньо-інформаційним центром розвитку національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю;
- упродовж 3-х років школа отримує призові місця в конкурсах на кращу організацію спортивно-масової та оздоровчої роботи;
- в 2006 році школа стала лауреатом Всеукраїнського конкурсу „Сто кращих шкіл України” в номінації „Школа здоров'я”;
- 5 учнів з особливими потребами перейшли із індивідуального навчання вдома до навчання в загальній школі.

ДИФЕРЕНЦІЙНО- ДІАГНОСТИЧНІ КРИТЕРІЇ ПОРУШЕННЯ САМОЦІН- НОСТІ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Педагогіка
ШКОЛИ

Сучасний стан соціалізаційних процесів вимагає якісно нової підготовки особистості до життя, вміння орієнтуватися у новому світі ринкових відносин, суспільно-політичного життя, системних комунікацій, не втрачаючи при цьому своєї своєрідності, духовності та власної неповторності. Політична та економічні реформи в нашому суспільстві диктують необхідність формування людини з почуттям гідності, адже саме така особистість повною мірою усвідомлює власну самоцінність, сумлінно ставиться до своїх прав, несе відповідальність за своє життя.

З огляду на це посилюється інтерес до внутрішнього світу людини як регулятора думок та вчинків. Потреба самоцінності є однією з фундаментальних духовних потреб особистості, котра виникає в процесі духовно-практичної і перетворювальної діяльності людини. Передусім вона виступає внутрішнім, суб'єктивним джерелом активності особистості. Самоцінність людини детермінує не лише засвоєння особистістю духовних цінностей суспільства, а

й здатність до створення нових цінностей, до самовдосконалення, підтримує і спонукає творче ставлення до розвитку власної індивідуальності. Феномен „самоцінність” розглядається нами як системокомплекс психологічних характеристик, що визначають специфіку й ефективність індивідуальної діяльності особистості.

Проблема самоцінності особистості набуває особливої актуальності в умовах розбудови громадянського суспільства, які диктують свободу соціального волевиявлення, вибору власної лінії поведінки в сімейному вихованні дітей, творенні особистого щастя.

Останнім часом з'явилася значна кількість праць у галузі вивчення самосвідомості та самоцінності особистості, здатної до самопізнання, самовдосконалення та самоактуалізації. Ідея самоцінності й саморозвитку є центральною і надзвичайно значимою для багатьох сучасних концепцій людини (Д. Маслоу, К. Роджерс,

**Людмила
ПРОСАНДЄЄВА**

Професор кафедри культурології Київського національного університету культури і мистецтв, кандидат педагогічних наук

З. Фромм, К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, А. Брушлинський, В. Зінченко, Є. Моргунов й ін.).

Проблема самоцінності є провідною в гуманістичній психології, що вважається одним з провідних напрямків сучасної психологічної науки і практики. В сучасній теорії особистості самоцінність людини відображена в багатьох дослідженнях, що базуються на рольових, драматургічних підходах (І. Гофман, Дж. Мід, Я. Морено). Проблемі самоцінності присвячено цілий ряд теоретичних та експериментальних досліджень, у ході яких вивчалися особливості виникнення і формування самоцінності в структурі самосвідомості, їх проявів на різних етапах психологічного розвитку дитини (Л. Божович, М. Боришевський, Т. Говорун, Т. Драгунова, А. Ковальов, С. Рубінштейн, А. Спіркін, П. Чамата, І. Чеснокова та ін.).

У психології та педагогіці формування самоцінності особистості дитини розглядається як процес принципово керований. Причому керованим вважається не саме формування, а ті суттєві фактори, які його визначають, тобто діяльність і спілкування як важливі соціальні форми життя людини. Соціальне середовище впливає на свідомість і поведінку особистості через діяльність, в яку ця особистість включена.

Дослідження виховного та розвиваючого потенціалу керованої соціалізації привело до висновків, що вона надає можливості вибору суспільно значущих ролей, сприяє доцільному використанню безмежних можливостей особистості. Здібності до творчості, моральні якості дитячої особистості формуються за умов тренування їх у процесі творчої діяльності. Деякі автори дотримуються думки, що керована соціалізація – це сфера життєдіяльності, що реалізує принцип гармонійної репродукції всіх здібностей людини [5].

Розглядаючи керовану соціалізацію як “сукупність соціодіяльності, за

допомогою якої задовольняються безпосередні фізичні, психічні та духовні потреби, в основному відновлюючого характеру”, В. Піча підкреслює, що „на відміну від природної основи відновлення сил людини – це специфічний засіб регенерації таких сил” [10]. Важливо зауважити, що керована соціалізація – це час для активного розвитку особистості. Л. Білоножко справедливо характеризує керовану соціалізацію як сукупність умов для соціодіяльності, метою якої є гармонійний розвиток особистості, а також сама ця діяльність [6].

Враховуючи наявні виховні психолого-педагогічні можливості та перспективи, дослідники розглядають керовану соціалізацію як об’єкт психолого-педагогічних зусиль різноманітних соціальних інститутів. Керована соціалізація забезпечується системою культурно-освітніх закладів, включаючи школу, будинки творчості, відділи будинків культури, клубів за місцем проживання, спеціалізовані дитячі заклади. Вищезазначені можливості визначаються, щонайперше, функціями згаданих закладів, що історично склалися, та принципами їх роботи.

Психолого-педагогічне керівництво процесом формування самоцінності дитини потребує визначення її реального стану. Це стає можливим за умови наявності достовірної інформації, котра сприятиме більш повному та всебічному виявленню рівнів самоцінності особистості. Для здобуття даної інформації були застосовані ряд методів психолого-педагогічних та соціологічних досліджень: спостереження, опитування (усне і письмове), аналіз документів, анкетування та ін.

Особливу цінність мала інформація про об’єктивні дані: відомості про діяльність дитячих психологів, вивчення зв’язку самоцінності з моральною нормативністю дитини. Дані спостереження фіксувалися у спеціальних картках та щоденниках. Одним з видів спостереження є так зване включене спостереження. Відповідно

КАРТА-СХЕМА ОЦІНКИ РІВНЯ САМОЦІННОСТІ за методикою полярних профілів

№	Профіль позитивний	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	№	Профіль негативний
I. Художній розвиток і ставлення до пізнавальної діяльності										
1.	Різнобічні художні інтереси та смаки								1.	Відсутній художній смак, рідко цікавиться лише окремими творами мистецтва
2.	Із захопленням ставиться до пізнавальної діяльності								2.	Інертний у пізнавальній діяльності
3.	Дотепний, високорозвинене почуття гумору								3.	Відсутнє почуття гумору
4.	Розвинена пам'ять: довготривала і короткочасна								4.	Погано розвинена довготривала пам'ять
5.	Мова розвинена, логічна, лексично багата								5.	Дефекти мови
6.	Спостерігається потяг до творчості								6.	Творчі здібності майже не сформовані
7.	Висока інтелектуальна активність, позитивно настроєний на змістовне дозвілля								7.	Низька інтелектуальна активність, не вміє планувати вільний час
II. Етичний розвиток										
8.	Працелюбний								8.	Ледачий
9.	Високий рівень дисциплінованості й відповідальності.								9.	Низький рівень дисциплінованості і відповідальності
10.	Багато спілкується, хороший товариш								10.	Не спілкується, друзів не має
11.	Правдивий, відкритий, чесний								11.	Замкнутий, нечесний
12.	Доброзичливий								12.	Злобний
13.	Самокритичний, скромний								13.	Образливий, зарозумілий
14.	Уважний до людей.								14.	Байдужий і грубий до людей
III. Емоційний розвиток та самоставлення										
15.	Переважає позитивний емоційний настрій, впевненість, радість								15.	Переважають негативні емоції (страх, туга)
16.	В міру емоційна чутливість								16.	Підвищена емоційна чутливість (плаксивість)
17.	Достатня критичність і самоповага								17.	Підвищена вразливість, відсутність самоповаги
18.	Позитивна оціночна самооюва, наявність саморегуляції кризових станів								18.	Негативна самооюва, нездатність до самоорганізації та самопрограмування
IV. Патологічні прояви психіки										
19.	Рухливість у відповідності до віку								19.	Надмірна мобільність
20.	Зібраність								20.	Неуважність
21.	Адекватне реагування								21.	Стійкі злобні афекти
22.	Мова вільна, культурна, грамотна								22.	Логоневроз
23.	Нецензурних слів не вживає								23.	Користується нецензурними виразами
24.	Байдужість до алкоголю й наркотиків								24.	Потяг до алкоголю й наркотиків
25.	Спроби залишити сім'ю не мали місця.								25.	Схильність до бродяжництва
26.	Сексуальність в нормі (відповідно до віку).								26.	Підвищена сексуальність (онанізм)
27.	Патологічної поведінки й поганих звичок не має								27.	Патологічні звички (гризіння нігтів)
28.	Спокійний сон								28.	Страждає безсонням
29.	Недержання сечі відсутнє								29.	Недержання сечі

до мети та завдань дослідження передбачалось опитування різних категорій дітей (молодшого, середнього, старшого віку), батьків, психологів, експертів.

Використання опитувальних методів дозволило зібрати достатньо повну, на наш погляд, інформацію про об'єкт дослідження такого характеру: рівень оціночних суджень, системність й цілісність психологічної структури самоцінності, визначення основних ключових складових її компонентів і форм (самовідчуття, самосприйняття, самовідношення, саморозуміння), взаємозалежність між показником самоцінності й показником успішності навчальної діяльності.

Методами дослідження виступали стандартизовані інтерв'ю, спостереження, анкетні опитування, складання наративу, які відрізнялися за змістом у відповідності до віку опи-

туваних. Обсяг та зміст таких базових уявлень та понять був виокремлений групою експертів, фахово причетних до розробки програм, націлених на формування самоцінності особистості.

З метою аналізу сучасного стану проблеми самоцінності у процесі соціалізації було здійснено констатуюче дослідження, яке охопило 279 учнів 6, 7, 8 класів середніх шкіл Київської, Житомирської областей, а також 150 батьків, 23 психологи-експерти.

В процесі діагностики самоцінності дитини ми зробили спробу розробки її основних критеріїв: рівень емоційного розвитку й самоставлення, наявність патологічних проявів психіки, міра художнього розвитку й рівень етичного розвитку. Визначені критерії використовувалися в рамках розробленої нами методики полярних профілів (таблиця 1.1.: позитивні профілі з показниками +3, +2, +1, негативні – з показниками -3, -2, -1, середній показник 0).

Дана методика працює в умовах збору інформації за схемою з допомогою таких методів (спостереження, інтерв'ю з дітьми, їхніми батьками). В процесі експериментального дослідження з метою апробації методики визначення рівня самоцінності нами був розроблений "Ключ" оцінки рівня самоцінності (таблиця 1.2.).

Проведене констатуюче дослідження дозволило виявити у дітей (78 %) п'ять рівнів самоцінності в залежності від ступеня відповідності визначеним критеріям (див. врізи).

Таким чином, головним показником експериментального пошуку в процесі дослідження став аналіз диференційно-діагностичних критеріїв порушення самоцінності, серед них: міра інтелектуального розвитку і ставлення до пізнавальної діяльності; ступінь естетичного розвитку; показник емоційного та етичного розвитку; наявність патологічних проявів психіки. Розроблена та впроваджена в

Таблиця 1.2.

"КЛЮЧ" ОЦІНКИ РІВНЯ САМОЦІННОСТІ

Показники	Рівні самоцінності
-50-87	Надзвичайно низький рівень, відзначаються значні психічні відхилення в поведінці, етичний й емоційний розвиток дитини знаходяться в критичному стані. Виявляється сенсорне голодування.
-50-49	Низький рівень самоцінності. Майже відсутні самоповага, самоорганізація і самопрограмування.
+29-0	Середній рівень самоцінності. Спостерігаються деякі уміння й навички саморегуляції особистості.
+49+30	Високий рівень самоцінності. Відзначається постійне самоствердження та самовираження дитини як особистості.
+87+50	Дуже високий рівень самоцінності. Спостерігається постійне самопізнання та самовдосконалення дитини.

психолого-педагогічну практику методика полярних профілів та критерії оцінки рівня самоцінності дозволяють з'ясувати найголовніші компоненти у формуванні самоцінності, встановленні специфіки кожного з виділених гіпотетично компонентів і структуруванні зв'язків між її складовими, визначенні концептуальної схеми експериментального вивчення самоцінності особистості дитини і відтворення її розвитку в процесі соціалізації.

Дослідницькі дані, отримані під час констатуючого експерименту, викривають наявну суперечність між об'єктивною необхідністю підвищення ефективності соціалізації як засобу формування самоцінності особистості і відсутністю науково обгрунтованої методики її організації. Методичний підхід до вивчення динаміки самоцінності враховував складність експериментального дослідження психологічних проявів особистості дитини, деякі з них є гіпотетичними поняттями і про них можна зробити лише опосередкований висновок як про задоволені тенденції поведінки і діяльності. Разом з тим наголосимо, що визначена емпірично психологічна структура самоцінності особистості дитини не є вичерпною: це динамічне утворення, здатне поглиблювати свій зміст завдяки включенню до свого складу нових структурних елементів у процесі вікового та особистісного розвитку дитини.

РІВНІ САМООЦІНКИ

Перший, **надзвичайно низький**, рівень самоцінності характеризується критичним етичним і емоційним розвитком особистості, наявним проявом депривації – делінквентна та девіантна поведінка. Відзначаються також значні психічні відхилення в поведінці, етичний й емоційний розвиток дитини знаходяться в критичному стані, виявляється сенсорне голодування. У таких дітей виявилася занижена самоповага, відсутність пізнавальних інтересів, низький рівень знань. Зазначені фактори обумовлювали їх пасивність у сфері керованої соціалізації. Їх оціночні самооцінювання не емоційні, неадекватні об'єктивній значущості свого „Я”. Відсутні самоповага, самоорганізація і самопрограмування, а також вміння аналізувати свої вчинки та поведінку. Для дітей цього рівня характерні некомунікабельність, незадоволеність основних психологічних потреб, відсутність почуття гумору. Загальне число респондентів цього рівня 12%.

У дітей з (другим) **низьким рівнем** сформованості самоцінності особистості, попри низьку особистісну компетентність і несформованість майже всіх структурних компонентів самоцінності, набули певного розвитку моральні якості: ввічливість, вихованість, етичність, тактовність, доброзичливість, емпатійність. Це можна пояснити термінованістю цієї здатності такими мотиваційними утвореннями, як потреба в пізнанні, потреба у досягненні успіху, потреба в уникненні невдач, а також впливом процесу становлення міжособистісних відносин. Загалом же мотиваційно-спонукувальна сфера особистості сформована недостатньо, а відтак не визначає розвитку комунікативних вмінь цих школярів. Разом з тим такі діти мають розвинені певною мірою соціально-перцептивні вміння. Інтерактивні здатності – самоспостереження та саморегуляція – не сформовані. Так само не сформовані волява самокорекція та саморегуляція поведінки у діяльності та спілкуванні, виявилася занижена самоповага, відсутність пізнавальних інтересів, низький рівень знань. Зазначені фактори зумовили пасивність таких дітей у сфері керованої соціалізації. Їх оціночні самооцінювання не емоційні, неадекватні об'єктивній значущості свого „Я”. Відсутні самоповага, самоорганізація і самопрограмування, а також вміння аналізувати свої вчинки та поведінку. Для дітей цього рівня характерні незадоволеність основних психологічних потреб, відсутність почуття гумору. Загальне число таких респондентів 17%.

Третій рівень самоцінності – **середній** (22% дітей). У дітей з таким рівнем сформованості самоцінності найбільш розвинені вміння самоспостереження. Проте спеціальні вміння саморегуляції сформовані у них меншою мірою, а вміння програмувати самоорганізацію зовсім не розвинені. Це, певно, пояснюється недостатнім розвитком їхніх мотиваційно-спонукувальних утворень, зокрема потреби у самопізнанні, і не сформованістю позитивного ставлення до своєї особистості. Вони характеризуються спрямованістю на міжособистісний контакт, а відтак виявляють ситуативно повагу до інших людей, схильність до вияву добрих манер. Мають порівняно сформовані соціально-перцептивні вміння, особливо відзначаються здатністю до соціальної взаємодії. У них добре сформовані регулятивно-вольові характе- ▶

ристки особистості. Вони ширі, більш впевнені в собі, безпосередні у вияві своїх емоцій через не-сформованість самовладання. У даної категорії дітей сформована самоповага, але майже відсутня потреба в обміні значущою для них інформації. Діти цього рівня мають низьку інтелектуальну активність, недостатньо розвинену довготривалу пам'ять, внаслідок чого спостерігається поверхнєве сприйняття образу „Я”. Сформовані деякі уміння й навички саморегуляції особистості. Проте сприйняття й оцінка естетичних цінностей не адекватні їх змістові, спостерігається короткотривалий деприваційний синдром.

Четвертий, **високий**, рівень (20 % дітей). На такому рівні самоцінності у дітей яскраво виражене позитивне ставлення до своєї діяльності. Відзначається постійне самоствердження та самовираження дитини як особистості, впевненість у власних можливостях, задоволеність життям та загальне оптимістичне самоставлення. Однак в процесі керованої соціалізації превалює однобічний зв'язок: діти виступають у ролі “споживачів естетичних цінностей” та проявляють деяку пасивність: часто виступають у ролі слухачів, глядачів, а не виконавців. Поза тим високий рівень розвитку здобули мотиваційно-спонукувальні утворення – особливо позитивне ставлення до навчання, потреба у пізнанні, спрямованість на навчання, що мають навчальну значущість для особистості дитини й детермінують розвиток її самоцінності. Проте такі особистісні якості (віднесені нами до мотиваційного-спонукувального компонента самоцінності), як моральні (духовні) уявлення лише окреслені. Недостатність їхнього розвитку компенсується завдяки сформованості міжособистісної взаємодії – це повага до інших людей і доброзичливість. Ці діти самокритичні, здійснюють самоконтроль у процесі соціалізації, управляють виявом своїх емоцій завдяки самовладанню, саморегуляції та самоорганізації.

На такому рівні самоцінності у дітей яскраво виражене позитивне ставлення до своєї діяльності. Відзначається постійне самоствердження та самовираження дитини як особистості, впевненість у власних можливостях та загальне оптимістичне самоставлення. Однак в процесі керованої соціалізації превалює однобічний зв'язок: діти виступають у ролі “споживачів естетичних цінностей” та проявляють деяку пасивність: нерідко виступають у ролі слухачів, глядачів, а не виконавців. Разом з тим у них утруднена спонтанність саморозкриття у процесі соціалізації. Вони не досить самовпевнені, не відзначаються життєрадісністю.

П'ятий, **дуже високий**, рівень самоцінності (7 %) характеризується високим розвитком майже усіх структурних компонентів самоцінності особистості. У таких дітей найбільш розвинений раціональний компонент самоцінності і увесь спектр результатів операцій мислення – аналізу, порівняння, синтезу. У них розвинена рефлексивність, здатність до соціальної взаємодії (інтерактивна функція), успішні спроби до самореалізації. Разом з тим у дітей соціально-перцептивне вміння сприймати і розуміти інших лише починає формуватися, тому їм бракує вміння самовизначення. Спостерігається постійне самопізнання та самовдосконалення дитини, велика впевненість у власних можливостях, творче самовиявлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Наука, 1991.-187с.
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2-х т. Т1./ Под. Ред. А.А. Болдарева и др. – М.: Педагогика, 1980.-230с.
3. Андреева Г. М. Психология социального познания.- М., 2000
4. Асмолов А.Г. Личность как предмет психологического исследования. – М., 1988.
5. Белинская Е. П., Тихомандрицкая О. А. Социальная психология личности. – М., 2001.
6. Белоножко Л.Г. Пути повышения роли клуба в организации досуга молодежи. Автореферат дис. канд. пед. наук. – Л., 1985.
7. Дубовская Е. М. Социализация в изменяющемся мире// Социальная психология в современном мире. – М., 2002.
8. Кон И.С. В поисках себя. – М., 1984.
9. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики /Пер. с англ.- М.: Спб., 1997. – с.207.
10. Пича В.М. Ваше свободное время. – К.: Политиздат Украины, 1988.- 207с.
11. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. – М.: СПб, 1999.
12. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М., 1994.
13. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М., 1983.
14. Столин В. В. Самосознание личности. – М., 1984.
15. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции /Пер. с немецкого. – М, 1984.
16. Хорни К. К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. – М., 1993.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Специфіка педагогічної діяльності в умовах профільної старшої школи вимагає вдосконалення фахової підготовки педагогічних працівників. У зв'язку з цим необхідно внести обґрунтовані зміни до освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів для старшої школи, програм підвищення кваліфікації педагогів, а також розробити відповідне навчально-методичне забезпечення.

Постанова Загальних зборів АПН України "Теоретико-методичні засади організації профільного навчання у старшій загальноосвітній школі" від 20.11.2008 року

МІСЦЕВИМ ОРГАНАМ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ:

Заохочувати і підтримувати ініціативи педагогічних колективів та окремих учителів у пошуку інноваційних форм і технологій профільного розвитку навчання, сприяти їхньому творчому самовиявленню й удосконаленню педагогічної майстерності.

Рекомендації Загальних зборів АПН України щодо запровадження профільного навчання в середній загальноосвітній школі від 20.11.2008 року

Управління
школою

ПОЄДНАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ І ПРОФЕСІЙ- НОЇ ОСВІТИ

В цій рубриці журналу спеціально для вас, шановні керівники шкіл, підготовлено добірку статей з досвіду експериментальних пошуків колег із профтехосвіти. Їх доробок зорієнтований на забезпечення системної взаємодії соціально-педагогічного трикутника у профільному навчанні старшокласників: вище професійне училище — загальноосвітня школа — соціальні партнери.

Переконані — він прислужиться під час вирішення Вами різноманітних проблем профільної старшої школи.

Борис ЧЕКРИГІН

Директор училища ВПУ
№ 14 м. Кам'янець-
Подільського
Хмельницької області

Життя в умовах демократії, ринку, нових інформаційних технологій зумовлює потребу в радикальному реформуванні освіти. Аналіз сучасного стану трудового навчання та професійної орієнтації учнів загальноосвітньої середньої школи виявив певні проблеми, що стоять перед випускниками стосовно вибору та отримання професії.

Підготовка кваліфікованого робітника на цьому етапі набагато гостріша, ніж підготовка випускників до вступу у ВНЗ. А вирішити цю проблему можна тільки за участю середньої школи.

Широка диференціація навчання старшокласників вимагає, крім загальноосвітньої підготовки учнів, створення в загальноосвітніх навчальних закладах відповідних умов для профільного і професійного навчання та всебічного вдосконалення профорієнтаційної роботи, яка в умовах сьогодення має враховувати освітні запити молоді та потреби регіонального ринку праці. Відповідно до Концепції профільного навчання, виділення у старшій школі технологічного про-

філю дає змогу співпрацювати з іншими навчальними закладами, в тому числі і з професійними училищами.

Школа неповною мірою може вирішити наявні проблеми співпраці, а саме:

- матеріально-технічного забезпечення професійної підготовки;
- кадрового забезпечення викладачів спецдисциплін, майстрів виробничого навчання;
- забезпечення вчителів та учнів технічною й науково-методичною літературою;
- забезпечення політехнічного розвитку учнів, ознайомлення їх з основами техніки, сучасними технологіями.

Виникла проблема подолання відчуження і втоми школярів від змісту освіти, яка не дає адекватної світоглядної картини, не в змозі скласти уявлення про весь простір праці людей, не дає необхідної інформації щодо побудови обґрунтованих життєвих і професійних планів.

Для вирішення цих проблем виникла необхідність у запровадженні експериментальної діяльності з організації професійного навчання кваліфікованих робітників, починаючи з III ступеня загальноосвітньої школи.

Суть змін освітньої політики бачимо у створенні динамічної моделі, де школа, ПТНЗ, ВНЗ і взагалі освіта стають здатними до розвитку й оновлення, такими, що стимулюють випускника у свідомому виборі професії.

У плані експериментальної роботи для реалізації завдань неперервної професійної освіти в Кам'янці-Подільському у 2002 р. створено навчально-виховний комплекс: ЗОШ I–III ступеня № 12 ім. Л. Дмитерка – ВПУ № 14 – Технологічний університет Поділля („Школа – ВПУ – ВНЗ”). Основним завданням діяльності навчально-виховного комплексу є надання учням повної загальної середньої освіти, отримання робітничої професії, створення умов для продовження навчання у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації відповідної спеціалізації.

Актуальність переходу школи на новий зміст освіти, співпраця з ВПУ № 14 зумовлюються:

- запровадженням Концепції профільного навчання і переходом на 12-річний термін навчання в школі;
- потребою учнів у одержанні загальної середньої освіти (на базі школи), професійної підготовки (на базі ВПУ);
- необхідністю диференційованої побудови освітнього процесу, який враховує індивідуальні особливості та інтереси кожного учня, що забезпечує;
- реалізацію ідей поєднання загальної середньої і професійної освіти;
- здійснення професійної підготовки, враховуючи трудове навчання відповідно до нахилів учнів до певної робітничої професії;
- особистісно-орієнтований

ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО МАЙДАНЧИКА

Відповідно до мети визначено завдання експериментального педагогічного майданчика:

1. Дослідити сучасні тенденції поєднання загальної середньої і професійної освіти учнівської молоді.

2. Розробити навчально-методичну документацію та комплексне методичне забезпечення для здійснення професійного навчання.

3. Підготувати науково обгрунтовані рекомендації щодо організації професійного навчання учнів ЗОШ на базі ПТНЗ.

4. Розробити методику й експериментально перевірити ефективність здійснення професійного навчання учнями загальноосвітньої школи на базі ПТНЗ.

Практика співпраці із загальноосвітньою школою показала, що шкільна освіта досить мало орієнтована на професійне самовизначення, не дає необхідної інформації щодо побудови обгрунтованих професійних планів. Діагностується переважно зовнішня мотивація у виборі професії.

В училищі інформованість про кожну професію має систематизований характер. Усвідомлюються мотиви вибору професії. Діагностується внутрішній мотив, інтерес до обраної професії.

На підставі аналізу результатів анкетування, співбесід, спостережень визначено основні напрями роботи: стимулювання і підтримка мотивації, яка складається з різних видів заохочення, формування інтересу до професії, які поєднуються з груповими та індивідуальними консультаціями.

Викладачі, майстри виробничого навчання роз'яснюють вимоги професії до людини, формують і розвивають якості учня щодо образного мислення, наглядно-образної пам'яті, зорового сприйняття, розвинутого окоміру і художнього смаку, правильного кольоросприйняття.

З метою вивчення психологічних особливостей учнів, їхніх інтересів, здібностей педагоги училища беруть участь у психолого-педагогічних консиліумах, зборах батьків, які проводяться у школі.

Аналіз результатів навчання старшокласників на базі училища показав, що професійна освіта дає змогу учням здобути ґрунтовні знання про обрану професію, сприяє вихованню позитивного ставлення школярів до професійної діяльності, формування мотивованих професійних намірів.

Психологічне дослідження показало: якщо на початку навчання в училищі лише 17 % старшокласників мали знання про обрану професію, то на кінець першого року навчання таких учнів уже було 78 %. Знання про свої якості, важливі для професії, на початок занять мали 30 %, на кінець першого року навчання – 78 %.

Професійні наміри було визначено: на початку навчання в училищі у 26 % учнів, на кінець другого року навчання – у 75 %. Знання про варіантні шляхи професійного визначення (наявність орієнтовної програми дій) на початку навчання – 18 %, на кінець другого року – 80 %.

Творчий підхід педагогів до викладання спецпредметів, проведення уроків виробничого навчання, впровадження новітніх технологій, інтерактивних методів навчання забезпечили розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, їхніх інтересів, нахилів. Викладачі спецдисциплін відзначають значний інтерес до вивчення цих предметів, особливо під час виконання лабораторно-практичних робіт.

ПРОБЛЕМИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. На цей час не визначено статусу учня: учень школи не може одночасно бути учнем училища, який навчається за державним замовленням. Виникає проблема фінансування професійної підготовки цих учнів, надання їм стипендії. Є проблеми з оплатою праці підпрацівників. Викладачі спецдисциплін отримують зарплату за рахунок годин школи, але як сумісники з підвищеною ставкою – оподаткування зарплати. До штату училища не можна ввести посаду майстра, який би вів виробниче навчання у школярів, тому що вони не зараховані до контингенту учнів училища.

2. Досвід роботи показав, що формування повнокомплектної групи з учнів однієї школи викликає певні труднощі за статевими ознаками та спектром професій. Рационально було б формувати групи з різних шкіл. Це дало б змогу здійснити набір груп з 25–30 осіб за професіями, обраними учнями.

3. Відсутня нормативно-правова база щодо здійснення фінансування професійного навчання школярів за рахунок місцевого бюджету.

4. Підготовка сучасного кваліфікованого робітника вимагає наявності підручників із спецдисциплін в електронному варіанті.

5. З переходом на новий зміст і структуру освіти треба на уроках трудового навчання вивчати не виконання окремих операцій, а формувати алгоритм діяльності: процес проектування і процес виготовлення. Це дало б змогу розпочати професійне спрямування учнів, починаючи вже з 5 класу.

6. У більшості шкіл профорієнтаційна робота спрямована на орієнтацію випускника до вступу у ВНЗ, не враховуючи гостру потребу в підготовці кваліфікованих робітників для потреб ринку праці регіону.

7. Необхідно до профорієнтаційної роботи залучити працівників, випускників та учнів ПТНЗ, проводити роз'яснювальну роботу серед батьків, посилити психологічний супровід процесу вибору професії учнями школи.

ВИСНОВКИ

1. Професійне навчання учнів загальноосвітніх шкіл набуває ще більшого значення в умовах 12-річної школи. Адже молода людина разом з отриманням атестата про середню освіту може здобути професію і розпочати свою трудову діяльність або продовжити навчання у вищому навчальному закладі за обраною професією.

2. Зміст освіти на базі ВПУ № 14 засвоюється учнями 10–11 класів з урахуванням рівня їхньої підготовленості, бюджету часу та психолого-інтелектуальних ресурсів без їх перевантажень.

3. Умови ВПУ № 14 – матеріально-технічна база, наукова та методична підготовка – повністю забезпечують реалізацію професійної освіти учнівської молоді. Але база потребує докорінного оновлення.

4. Професійна освіта учнів загальноосвітньої школи в умовах училища є розвивальною і розширеною для світогляду, сприяє отриманню знань про професії й обрану професію, сприяє розширенню вибору в професійному самовизначенні випускників школи, реалізації своїх нахилів, здібностей, можливостей.

Підсумки проміжного етапу обговорено і схвалено на засіданні Відділення педагогіки і психології профтехосвіти Академії педагогічних наук України.

стиль викладання, виховання і розвитку учнів;

- раннє виявлення можливостей учнів, їхню своєчасну корекцію і розвиток у ході педагогічного процесу в школі і ПТНЗ;
- наявністю висококваліфікованих педагогічних кадрів і їхньою зацікавленістю в розвитку кожного учня;
- співпрацею всіх учасників педагогічного процесу (школа та училище) на основі їх участі у відборі змісту, форм і методів спільної діяльності;
- гнучкою системою керівництва навчально-виробничим процесом.

У процесі спільної діяльності школи та училища в учнів виховуються якості особистості, які можуть бути сформовані лише в процесі залучення школярів до технологічної, дослідницької праці, раціоналізаторства та винахідництва, виробничої практики в умовах навчальних майстерень ПТНЗ.

Навчання в училищі, спілкування з робітниками на підприємствах створює основу для виховання таких важливих для сучасної молоді якостей, як працелюбність, взаємодопомога, підприємливість.

Обравши професію, учень може вибрати подальший шлях – ВНЗ, працевлаштування, скоротити час і витрати держави від нераціонального професійного самовизначення кожного молодого громадянина.

Усе це зумовлено створенням експериментального педагогічного майданчика (див. вріз на С. 83) Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (до 22.02.2007 р.) з проблем організації професійної підготовки учнів ЗОШ з робітничих професій на базі ВПУ №14.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Управління
школою

Для організації професійного навчання старшокласників на базі ВПУ № 14 було складено навчальний план, розроблено програми, які визначили найважливішу змістову складову освітнього процесу.

Розроблена творчою групою педагогів „Програма допомоги учням ЗОШ” з адаптації до навчання в училищі передбачає створення необхідних психолого-педагогічних умов навчання учнів, скорочення періоду їх адаптації.

Педагоги училища розробили авторські програми з матеріалознавства, технології швейного виробництва.

Особлива увага звертається на наступність професійної підготовки. Не визначивши наступності в меті, важко встановити наступні зв'язки й між іншими компонентами навчально-виховної системи.

Тому в навчальних планах і програмах передбачено посилення наступності в навчанні й вихованні учнів ВПУ і загальноосвітньої школи, політехнічної спрямованості, глибоке вивчення технічних, спеціальних дисциплін.

Приділяється увага зв'язку між компонентами змісту трудового навчання і професійною підготовкою. Викладачі і майстри виробничого навчання на засіданнях методичних комісій у присутності вчителів школи проаналізували програму

трудового навчання 5–9 класів, визначилися з рівнем навчальних досягнень учнів, здобутими трудовими навичками.

Викладачі спеціальних дисциплін, майстри виробничого навчання проводять практичні заняття послідовно, поетапно, починаючи з багаторазового відпрацювання дій, що поступово ускладнюються, та прийомів, що становлять комплекс умінь та навичок.

Значна увага приділяється кадровому забезпеченню. У шкільних групах працюють педагогічні працівники вищої категорії, які мають педагогічне звання „старший викладач”, „викладач-методист”.

Плідною є співпраця з учителями школи. Складено план спільної діяльності педагогічних колективів. Викладачі училища беруть участь у психолого-педагогічних консилиумах, які проводяться у школі, засіданні педагогів, батьківських зборах. Результативними були методичні тижні, тижень професій. Складено і впроваджується в практичну діяльність проект „Інновація”.

Поповнюються новим комплексно-методичним забезпеченням кабінети і майстерні. Дидактичні матеріали – опорні конспекти, опорні

Андрій ТІТЕНОК

Директор загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 1 м. Кам'янець-Подільського Хмельницької області, заступник з навчально-виробничої частини ВПУ № 14

Укладач:
Ольга
ВИГОВСЬКА

Директор школи, ліцею, гімназії № 5'2008

ПРО ПЛАНИ, ПРОГРАМИ, РОЗКЛАД ЗАНЯТЬ

Розробці документів передувала система заходів з боку адміністрації училища, педагогічного колективу, спрямована на визначення пріоритетних напрямів у професійній підготовці учнів шкіл.

Для складання інтегрованого навчального плану за основу визначено розбивку годин для груп з однорічним навчанням з професії „швачка”. За базисною структурою ПТНЗ загальна кількість навчального часу становить 1168 год, що на 232 год. менше, ніж у Типовому плані.

Враховуючи, що предмети гуманітарної підготовки (72 год), фізичної культури і здоров'я (50 год), допризовної підготовки юнаків (70 год) вивчаються в школі (що становить 192 год), Типова базисна структура навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників виконується повністю. Кількість годин, відведених на вивчення загальнотехнічної і професійно-технічної підготовки така сама, як і для учнів училища. Після закінчення навчання теоретичного циклу на III курсі під час весняних канікул учні складають два екзамени: з „Технології виготовлення одягу” і „Обладнання швейного виробництва”.

При складанні розкладу занять із розрахунку 13 год на тиждень в один день проводиться виробниче навчання, в другий – теоретичні заняття (7 год). Такий розклад є досить доцільним, тому що матеріал, отриманий на теоретичних заняттях, на другий день відпрацьовується практично. Для проведення занять розроблено пакет навчально-програмних матеріалів, який містить тематичні плани і програми з усіх предметів і виробничого навчання.

Під час проведення експерименту внесено корективи з метою більш досконалого використання навчального часу. Для викладачів училища розроблено методичні рекомендації проведення лабораторно-практичних робіт і виконання кваліфікаційної роботи.

Згідно з навчальним планом навчання закінчується 20 червня, тобто на час закінчення занять у школі.

Побудова плану відбиває основні завдання, які ставилися перед училищем:

- Орієнтація змісту освіти на розвиток особистості учня в цілому.
 - Оволодіння учнями професійними знаннями і навичками.
 - Адаптація до професійного навчального закладу.
 - Розвиток професійних інтересів і професійно важливих якостей.
 - Уточнення подальшої професійної перспективи.
- Виконання затверджених планів і програм зумовлює підготовку кваліфікованих робітників професії *швачка* II і III розрядів.

В училищі учні вивчають такі професійні предмети: матеріалознавство, основи конструювання, обладнання швейного виробництва, креслення та спеціальний малюнок.

На уроках виробничого навчання учні отримують практичні вміння та навички з професії. Практична діяльність ґрунтується на теоретичних знаннях і пов'язана з виробленням умінь та навичок використовувати здобуті знання, реалізувати їх під час виконання робочої програми з виробничого навчання.

Враховується індивідуальний рівень знань, умінь та навичок учнів. Індивідуалізація професійної підготовки ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого підходу і передбачає врахування індивідуального темпу адаптації до навчально-виховного процесу училища, темпу навчання, схильностей, інтересів.

сигнали, картки-завдання, розроблено інструктивно-технологічні карти до практичних і лабораторних робіт.

Педагоги звертають увагу на психологічний супровід навчально-виховного процесу. Усі форми і методи організації навчальних занять відповідають віковим особливостям учнів. Навчальний матеріал із спецпредметів засвоєно учнями на достатньому рівні (за підсумками тематичної атестації середній бал – 8). Проведено порівняльну характеристику засвоєння матеріалу учнями школи та училища.

Результати показали, що:

- успішність учнів експериментальних груп школи в окремих випадках вища за успішність учнів училища;
- навчальний матеріал спеціальних предметів, передбачений програмою, доступний для учнів загальноосвітньої школи і засвоюється ними за передбачений дворічний термін навчання без перевантажень;
- упровадження актуальних форм і методів забезпечує якісне засвоєння навчального матеріалу.

Учителі школи, батьки зазначають, що піднявся інтерес учнів до навчання, поліпшилася успішність, підвищився рівень відповідальності за доручену справу.

Учні, які вступили до вищих навчальних закладів за професією, отриманою в училищі, добре навчаються, оскільки здобути знання створили належне підґрунтя для подальшого їхнього професійного становлення.

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ СЕКРЕТИ

Микола НЕЧАЙ

Директор Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 17 Хмельницької області

Основні шляхи та форми організації профільного навчання: створення спеціалізованих і профільних класів, розвиток мережі різнопрофільних загальноосвітніх навчальних закладів, доповнення загальноосвітньої підготовки учнів через запровадження додаткових предметів та курсів за вибором, факультативних і гурткових занять, організації поглибленого вивчення предметів і використання можливостей позашкільної та професійно-технічної освіти.

Проблеми і пропозиції:

- назріла потреба у державних навчальних програмах для профільних класів з предметів інваріантної складової Типового навчального плану;
- практично відсутні підручники для спецкурсів і факультативів;
- у системі навчальних закладів післядипломної освіти слід запровадити перепідготовку вчителів, які працюють у профільних класах;
- для стимулювання навчання учнів школи, які навчаються в училищі, бажано виплачувати стипендію;
- некоректна оплата праці викладачів училища, які працюють у профільних класах;
- комплектування навчальних груп з учнів різних шкіл;
- розширення переліку пропозицій робітничих професій.

ТЕХНОЛОГІЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ЗНЗ

На сьогодні у ЗНЗ профільне навчання учнів проводиться відповідно до статей 35 і 36 Закону України „Про освіту”, статті 9 Закону України „Про загальну середню освіту”, статей 3 і 4 Положення про ЗНЗ, частин II і III Концепції профільного навчання в старшій школі, частин II і III Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа).

Профільне навчання спрямоване на реалізацію особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.

Мета профільного навчання: створення умов для диференціації та індивідуалізації навчання, врахування та забезпечення подальшого розвитку інтересів, нахилів, здібностей учнів у тій сфері діяльності, з якою у них пов'язаний вибір майбутньої професії.

Передумовами для визначення профілю класу є:

- забезпечення повної реалізації варіативної складової навчального плану відповідно до потреб та інтересів учнів;
- запровадження поглибленого вивчення одного або декількох предметів в основній школі;
- організація допрофільної підготовки учнів на завершальному етапі основної школи (8–9 класи);
- вивчення бажань, потреб учнів 8–9 і 10–11 класів щодо необхідності введення того чи іншого профілю;
- організація інформаційно-роз'яснювальної роботи з батьками щодо необхідності та можливостей навчального закладу у відкритті того чи іншого профілю;
- врахування потреби і перспектив національного та регіонального ринків праці тощо.

Умовами зарахування учнів до профільних класів є передусім бажання учнів, рекомендації психолога, співбесіда, для чого створюється постійний дияктор конкурснопеддагогічна комісія, головою якої є директор або його заступник.

На третьому ступені навчаються філологічні, фізико-математичні й технологічні класи. Це викликано тим, що в школі навчається близько тисячі учнів, і ми прагнемо надавати на запити учнів максимальну кількість освітніх послуг, оскільки маємо для цього кадровий і матеріально-технічний потенціал.

Профільній підготовці учнів передують значна допрофільна підготовка, яка проводиться у 8–9 класах.

Учні технологічного класу навчаються за робочим навчальним планом, розробленим на підставі додатка № 1 Типових навчальних планів для організації профільного навчання у ЗНЗ (затверджених наказом МОН України від 20.05.2003 р. № 306).

Незважаючи на те, що у школі створено добру матеріальну базу для трудового навчання, такі навчальні предмети, як технологія і предмети варіативної частини плану і факультативи, в цьому класі вивчаються на базі Кам'янець-Подільського ВПУ № 14 із залученням його викладачів.

Таке навчання можливе за рахунок експерименту щодо підготовки учнів із робітничих професій на базі ВПУ № 14 спільно із загальноосвітніми школами міста (лист МОН України від 02.07.2001 р. № 1/11-2928).

Приваблює до такого навчання учнів те, що разом з атестатом про повну загальну середню освіту вони отримують також свідоцтво кваліфікованого робітника (дівчата з професії швачка, юнаки з професії слюсар-електрик з ремонту електроустаткування).

Микола ПІДДЯЧИЙ

Директор міжшкільного навчально-виробничого комбінату м. Бориспіль, старший науковий співробітник Інституту педагогіки та Інституту проблем виховання АПН України, доцент Національного авіаційного університету, кандидат педагогічних наук

УДК 373.549,
37:001.76:377

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

ЗА НАПРЯМОМ „ТЕХНОЛОГІЯ І ДИЗАЙН”

Важливе місце в процесі виховання, навчання і професійного становлення фахівців займає система загальної середньої освіти, яка є початковою ланкою системи неперервної професійної освіти. З огляду на це, одним із напрямів у системі трудового виховання (трудове навчання, професійна орієнтація, допрофільне та профільне навчання) загальноосвітньої ланки має стати „Дизайн” (як відповідна галузь мистецтва, наукового знання, технічна естетика), представ-

лений у змісті освітньої галузі „Технологія”.

Ідея реалізації технологічної освіти в загальноосвітній ланці і в системі неперервної освіти стає сьогодні особливо важливою й актуальною, оскільки в стінах загальноосвітньої школи освітня галузь „Технологія” – єдиний практикоорієнтований предмет, який здійснює підготовку до життя і праці. Особливістю освіти за напрямом „Технологія і дизайн” є те, що пізнання відбувається через процес проектування і виготовлення продукту праці.

Технологічна освіта включає в себе проектно-конструкторську діяльність і процес виготовлення продукції, що об’єднує в собі не тільки завдання освітньої га-

лузі „Технологія”, але й образотворчого мистецтва і дизайну з метою розвитку особистості, виготовлення якісного і привабливого продукту для споживача.

У сучасних умовах вибудова в освітньо-науковому просторі України системи технологічного виховання і освіти, здатної реалізувати особистісну парадигму, є закономірним наслідком реалізації ідеї оновлення змісту навчання школярів, передбаченого в концепції профільного навчання в старшій школі і Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти.

Тож підхід до технологічної освіти налаштовується на розвиток кожного старшокласника як активного, відповідального члена суспільства, здатного визначити проблему і вирішити її засобами технологічно-дизайнкової діяльності.

Технологічно-дизайновий підхід, на нашу думку, може забезпечити досягнення старшокласниками рівня освіти, який створить підґрунтя для формування особистості, здатної до саморозвитку і самостійного вирішення проблем у різних сферах життєдіяльності.

Фахівці широкого профілю освітньої галузі „Технологія” займаються художнім конструюванням та оформленням речей (знаряддя праці, промислова продукція, оформлення інтер’єру тощо).

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ

Управління
школою

Центр професійно-технічної освіти №1 м. Івано-Франківська проводить роботу з напрямів допрофесійної підготовки та профільного навчання учнів загальноосвітньої школи у ПТНЗ. Особливості організації допрофесійної підготовки у Центрі:

- набір у 8-й клас здійснюється тільки за бажанням самого учня спробувати себе в професіях, які пропонує Центр: кравця, перукаря, взуттєвика.
- зміст навчання профорієнтаційний і забезпечується шляхом введення у варіативній частині навчального плану додаткових годин на трудове навчання, технології та профільний спеціальний курс, який об'єднує теоретичні основи з предметів: малюнок, технічне креслення, технологія пошиття виробів, основи конструювання та художнього моделювання одягу, обладнання, матеріалознавство, охорона праці, економіка, культура обслуговування.

Практичні навички з професій учні здобувають у кравецьких, перукарських, взуттєвих майстернях. Спочатку учні 8-го класу ознайомлюються з професією кравця. На уроках трудового навчання, технологій вони вчать виконувати ручні стібки, строчки, машинні шви, вузлову обробку. Починають шити прямі двошовні спідниці, блузи-топ. У 9-ому класі учні шують брюки, блузи, випускні сукні приталеного силуету. Виконання робіт учнями

у 8–9 класах відповідає I та II кваліфікаційним розрядам.

До створення матеріального продукту учень 8-го, 9-го класу проходить довгий шлях: від бажання спробувати себе в праці – до реального результату роботи. У цьому процесі виникають суперечності між бажаннями учня та ще не виробленими професійними навичками. Саме на цьому етапі важливою є уважність учителя до кожного учня. Не можна робити акцент на помилках, а навпаки, слід допомогти учневі не загубити впевненість у своїх силах, виправити допущені помилки, отримати радість від подолання перешкод і мати бажання працювати далі.

Основне в процесі праці, коли виникає фізичне навантаження і напруження, не дати учневі загубити бажання і зацікавленості завершити розпочату роботу.

Вирішальною мотивацією якісного пошиття одягу є підготовка учнів до демонстрації своїх виробів на сцені Центру для глядацької аудиторії учнів, батьків, викладачів, адміністрації. Зазвичай демонстрація моделей відбувається урочисто, під музичний супровід, з оголошенням прізвиська учня, класу, назви моделі. Своєрідна рекламна ділова гра. У такий спосіб вдається зацікавити учнів на

**Людмила
КРИЖАНІВСЬКА**

Заступник директора Центру ПТО №1 м. Івано-Франківська

початку роботи, виховувати витримку під час фізичних навантажень у процесі праці, порівнювати вправність та якість професійних навичок у навчальній майстерні із навичками однокласників, бажання мати не нижчі показники якості, прагнення показати свій швейний виріб і себе на сцені. Під час демонстрації моделей одягу учні бачать радісні обличчя батьків, підтримку друзів, зацікавлені погляди учнів інших класів та груп до власноручно пошитого одягу. Отримують схвальні оплески. Цей момент є надзвичайно значущим.

Учні 8–9 класів мають можливість спробувати себе в перукарській справі. Умови праці, обладнання в перукарській майстерні відповідають сучасним перукарням. Не завжди уявлення учнів про професію перукаря збігається з реально побаченим і спробуваним. Деякі учні починають розуміти, що заняття не відповідає внутрішнім, іманентним особливостям їхнього розвитку. Часто учень, вступаючи до 8-го класу з бажанням здобувати професію перукаря, змінює рішення й обирає професію кравця.

Для ознайомлення учнів 8–9 класів із взуттєвою справою їх запрошують у взуттєву майстерню. Учні II–III курсів демонструють пошите ними модельне взуття. Майстри виробничого навчання розповідають про перевагу індивідуального пошиття взуття над серійним. Запрошують учнів на навчання після закінчення 9-го класу.

У 8–9 класах загальноосвітньої школи у Центрі професійно-технічної освіти №1 учні разом із базовою загальною середньою освітою отримують якісну допрофесійну підготовку, яка забезпечується введенням комплексного теоретичного профільного спеціального курсу за рахунок годин варіативного освітнього компоненту, який включає 9 профорієнтаційних курсів та організацію трудового навчання в навчальних швейних, перукарських та взуттєвих майстернях.

Таким чином, випускник 9-го класу, отримавши свідоцтво про базову загальну середню освіту, якісну допрофесійну підготовку, згідно зі своїми задатками, нахилами, інтересами самостійно здатний обрати профіль навчання у старшій школі.

У професійній освіті необхідним є дотримання принципів наступності і неперервності. Центр пропонує випускникам

9 класу вибір: навчання в 10-му класі, профіль – технологічний, здобуття робітничої професії кравця, перукаря, взуттєвика. Випускник має право змінити профіль навчання і навчальний заклад.

Досвід доводить, що 70% випускників обирають професію кравця, 27% – перукаря, 1-3% змінюють профіль навчання.

Професію кравця можна здобувати в групах на базі базової загальної середньої освіти та в 10-му класі – профіль технологічний. На трудове навчання, технології у 10, 11 класах виділено по 6 годин на тиждень, на профільний спекурс – 5 годин. Години трудового навчання відповідають годинам виробничого навчання на I курсі та I семестрі II курсу ПТНЗ. Це і дає можливість проводити професійне навчання учнів 10–11 класів з професії “Кравець”.

Профільний спеціальний курс та трудове навчання, технології зорієнтовані на одну професію. Якщо у 8–9 класах домінуючим був принцип диференціації навчання, то в 10–11 класах відбувається процес поглиблення спеціалізації, здобуття професії, кваліфікаційного III–IV розрядів.

Після закінчення 11 класу учні виконують випускні кваліфікаційні роботи: пошиття жіночого костюма або вечірньої сукні. Роботу, норми часу, дотримання техніки безпеки та технічних умов виконання оцінює незалежна кваліфікаційна комісія, до якої входять представники підприємств-замовників кадрів: ВАТ ВТШП „Галичина” м. Івано-Франківська, СП „Тикаферлюкс” м. Тисмениці Івано-Франківської області.

Разом із свідоцтвом про повну загальну середню освіту випускники 11 класу отримують кваліфікаційне посвідчення кравця III–IV розряду і направлення на роботу.

Організація допрофесійної підготовки та профільного навчання учнів загальноосвітньої школи ґрунтується на принципі наступності трудового навчання і виховання, допрофесійної підготовки, профільного навчання. Мета цього триєдиного процесу – підготовка висококваліфікованого робітника, який відповідає сучасним вимогам ринку праці.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Управління
школою

Забезпечення якості професійної підготовки учнів є головним завданням інженерно-педагогічного колективу Хмельницького торговельно-кулінарного професійного ліцею. Ключовим завданням заступника директора з навчально-виробничої роботи ліцею є організація навчально-виховного процесу, спрямованого на підвищення професійної компетентності учнів. Це досягається в результаті глибокого аналізу якості навчально-виховного процесу в ліцеї через освітній моніторинг, який дає можливість збирати, обробляти, розповсюджувати інформацію про об'єктивну діяльність педагогічної системи ліцею. Завданням моніторингу якості професійної підготовки учнів у ліцеї є: отримання регулярної інформації щодо рівня навчальних досягнень учнів з предметів професійно-теоретичної, загально-технічної та професійно-практичної підготовки; виявлення тенденцій у змінах якості професійної підготовки; виявлення факторів, які впливають на якість професійної освіти; прогнозування на підставі результатів моніторингу якості професійної підготовки в майбутньому; створення інформа-

ційної бази для прийняття управлінських рішень; створення моделі навчально-виробничого процесу, спрямованого на вдосконалення професійної підготовки і підвищення рівня викладання предметів професійно-теоретичної підготовки; використання активних методів і засобів навчання; удосконалення комплексно-методичного забезпечення предметів і професій, посилення індивідуалізації та диференціації процесу навчання.

У ліцеї використовуються різні форми моніторингу якості професійної підготовки, зокрема: проведення перевірочних, контрольних робіт з виробничого і теоретичного навчання; діагностування рівня навчальних досягнень учнів з предметів професійно-технічної підготовки в процесі тематичної атестації; впровадження залікової системи оцінювання професійних знань і вмінь учнів; проведення порівняльного аналізу результатів навчальних досягнень учнів за навчальні періоди (семестри, рік) і представлення матеріалів

**Галина
МІХАЛИШИНА**

Заступник директора Хмельницького торговельно-кулінарного професійного ліцею

Директор школи, ліцею, гімназії № 5'2008

аналізу на обговорення педагогічної ради; аналіз якості усних відповідей учнів на екзаменах; аналіз якості виконання учнями домашніх завдань, лабораторно-практичних робіт; аналіз якості навчально-виробничих виробів; аналіз підсумків поетапної атестації учнів, випускних кваліфікаційних екзаменів; аналіз результатів виконання учнями кваліфікаційних (пробних) робіт; аналіз результатів виконання учнями комплексних кваліфікаційних завдань; аналіз підсумків конкурсів фахової майстерності, олімпіад, вікторин, предметних тижнів.

У досягненні якості професійної підготовки майбутніх фахівців торговельно-кулінарного профілю важлива роль належить системі роботи з комплексно-методичного забезпечення предметів і професій, якими вони оволодівають у професійно-технічному навчальному закладі.

Організація роботи з комплексно-методичного забезпечення викладання предметів і професій проводиться методичною службою ліцею під керівництвом заступника директора з навчально-виробничої роботи й полягає у такому:

- розробка та обговорення на засіданнях методичних комісій планів роботи кабінетів, навчально-виробничих дільниць, лабораторій з комплексно-методичного забезпечення предметів і професій;
- координація діяльності, надання допомоги інженерно-педагогічним працівникам зі створення навчальних і методичних посібників, засобів навчання, яких недостатньо відповідно до паспорту (переліку) комплексно-методичного забезпечення предметів (професій);
- розгляд на методичних комісіях комплектів навчально-методичної документації і засобів навчання, розроблених викладачами і майстрами виробничого навчання;
- відбір найкращих робіт для методичних виставок (як на внутріш-

ньолицейному рівні, так і обласному);

- розробка технічної документації на суттєво нові засоби навчання, які підлягають виготовленню безпосередньо в навчальному закладі;
- розробка переліків основних обов'язкових засобів навчання для оснащення навчально-виробничих дільниць, лабораторій, кабінетів;
- організація конкурсів-оглядів на краще оснащення навчальних кабінетів, лабораторій, навчально-виробничих дільниць.

Для виробничого навчання найбільш актуальним є *створення комплектів документації письмового інструктування*: інструкційних, інструкційно-технологічних, технологічних карт, навчальних алгоритмів, карток-завдань тощо.

Для викладання спеціальних дисциплін особливо важливим є *створення конспектів лекцій або посібників з предметів для учнів та навчальних елементів за модульною технологією*. Аналогічні конспекти доцільно створювати і для вивчення нової техніки, технології, сучасних форм організації праці, які не знайшли відображення в посібниках і підручниках.

Одним із основних напрямів роботи з комплексно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу є створення методичного апарату перевірки результатів навчання у вигляді комплексних кваліфікаційних завдань, тестів, індивідуальних творчих завдань для учнів, рекомендацій щодо курсового і дипломного проектування.

Роботу з комплексно-методичним забезпеченням предметів і професій поєднуємо з проведенням заходів щодо атестації робочих місць учнів, викладачів і майстрів виробничого навчання, враховуємо під час атестації інженерно-педагогічних працівників.

РОЛЬ КОНКУРСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Управління
школою

Специфіку сучасного молодіжного середовища характеризують такі риси: прагнення до самостійності й набуття власного досвіду; постійні пошуки нових видів, форм діяльності; бажання вчитися, набувати професії та кваліфікації, що дає можливість впевнено почуватися в житті, саморозвиватися й самореалізовуватися.

Зміни вимог суспільства до майбутніх фахівців пропонують реалізацію нових форм організації творчої діяльності в освітньому процесі не тільки на уроках, але й у позаурочній діяльності учнів. Участь у творчих конкурсах є одним із найбільш ефективних засобів введення учнів до кола професійної діяльності вже на початкових етапах їх навчання. Залишаючись ареною концентрації серйозних зусиль, конкурси містять у собі всі ті труднощі, що притаманні діяльності в тій чи іншій галузі, тому участь у них супроводжується рядом проблем, але переваги від участі в них учнів є безперечними.

Творчі конкурси різних рівнів можуть стати потужним чинником навчання й виховання майбутнього фахівця, сприяти накопиченню у нього цілком необхідних у подальшій професійній ро-

боті вмінь та навичок. Вони допомагають формуванню більш повних уявлень про обраний фах, визначенню власних орієнтирів у своїй спеціальності. Учні можуть переконатися, що знання, які вони отримують, дійсно мають безпосереднє професійне застосування.

На нашу думку, конкурс буде ефективно сприяти формуванню творчого компоненту учнів, коли будуть реалізовані такі педагогічні умови:

1. Системне проектування цілей, змісту та структури конкурсу буде здійснюватися на основі принципу динамізму:

- мета учасників та організаторів конкурсу повинна збігатися із загальною метою конкурсу;
- інструментам та виготовленим учасниками згідно із завданням конкурсу проектам повинна бути притаманна новизна, доступність, універсальність;

**Наталія
КОТЛЯРЕВСЬКА**

Аспірантка відділу мистецької освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, викладач КРПТНЗ Симферопольське вище професійне училище сервісу і дизайну

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Єдності наукових та художніх методів розвитку пізнавальних потреб особистості у навчанні присвятили свої праці багато вчених та практиків: М.С. Каган, Б.М. Єменський, Ю.У. Фохт-Бабушкін, Б.П. Юсів та інші. У їхніх роботах художньо-творча діяльність посідає особливе місце, їх досвід свідчить, що задатки до художнього самовираження особистості має кожна людина, вони зумовлені вродженою здатністю людини до образного мислення.

Питання психології творчості та творчого розвитку розглядали Д.Б. Богоявленська, Я.О. Пономарьов, Н.Ю. Посталюк. Значний внесок у розвиток теорії творчості зробили Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, вказуючи на важливе значення у творчій діяльності потреб, інтересів, мотивів та ціннісних орієнтацій особистості.

Дослідженню проблем співвідношення, взаємодії творчості та здібностей було присвячено праці С.Л. Рубінштейна, Б.М. Теплова; вони зауважують, що рівень розвитку художньо-творчої діяльності значною мірою впливає на формування професійних якостей учнів. Питання організації вільного часу учнів у системі освіти розробляли В.О. Сухомлинський, С.Т. Шацький. Умови створення креативного освітнього середовища розробляв К.Г. Кречетніков.

Питання розробки творчих проєктів для молоді, яка навчається та прагне вийти на новий рівень самовираження, вимагає додаткових досліджень. У практиці вищих професійних училищ панує підвищена зацікавленість учнів до конкурсних проєктів. Розроблені проєкти конкурсів упроваджуються в практику освітніх закладів, скрізь відзначається високий дидактичний потенціал таких заходів. Але, як правило, ні ці заходи, ні підхід до них не мають поки що достатньо розроблених та перевічених теоретичних обґрунтувань.

Метою та завданням цієї роботи є обґрунтування умов проєкту та реалізації конкурсів професійної майстерності майбутніх фахівців сфери послуг, націлених на формування творчого компонента учнів.

- методи, форми, умови організації конкурсу повинні бути направлені на стимулювання та адекватну оцінку творчої діяльності учасників.

2. Повинна бути врахована специфіка взаємодії учасників та організаторів конкурсу на всіх його етапах:

- забезпечення співтворчості на етапі створення конкурсних проєктів;
- організатори та члени журі конкурсу повинні володіти достатнім досвідом для проведення аналізу навчально-методичних заходів при підготовці конкурсу та аналізу якості представлених проєктів;
- учасники конкурсу набудуть нових цінностей, знань, досвіду, які стануть надбанням для присутніх;
- організаторами розробляється програма пропаганди досягнень конкурсу.

Для будь-якого творчого конкурсу з різних спеціальностей та спеціалізацій розробляються спеціальні положення, в яких передбачено всі деталі їх підготовки і проведення. Конкурсні змагання з професійної майстерності серед учнів найчастіше проходять у два етапи, включаючи виконання теоретичного та практичного завдань. В основі *теоретичного* туру лежить перевірка теоретичних знань учнів зі спеціальних предметів, його завдання виконують усі учасники конкурсу одночасно у вигляді тестів за певний час. Робота з виконання *практичного* завдання проводиться в навчально-виробничих майстернях, обладнаних відповідно до чинних нормативів і санітарних норм. Наприклад, майбутні кравці отримують конкурсне завдання, забезпечуються робочим місцем і виробом, готовим до пошиття. Їм буде запропоновано виготовити модель одягу. Для швейного профілю існує інший вид конкурсів, де фахівцям буде запропоновано виготовити колекції моделей одягу, які належать до однієї серії, але відрізняються одна від одної, зберігаючи при цьому основну лінію. Учасники таких конкурсів виконують моделі одягу

за номінаціями, чітко продумують назву конкурсної роботи, загальну концепцію своєї колекції, режисуру показу, тому що рух моделей, їх траєкторія також несуть смислове навантаження.

Майбутні перукарі на практичному турі виконують жіночі та чоловічі зачіски різного призначення відповідно до сучасних тенденцій моди. Зачіска повинна відповідати типу обличчя; колір волосся повинен гармонувати із зачіскою та відображати сучасні напрями моди.

Практичне завдання учасників конкурсу за професією „Кухар, кондитер” включає виготовлення страв відповідно до переліку цієї професії. Членами журі оцінюються: зовнішній вигляд учасників, організація робочого місця, якість виконання завдання, правильність виконання трудових прийомів, дотримання правил охорони праці та виконання норми часу. Призові місця займають ті учасники, які набрали найбільшу сумарну кількість балів.

При творчому підході до виконання кожного із завдань учням гарантовано успішне досягнення бажаного результату.

Успішна участь у конкурсі, отримання призових місць виховують в учнів смак до перемоги, стають стимулом до подальшої роботи. Однак перемога не є і не може бути самоціллю, це лише одна зі сходинок у професійному зростанні. Зрештою, введення у ситуацію конкурсного змагання загартовує учнів, спону-

є кає їх до подальшого самовдосконалення [1, 185].

Не менш важливі наслідки мають творчі конкурси для педагогів, які працюють з обдарованими учнями – коригування і перегляд деяких позицій навчання є необхідними в пошуку оптимальних шляхів подальшого розвитку учнів. Педагог має можливість ефективно контролювати темп професійного зростання учнів, сам отримує поштовх до самовдосконалення.

Дидактичний потенціал конкурсної діяльності є адекватним меті формування творчого компоненту культури учасників. Цей потенціал полягає в тому, що у рамках конкурсів учні набувають досвід участі в конкурсній діяльності, має значення в умовах сучасного ринку праці та виходу на новий рівень самовираження й самореалізації у житті та професійній діяльності. Таким чином, конкурсна діяльність набуває особливої актуальності в підготовці майбутніх фахівців сфери послуг та потребує подальших розробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія /За ред., передмова та післямова Н.Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224с.
2. Професійно-художня освіта України: 3б. наук. праць /Редкол.: І.А. Зязюн, В.О. Радкевич, Р.Т. Шмагало та ін. – Київ; Черкаси: видавництво „Черкаський ЦНТЕІ”, 2003. – Вип. II. – 313 с.

Перемога не є і не може бути самоціллю, це лише одна зі сходинок у професійному зростанні.

У рамках конкурсів учні набувають досвід участі в конкурсній діяльності, має значення в умовах сучасного ринку праці та виходу на новий рівень самовираження й самореалізації у житті та професійній діяльності

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВИБОРУ КАР'ЄРИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Управління
школою

Віктор ПАРЖНИЦЬКИЙ

Заступник директора
Інституту інноваційних
технологій і змісту освіти,
кандидат педагогічних
наук, м. Київ

Дмитро ЗАКАТНОВ

Завідувач відділення
Інституту інноваційних
технологій і змісту освіти,
м. Київ

Соціально-економічні перетворення в нашій країні характеризуються складністю й неоднозначністю процесів, що відбуваються на ринку праці, які визначають необхідність якісної зміни змісту, форм і методів підготовки молоді до успішного входження до світу професійної праці й формування своєї перспективної професійної траєкторії. Розвиток ринкової економіки зумовлює необхідність переосмислення мети й завдань навчального процесу в професійно-технічних навчальних закладах

(ПТНЗ), створення умов для формування й самореалізації компетентної, творчої особистості, що розвивається, здатної адаптуватися в обстановці, що швидко змінюється. Сучасні психолого-педагогічні й соціологічні дослідження акцентують увагу на нечіткості професійних намірів сучасної молоді, нездатності підростаючого покоління до раціонального сполучення професійно-технічної підготовки із процесами самопізнання й розвитку з метою

професійного зростання, незатребуваності навчально-виробничого й виховного потенціалу впливу ПТНЗ на підготовку молоді до прогнозування свого професійного розвитку. У цьому зв'язку актуалізується проблема підготовки учнів ПТНЗ до вибору професійної кар'єри, що визначає необхідність пошуків нових підходів до її вирішення в інтересах як самої особистості, так і суспільства. Слід зазначити, що проблема підготовки учнівської молоді до планування своєї професійної кар'єри є відносно новою для вітчизняної психології та педагогіки. Проте впродовж останніх років було здійснено низку досліджень (Д. Беренова, А. Деркач, В. Толочек та ін.), у яких відображено нове бачення дефініції „кар'єра” з позицій акмеології, розширено її понятійний апарат, встановлено зв'язок реалізації професійної кар'єри з основними етапами професійного розвитку та становлення особистості. Більшої уваги проблематиці, пов'язаній із підготовкою особистості до побудови кар'єри, приділено дослідниками Західної Європи та США (Дж. Гібсон, Дж. Голанд, Дж. Доннеллі, Н. Ніколсон,

Д. С'юпер, М. Уест та інші), проте вони спиралися на теорії професійного розвитку особистості, які не завжди однозначно сприймаються вітчизняними психологами, і, крім того, переважна кількість зазначених досліджень присвячена підготовці до вибору кар'єри учнів загальноосвітніх шкіл та вищих навчальних закладів. Специфіка підготовки учнів ПТНЗ до професійної діяльності, зокрема до планування майбутньої професійної кар'єри, та недостатній рівень теоретичної й методичної розробленості цієї проблеми визначили мету цієї статті: визначити особливості психолого-педагогічного забезпечення підготовки учнів ЗПТО до вибору професійної кар'єри (див. вріз).

Підготовка учнів ПТНЗ до планування професійної кар'єри припускає врахування особливостей професійного розвитку й становлення особистості. Професійне становлення охоплює тривалий період життя людини (35-40 років), упродовж якого змінюються життєві й професійні плани особистості, відбувається оновлення соціальної ситуації та основної діяльності, перебудова структури особистості тощо. На основі аналізу та синтезу вітчизняних періодизацій професійного розвитку особистості (В. Ганзена, Є. Климов, Т. Кудрявцева, Н. Стамбулова) В. Бодров виділив такі етапи професійного розвитку особистості: допрофесійний розвиток, розвиток у період вибору професії, розвиток у період професійної підготовки й подальшого станов-

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО "КАР'ЕРУ"

Насамперед необхідно прийняти робоче визначення поняття „кар'єра”, оскільки у психолого-педагогічній літературі можна знайти декілька підходів до розуміння цієї дефініції. Слід зазначити, що в різні історичні періоди кар'єру розуміли по-різному. Лише в другій половині ХХ століття феномен кар'єри став об'єктом дослідження психологів, педагогів та соціологів.

До початку 1990-х рр. кар'єра частіше розглядалася у вузькому значенні слова (Є. Охотський, С. Шешня та інші), а саме як поділений на певні проміжки життєвий шлях людини, пов'язаний із її роботою, як успішне просування в галузі суспільної, службової, наукової й іншої діяльності або як рід занять, як професія, як послідовність і комбінація ролей, які *людина* виконує протягом усього життя, як послідовність посад, займаних співробітником в одній організації, в цілому – як динаміка становища й активності людини в трудовій сфері.

Сьогодні кар'єру частіше розуміють (А. Деркач, Ф. Льютенс, Д. Ньюстром, В. Голочек та інші) у широкому значенні слова – як професійне просування, професійне зростання, перехід з одного шабля професіоналізму на інший, як динаміку й загальну послідовність етапів розвитку людини в основних сферах життєдіяльності (праця, родина, дозвілля); як динаміку соціально-економічних і статусно-рольових позицій; як форму соціальної активності людини; як успішність всього життя людини; як прагнення людини досягти становища, що дозволяє їй найбільш повно задовольняти свої потреби; активне просування людини в освоєнні й удосконаленні способів життєдіяльності, що забезпечує його стійкість у потоці соціального життя; як успішність життя в цілому; як власні судження суб'єкта про успіхи й невдачі; як взаємозв'язок особистісного й професійного розвитку людини. Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє розглядати професійну кар'єру як лонгітюдний процес вибору, здобуття реалізації певної професії, для якого притаманна його незавершеність з точки зору безперервної професіоналізації особистості впродовж усього активного трудового життя, який передбачає постійне підвищення її професійного рівня, а також допускає зміну професії.

Сама ідея підготовки молоді до побудови професійної кар'єри має своєю метою встановити певне співвідношення між світом освіти й світом професійної праці. Включення такої підготовки до змісту навчально-виробничого та виховного процесу ПТНЗ зумовлена низкою об'єктивних причин, а саме: освіта в темпі свого розвитку відстає від темпів соціально-економічного розвитку суспільства; молодь, виходячи з освітньої системи, має нерозвинуті навички адаптування в динамічному ринковому середовищі; значна кількість учнів не може побачити значущого співвідношення між тим, що вони вивчають у ПТНЗ і тим, що вони будуть робити після його закінчення; більшості учнів ПТНЗ не вистачає саморозуміння й навичок з прийняття рішень щодо професійного майбутнього, успішного переходу зі світу освіти до світу праці тощо. Отже, підготовка до вибору кар'єри має на меті підготовку молоді до подальшої трудової діяльності шляхом набуття навичок, які дозволили б їм адаптуватися до змін суспільства таким чином, щоб робота була більш значущою частиною всього способу їхнього життя. Із прийняттям такої позиції підготовку особистості до вибору кар'єри можна трактувати як загальний обсяг досвіду, через який накопичуються знання й виробляються ставлення до себе й професійної праці та навички, за допомогою яких вона самоідентифікується, обирає, планує й готується до роботи й інших життєвих можливостей, що у своїй сукупності, власне, й забезпечать кар'єру.

лення професіонала. Не розкриваючи всі його етапи, зазначимо, що період навчання в ПТНЗ для основної маси учнів припадає на 14-18 роки як на етап розвитку в період вибору професії, так і на початкову стадію етапу розвитку в період професійної підготовки. Остання характеризується цілеспрямованим освоєнням системи знань, практичних навичок і вмінь в обраній професійній діяльності, формування ціннісних уявлень про цю професійну спрямованість, розвитком і наповнення предметним змістом майбутньої професійної активності, формування готовності до праці на основі розвитку професійно важливих якостей і професійно орієнтованих особистісних структур. Саме з позицій особистісно-орієнтованого підходу до професійно-технічної освіти на цьому етапі розвиваються базові компетентності, формуються соціально-професійні компетенції й ключові кваліфікації.

Підготовка підростаючого покоління до планування професійної кар'єри передбачає організацію адекватного психолого-педагогічного забезпечення й супроводу цього процесу, які являють собою цілісний комплекс організаційних та психолого-педагогічних заходів, спрямованих на вивчення, формування, розвиток і корекцію професійного становлення особистості. Теоретико-методологічною базою такого супроводу сьогодні виступає особистісно-орієнтований підхід, з позицій якого професійний розвиток особистості розуміється як вибір і засвоєння суб'єктом професійно-технічної освіти тих або інших шляхів професійного становлення. За такого підходу психолого-педагогічний супровід підготовки учня ПТНЗ до вибору професійної кар'єри може трактуватися як допомога у формуванні в нього орієнтаційного поля професійного розвитку, відповідальність за дії в якому несе він сам.

Пріоритетною для такого підходу є опора на внутрішній потенціал суб'єкта, отже, на його право самостійно робити вибір і нести за нього

відповідальність. Для здійснення права вільного вибору різних альтернатив професійного розвитку необхідно навчити учня ПТНЗ робити такий вибір, у разі необхідності – повторити його, допомогти йому розібратися в суті проблемної ситуації, виробити план її розв'язання й зробити відповідні практичні дії. Тобто одне із завдань супроводу професійного становлення учня ПТНЗ полягає не лише в наданні відповідної своєчасної допомоги й підтримки особистості, але й підготовки її до самостійного подолання труднощів цього процесу у майбутньому.

Основним засобом підтримки молоді в процесі вибору професії та вибору професійної кар'єри вітчизняна педагогічна теорія й практика розглядає професійну орієнтацію, однак, на жаль, профорієнтація сьогодні не є невід'ємним елементом підготовки учнів ПТЗ до подальшої професійної діяльності й до побудови перспективної професійної траєкторії.

Слід зазначити, що хоча профорієнтація і є одним із найважливіших засобів підготовки молоді до вибору професійної кар'єри, реалізувати всі завдання цього процесу лише її засобами мало ймовірно. До перспективних засобів підготовки учнів ПТНЗ до вибору професійної кар'єри слід віднести педагогічні технології, у першу чергу – розвивальні. Педагогічна технологія – це сукупність способів, прийомів, вправ, процедур, що забезпечують продуктивну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, чим досягається запланований результат. Видами діяльності можуть виступати навчання й виховання, а також діяльність, спрямована на зміну особистості й розвитку її структурних складових: освіченості, досвіду, пізнавальних здібностей, соціально й професійно важливих якостей, психофізіологічних властивостей, соціально-психологічної компетентності тощо. У психолого-педагогічній теорії й практиці накопичено значний арсенал форм і методів навчання, виховання й розвитку учнів, які можна віднести до сучасних технологій, зокрема: роз-

вивальна діагностика, тренінги розвитку, організаційно-діяльнісні ігри, метод проектів й ін.

Однією з ефективних технологій формування готовності до побудови професійної кар'єри є розвивальна психодіагностика (психодіагностика являє собою галузь психологічної науки й практики, яка має об'єктом вивчення психологічні особливості й відмінності людей та соціальних груп), що може бути реалізована в рамках профорієнтаційної роботи. Розвивальна функція психодіагностики полягає в тому, що інтерпретація результатів діагностики індивідуально-психологічних характеристик особистості учня і повідомлення їх йому, актуалізують наявні в нього психологічні знання, а також розширюють його психологічну компетентність. А оскільки індивідуальні показники діагностики більш суб'єктивні для учня, то пояснення сутності психологічних характеристик, що діагностуються, набуває особливої особистісної значущості. Психологічні знання не стільки засвоюються, скільки отримуються, а тому відбувається формування специфічної компетентності, що стає фактором самореалізації професійно-психологічного потенціалу особистості.

У дидактичному аспекті планування кар'єри можна розглядати як процес повільного розвитку професійної самоконцепції й самовизначення, власних здібностей, талантів, мотивів, потреб, ставлень, цінностей тощо. Формування професійної самоконцепції доцільно організувати як процес послідовного включення учня в пізнавальну (репродуктивну за характером), дослідницьку й проектно-практичну діяльність з побудови особистого плану кар'єри. Організаційно-предметним середовищем реалізації такої діяльності може бути експериментальний курс „Планування кар'єри”, призначений для учнів ПТНЗ (див. вріз на С. 99).

Підготовка учнів ПТНЗ до вибору майбутньої кар'єри повинна реалізуватися в рамках єдиної багатовступневої системи психолого-педагогічної

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ КУРС „ПЛАНУВАННЯ КАР'ЄРИ”

Завданнями такого курсу є: актуалізація процесу визначення учнем власної особистості й професійної стратегії, що містить у собі розширення об'єктивної інформації про себе, світ праці, кар'єрні стратегії, їхнє зіставлення в процесі дослідницької, проектної й навчально-виробничої діяльності; створення умов для розвитку в учнів адаптованості до сучасного ринку праці при розробці й реалізації плану власної професійної кар'єри.

Завдання курсу – сформувати в учнів позитивне ставлення до самих себе через знайомство з власними індивідуальними психологічними особливостями, інтересами, завданнями, цінностями й самовизначення у власній життєвій та професійній стратегії; підвищити в учнів рівень професійної компетентності в процесі планування кар'єри, ознайомити зі специфікою кар'єрних стратегій та особливостями регіонального ринку праці й освітніх послуг; ознайомити учнів зі специфікою процесів самоорганізації й самопрезентації особистості; забезпечити можливість розробки та початку реалізації плану кар'єри.

Курс „Планування кар'єри” складається з двох частин – теоретичної й практичної. Теоретична частина забезпечує ознайомлення учнів з основами планування кар'єри й особливостями функціонування ринку праці та освітніх послуг, а також структурою особистості й технологіями прийняття рішення щодо професійного майбутнього. Практична частина курсу спрямована на реалізацію індивідуальних планів кар'єри в предметно-практичній діяльності, що повинна мати проектно-дослідницький характер.

Курс “Планування кар'єри” розрахований на один навчальний рік навчання й передбачає як засвоєння учнями системи знань, умінь і уявлень про зміст, методи й засоби планування професійної кар'єри, так і про активну проектно-дослідницьку діяльність з розробки й реалізації (апробації) планів своєї майбутньої кар'єри. У процесі роботи з учнями використовуються розвивальні педагогічні технології, в тому числі психодіагностичні методики, що дозволяють учням проаналізувати особливості своєї особистості й намітити шляхи саморозвитку. Проектна діяльність реалізується у два етапи. Перший етап передбачає спільну розробку й оформлення плану проекту майбутньої кар'єри, підготовку теоретичного обґрунтування й практичних рекомендацій з реалізації проектного задуму. Наступний етап передбачає захист проекту й рефлексивну оцінку якості результату проектної діяльності.

підтримки процесу підготовки учнівської молоді до професійної діяльності, в тому числі – вибору професії, виборі та побудові професійної кар'єри. Одним із провідних елементів такої системи може виступати психологічна служба, яка б забезпечувала професійний розвиток молоді людини залежно від вибору нею майбутнього професійного маршруту. *Підготовці учнів ПТНЗ повинна передувати підготовка учнів 8-9-х класів середньої загальноосвітньої школи до вибору освітньо-професійних маршрутів*, один із варіантів яких передбачає здобуття обраної професії в системі професійно-технічної освіти. При цьому *набуті учнями школи знання, вміння та навички з вибору освітньо-професійного маршруту слугуватимуть підґрунтям для вибору професійної кар'єри під час навчання в ПТНЗ та її коригування в процесі професійної діяльності*. Слід зазначити, що основні психолого-педагогічні та методичні умови для створення такої служби в Україні в основному існують. Проте на державному рівні сьогодні ще не сформувався розуміння необхідності створення такої служби (в багатьох розвинутих країнах Європи та в США аналоги таких служб існують упродовж багатьох років) і не створено структури, яка б забезпечувала організаційні аспекти її функціонування. Зрозуміло, що розгортання системи психолого-педагогічної підтримки процесу підготовки учнівської молоді до професійної діяльності потребує певних витрат, проте вони в перспективі компенсуються за рахунок ефективності професійної діяльності молоді, яка усвідомлено, на відповідній когнітивній базі обрала майбутню професію під час навчання у школі і розробила реалістичний план професійної кар'єри на етапі отримання професійної підготовки.

Викладене вище дозволяє сформулювати такі **висновки**: підготовка учнів ПТНЗ до вибору професійної кар'єри є актуальною соціально-педагогічною проблемою; підготовка учнів ПТНЗ до вибору професійної кар'єри передбачає створення адекватного

предметно-практичного середовища, яким може виступати спеціальний навчальний курс; навчально-виробничу та виховну роботу, спрямовану на підготовку учнів до планування професійної кар'єри, побудови її на основі особистісно-орієнтованої парадигми професійної освіти. Організаційне забезпечення процесу підготовки учнів до планування кар'єри передбачає його законодавче забезпечення й інтеграцію роботи освітніх установ різного типу (загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих тощо) для досягнення загальної мети – підвищення ефективності підготовки молоді до вибору майбутньої професії, розробки та реалізації професійної кар'єри.

Викладені вище організаційно-педагогічні умови не вичерпують проблеми підготовки учнів ПТНЗ до вибору професійної кар'єри. Подальшого дослідження потребує низка організаційних та психолого-педагогічних проблем, таких як: розробка педагогічних технологій підготовки учнів ПТНЗ до вибору професійної кар'єри, психолого-педагогічний супровід її реалізації та корекції під час подальшої професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєв В.В. Система адаптації робітників до професійної діяльності. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпроп. університету, 1999. – 299 с.
2. Взаємодія ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій. – К., б.н.в., 2006. – 207 с.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2004. – 752 с.
4. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э. Модернизация профессионального образования: Компетентностный подход. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
6. Толочек В.А. Современная психология труда. – СПб: Питер, 2006. – 479 с.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕПОДГОТОВКИ И МОТИВАЦИИ ШКОЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Из опыта работы

Управління
школою

Известно, что переход от **индустриального** общества к **информационному** (который начался в цивилизованном мире примерно с 70-х годов XX столетия) определяет продуктивные изменения в подготовке, переподготовке, повышении профессиональной квалификации, оценке и мотивации педагогов. Это ключевой фактор в модернизации школы, без которого все остальные инновации рискуют превратиться в пустые разговоры.

Мы представляем опыт экспериментальной работы с персоналом образовательных учреждений городов Кишинёва и Кагула (Республика Молдова) в рамках реализации *Авторской образовательной концепции „Intellectualitatea”* – *„Интеллигентность”* (в дальнейшем – АОК). В сущности, это уникальный опыт, хотя он не содержит радикальных инноваций.

Цель эксперимента – *создание условий для устойчивого развития личности и профессиональной самореализации специалистов в рамках внутренней системы* отбора, переподготовки, повышения квалификации, внутренней аттестации и стимулирования работы персонала.

В результате работы за сравнительно короткий срок удалось создать уникальные коллективы *педологического* уровня. В их составе – профессиональные педагоги, медики, психологи, творческие работники и родители учащихся. Это коллективы с *огромным творческим потенциалом, как индивидуального, так командного уровней, с развитым чувством ответственности, хорошим вкусом в работе с детьми, а также выраженной потребностью в непрерывном повышении профессиональной компетентности.*

Кратко рассмотрим научно-практические основы эксперимента.

1. ТРИ УРОВНЯ ПЕРЕПОДГОТОВКИ и повышения квалификации

Согласно АОК, процесс повышения квалификации и развития личности педагогического персонала является *непрерывным и осуществляется на трёх уровнях* (см. врез на С. 102).

Николай ФЕДОРЕЦ

Председатель Ассоциации педагогов Молдовы „Инновационная школа”, доктор педагогики, г. Кишинёв

Статья подготовлена на основе научно-методического сообщения автора на форуме “Артековские диалоги – 2008”

Директор школи, ліцею, гімназії № 5'2008

Непрерывность обеспечивается использованием в целях повышения квалификации всех *внутренних педагогических форумов*: заседаний педагогических советов, психолого-педагогических консилиумов, кафедр, административных и аппаратных совещаний, семинаров для родителей и пр.

Первый уровень – традиционный и общеизвестный. Он отражает повышение *научно-теоретической и методико-технологической компетентности педагога по предмету*. Это работа профильных кафедр, участие в семинарах и конференциях, курсовая переподготовка, стажировки и, конечно, самообразование.

Второй уровень более сложный. Он связан с широким кругом *„околопедагогических“* научных дисциплин – со смежными науками.

Не является секретом то, что многие педагоги, слабо подготовлены по ряду дисциплин, которые необходимы для успешной работы с детьми в современных условиях. Одна из главных причин такого положения состоит в том, что большинство учителей и воспитателей либо не знакомы, либо знают понаслышке многие распространённые в цивилизованном мире науки, входящие в пакет *„Education“*.

Речь идёт о *сравнительной педагогике (comparative educational)* – сравнительные исследования образовательных систем разных стран), *менеджменте в образовании, педологии* (целостная наука о ребёнке), *физиологии детского организма, валеологии* (о сохранении и укреплении здоровья), *возрастной и педагогической психологии, социальной психологии, психологии общения, психоанализе, инноватике* (о социально значимых нововведениях), *социометрии* (об измерении и оценке межличностных связей), *тайм-менеджменте* (о рациональном использовании времени), *праксиологии* (об эффективности деятельности), *эпистемологии* (о знании), *логике* (о форме мысли: понятиях, суждениях, умозаключениях, доказательствах и пр.), *семиотике* (о представлении знаний), *риторике и комилетике* (об искусстве коммуникации), *социологии* (об обществе и общественном мнении), *эргономике* (о безопасности жизнедеятельности и достижении наивысших результатов минимальными средствами), *эстетике* (о сущности и формах творчества по законам красоты), *герменевтике* (о понимании), *экономике, имиджологии* (о создании эмоционально окрашенного образа человека или явления), *соционике* (об информационном взаимодействии психики человека с окружающим миром) и др.

Поэтому, как уже отмечалось, справедливо вести речь не столько о повышении квалификации учителей и воспитателей, сколько об *изучении ими целого ряда смежных наук*. Причём как на теоретическом, так и на прикладном уровне.

Третий уровень предполагает *целенаправленное воспитание интеллигентности и повышение общей культуры специалистов*. Это достигается путём создания в коллективе *заданной развивающей среды* и реализации принципа *стимулирующего, лично-ориентированного управления*.

Не сумеет педагог, даже за очень высокое вознаграждение, воспитать у учащихся любовь к литературе, классической музыке, театру, изобразительному искусству, физической культуре, если сам он не увлекается этим. Далее, как говорится, комментарии излишни.

2. ВНУТРЕННЯЯ АТТЕСТАЦИЯ

После приёма на работу специалисту присваивают квалификацию *„педагог-стажёр“* и определяют *персонального наставника* (см. врез на С. 103). В течение 1-2 месяцев заместитель директора, заведующий кафедрой и педагог-наставник осуществляют *диагностику его профессиональных умений*. По результатам диагностики они совместно со стажёром составляли *программу его профессионального развития и подготовки к первой (обязательной) внутренней аттестации* для получения квалификационного звания *„педагог-профессионал“* (II внутренняя дидактическая степень). Такая программа обычно определяет *профессиональные ограничения* и пути их преодоления, а также *индивидуальные особенности* повышения квалификации стажёра.

Обычно педагоги-стажёры проходят первую внутреннюю аттестацию через 3-5 месяцев. За это время они осваивают необходимые педагогические технологии, предусмотренные концепцией, и осознают, что главное, – не просто преподавать определённую учебную программ, но стать *персональным педагогическим (интеллектуальным) тренером* для учащихся.

Внутренняя аттестация с целью получения *более высоких дидактических степеней (первой и высшей)* осуществляется добровольно, по инициативе самих педагогов. Для получения этих степеней необходимо иметь успешные и стабильные результаты по обучению детей, уметь сотрудничать с семьёй, быть наставником и методистом, вести исследовательскую работу, создавать эффективные педагогические технологии и т.п.

3. КООПЕРАЦИИ

в совместной деятельности персонала, а также персонала и родителей

Видное место в АОК отводится развитию и эффективному использованию *человеческих ресурсов* образовательных учреждений и *потенциала их развития*.

Из научной литературы известно, что человеческие ресурсы учреждения и, как следствие, потенциал его развития, соответствует трём уровням:

- **Первый уровень** — ресурсы личности и потенциал её развития.
- **Второй уровень** — ресурсы малых групп, команд и их потенциал.
- **Третий уровень** — интегрированный ресурс коллектива учреждения в целом.

Как известно, *человеческие ресурсы первого уровня* — индивидуальный профессионализм и научно-методический потенциал персонала в хороших школах и дошкольных учреждениях почти полностью исчерпан.

Наблюдения за работой образовательных учреждений Молдовы и Украины подтверждают, что ресурсы *второго и третьего уровня*, т.е. малых групп, команд и целых коллективов, огромные по своему потенциалу, часто остаются невостребованными. Многие руководители учреждений недооценивают значение этих ресурсов, не располагают необходимыми знаниями и умениями для их развития и использования. Между тем, *образовательные задачи информационного общества* реализуются преимущественно на *втором и третьем уровнях*, т.е. на уровнях малых групп, команд и других объединений.

Различаются *профессиональные (малые)* команды, состоящие только из специалистов образовательного учреждения и *смешанные (большие)* команды в составе сотрудников и родителей учащихся. Последние являются *знаковыми* для углубления процесса демократизации образования и формирования учреждений *открытой учебной архитектуры*, т. е. доступных для общественного участия и мониторинга. В этом заключено одно из важнейших условий развития школы информационного века. Завершается эпоха *традиционной (закрытой) учебной архитектуры*, которая предполагала известную скрытость «педагогической кухни» от общественности, а также мнение о том, что инспектор

ВНУТРЕННЯЯ АТТЕСТАЦИЯ

Согласно АОК внутренняя аттестация персонала в образовательных учреждениях осуществляется непрерывно в соответствии с „Положением о внутренней аттестации”. Аттестация предусматривает 3 этапа, которым соответствует присвоение трёх квалификационных званий сроком на три года, а также ежемесячные доплаты к тарифной ставке дополнительной зарплаты: педагог-профессионал (II внутренняя дидактическая степень, доплата в размере 30%), педагог-мастер, методист (I внутренняя дидактическая степень, доплата в размере 50%), педагог-исследователь (высшая внутренняя дидактическая степень, доплата в размере 100%). Внутренней аттестации подлежат почти все категории сотрудников, включая вспомогательный (технический) персонал. Как показала практика, внутренняя аттестация не препятствует, а наоборот, способствует успешному прохождению государственной аттестации. При приёме на работу учителя, имеющего I государственную дидактическую степень, II внутренняя дидактическая степень присваивается автоматически. Доплата осуществляется за счет многоканального финансирования, включая оказание платных образовательных услуг.

В последние годы популярность получил *тренинг* — активная форма обучения, заимствованная из западных образовательных систем. Функции руководителя тренинга — *тренера* отличаются от традиционных функций *учителя*. В общественном сознании работа учителя прочно связана с понятиями «учить (научить), передавать, транслировать» знания, что изначально предполагает активные действия педагога при пассивной позиции учащихся, которые усваивают то, чему учит их учитель. Это отражает одно из главных правил традиционной школы: урок должен проходить в тишине, чтобы все слышали, что передаёт (транслирует) учитель. Понятие „*тренер*”, которое ранее использовалось только в спорте, не связано с передачей готовых истин. Оно ориентирует на активность и настойчивость самого обучающегося (тренирующегося), для которого тренер создаёт развивающую среду и оказывает квалифицированную помощь¹.

¹ Ушаков К. Подготовка управленческих кадров образования. — М., 1997. — С. 9.

КОРОТКО О ПРОФЕСІОНАЛЬНИХ ПЕДАГОГІЧЕСКИХ КОМАНДАХ КЛАССОВ

Согласно АОК в состав каждой из команд входят до 15 и более специалистов. Так педагогические команды начальных классов могут состоять из:

- основного учителя – руководителя команды;
- учителя-воспитателя, обычно выполняющего две функции: второго учителя при проведении уроков и воспитателя в группе продлённого дня;
- учителей неродных языков;
- педагога-хореографа;
- учителей физкультуры, музыки, изобразительного и прикладного искусства;
- преподавателя театрального искусства (режиссёра);
- психолога;
- врача-педиатра;
- руководителей спортивных секций;
- помощника учителя.

Должность руководителя педагогической команды (классного руководителя) является оплачиваемой (посредством многоканального финансирования учреждений) и наделена большими полномочиями. Руководитель команды обеспечивает кооперацию усилий её членов и родителей и персонально отвечает за результаты коллективного труда этой команды.

Миссией руководителя команды является защита прав и интересов детей. Он также выполняет ряд конкретных обязанностей. Среди них:

- обеспечение охраны жизни и здоровья детей;
- создание валеологических условий для эффективного развития, учёбы и отдыха детей;
- соблюдение санитарно-гигиенического, светового и воздушного режимов, организация полноценного питания;
- посещение и анализ занятий у коллег, работающих в команде;
- организация работы по изучению личности детей, социальной и культурно-образовательной среды, в которой они живут;
- подготовка и проведение психолого-педагогических консилиумов, педагогических планёрок, а также контроль выполнения принятых на них решений;
- выявление детей опережающего развития (сильнейших учащихся), организация их обучения и адекватного, разностороннего развития (совместно с психологом, врачом и родителями этих детей);
- материальное обеспечение, сохранность имущества;
- организация работы с родителями: психолого-педагогическое просвещение, привлечение родителей к организации образовательного процесса, проведения консультаций, методических семинаров, недель „открытых дверей“, тематических собраний и пр.

лучше всех знает, что нужно детям и как необходимо с ними работать.

Согласно АОК, все временные педагогические объединения *создаются демократическим путём*, с учётом психологической совместимости и желания работать вместе. Руководителю педагогической команды дано право *предлагать* администрации учреждения состав будущей команды. Педагогам в свою очередь предоставляется возможность *выбора команды*, а значит и руководителя. В случае, когда все педагоги необходимой специальности отказываются работать с каким-либо руководителем, его переводят на рядовую работу. Если же кто-либо из педагогов оказался невостребованным, он фактически остаётся без учебной нагрузки. Поскольку часть педагогов входит в состав двух или нескольких команд, то руководители этих объединений договариваются между собой по всем возникающим вопросам. Такой подход, основанный на формировании *горизонтальных связей, делегировании полномочий* и повышении ответственности сотрудников, во многом определяет успех в работе.

Подробнее о системе работы с персоналом в рамках АОК, можно прочитать в книге Авторской образовательной концепции „*Intellectualitatea*” – „*Интеллигентность*”¹.

¹ Федоренко Н. Авторская образовательная концепция „*Intellectualitatea*” – „*Интеллигентность*”. – Pontos, Кишинэу, 2007.

СОЦІАЛЬНА КАТАСТРОФА СЕЛА Й СІЛЬСЬКОЇ ОСВІТИ ВЖЕ МАЄ МІСЦЕ: сільські школи ще є, а дітей у них уже немає!

Управління
ШКОЛОЮ

Проект журналу "Творчий майданчик" – для усіх вболівальників за долю української школи та її директора

Вважаю закономірним той факт, що саме журнал „Директор школи, лицею, гімназії” виступив ініціатором проведення Форуму лідерів освіти. Адже практично в кожному з 50 випусків журналу міститься оперативна інформація про конференції, круглі столи, дискусії в галузі освіти. Користуючись нагодою, хочеться висловити слова вдячності головному редактору журналу Виговській О.І. за можливість усім бажаючим педагогам-управлінцям оперативно висловлювати свої думки на сторінках журналу з найбільш актуальних проблем освітньої галузі, привертати до них увагу громадськості та влади.

Це перший форум, але він повинен стати щорічним і виконувати роль як всеукраїнської освітньої трибуни, так і інструменту консолідації творчої педагогічної громадськості країни.

Форум має великі перспективи. Через рік-два він може перерости у Всеукраїнський з'їзд освітян, адже вже чітко окреслилась проблема, яку потрібно обговорювати й вирішувати усю суспільством. Якщо на попередньому з'їзді осві-

тян розглядалась проблема підвищення якості освіти через модернізацію навчального процесу та організаційний розвиток навчальних закладів, то на черговому з'їзді потрібно прийняти сучасну концепцію модернізації систем освіти міст і сільських регіонів та визначити педагогічні засади,

на яких має розбудовуватись педагогіка освітніх мереж.

Сьогодні ж я хотів би зупинитись на кількох гострих проблемах. Для їх розв'язання потрібно консолідувати зусилля як держави й вищих органів управління освітою, так і педагогічної громадськості.

1. *Освітня система країни переобтяжена великою кількістю конкурсів, акцій, турнірів тощо.* Усі вони погоджені МОН України та управліннями освіти облас-

Іван ОСАДЧИЙ

Начальник відділу освіти Ставищенської райдержадміністрації Київської області, доцент, кандидат педагогічних наук

Стаття є виступом Осадчого І.Г. на пленарному засіданні Першого міжнародного форуму освітянських лідерів 29 жовтня 2008 року (м.Київ)

Директор школи, лицею, гімназії № 5'2008

них держадміністрацій і нескінченим потоком падають на голови педагогів, управлінців, учнів навчальних закладів. Життєдіяльність освітніх закладів втратила системність, наступність і внутрішню логіку розвитку, набрала ознак акційності і фрагментальності.

Простота визначення переможців конкурсів і змагань деформувала систему критеріїв оцінки ефективності як навчально-виховного процесу, так і діяльності навчального закладу в цілому.

Результати конкурсів швидко „упаковуються” в доморошені рейтинги, і вирватись із цього замкненого кола псевдопедагогіки та показової ефективності практично неможливо. „Обійми” бюрократичної машини дуже міцні.

Акції так розбудовані, що про участь в них потрібно готувати звіти. Їх організатори вважають свою роботу унікальною й такою, яка проводиться на пустому місці, вимагають системних дій та об'ємних інформацій. „Перегрита” акційністю освітня система країни відмовляється „переварювати” численні ініціативи власного виробництва та зовнішнього середовища й захищається звичним для неї способом – „відписками”. Ефективність великих зусиль наближається до нуля або ж має негативний знак.

Вихід із ситуації, яка склалася, вбачаю в тому, щоб МОН України видало принаймні два накази. Перший наказ повинен стосуватися мінімалізації документообігу в системі освіти й заборони вимагати інформацію, непередбачену встановленими нормативами, а другий повинен закріпити норму добровільності щодо участі навчальних закладів у різноманітних змаганнях і конкурсах та, найголовніше, заборонити використовувати результати такої участі в рейтингових оцінюваннях рівня їх функціонування (за аналогією з результатами зовнішнього незалежного оцінювання).

Крім того, ніхто ж не рахував, скільки коштує така діяльність для

бюджету і чи варто витратити освітня гроші поза межами освітньої системи?

2. Наступна проблема стосується розвитку освітньої галузі та її ресурсів.

Останніми десятиліттями розвиток освітньої галузі відбувався за рахунок системних організаційних змін самих навчальних закладів. Їх результатом стало виникнення закладів нового типу: ліцеїв, гімназій, комплексів. Але ці заклади монополізували останніми роками право на успішність й інноваційність, вони лише імітують розвиток, природно завершивши власний об'єктивний цикл змін. І ось уже 5-7 років перебувають у нормальному режимі ефективного стаціонарного функціонування.

І все було б добре, якби не постійні зміни в оточуючому середовищі. Тому освітнім системам потрібно шукати інші напрямки й ресурси змін.

Таким напрямком змін, я вважаю, є структурні зміни в мережах навчальних закладів міст і територій. Автономні навчальні заклади повинні увійти в цілісні територіальні освітні комплекси (об'єднання, співтовариства) й утворити самодостатні освітні округи з єдиним муніципальним органом управління та підрозділами забезпечення (методичного, фінансового, транспортного, обслуговування будівель та обладнання, організації харчування тощо).

Що ж до потужних і невикористаних сьогодні ресурсів змін, то я хочу привернути увагу до професійної самоцінності педагогів, їх професіоналізму.

Саме тому з початку нинішнього навчального року ми розпочали дослідно-експериментальну роботу з розробки технологій управління процесами професійного розвитку педагогів. Знайдено зручний формат цієї технології – індивідуальна програма професійного розвитку педагога й окремо – управлінської культури керівника (директора, заступника директора).

Результати констатуючого експерименту показують, що розвиток повинен бути вмотивованим (у тому числі й матеріально) і багатовекторним, характеризуватися якісними змінами професійної культури педагога, його особистості. Саме ці ресурси розвитку потребують сьогодні наукового й практичного освоєння. Найкращим інвестором змін освітніх систем має виступити сучасний педагог-професіонал.

3. Проблема сільської школи. Якщо в попередні роки ми говорили про наближення соціальної катастрофи села й сільської освіти, то сьогодні ми маємо визнати, що катастрофа вже має місце: сільські школи ще є, а дітей у них уже немає! А їх немає тому, що в селі немає роботи.

Сьогодні практично всі сільські регіони стали депресивними, з „букетом” складних соціально-економічних проблем. Це сталося тому, що в аграрному секторі економіки почав безконтрольно панувати агресивний капітал, який виділив в структурі комплексних сільськогосподарських підприємств найприбутковішу галузь – сезонне землеробство з рентабельністю 100-200 і більше відсотків, а всі інші сектори знищив. Тому й не дивно, що до 80% батьків учнів сільських шкіл є безробітними й не мають коштів для інвестування в освіту своїх дітей. Села вимирають, адже капітал працює в селі лише 2-3 місяці на рік. Увесь інший час він знаходиться в інших сферах – в торгівлі, будівництві, транспорті тощо. Завданням держави є закріплення капіталу в аграрному секторі економіки. Це можна зробити шляхом зміни механізмів оподаткування: за умов сезонного землеробства – високі податки, за умов комплексного господарювання протягом року – низькі. З’явиться виробництво, з’являться нові робочі місця, відродиться зруйноване село, отримають „друге дихання” сільські школи.

Якщо педагогічна наука і практика знайшла загальний розв’язок

проблеми освіти сільських регіонів, а це освітні округи з опорними навчальними закладами, то без втручання держави, без відновлення села і його виробничої сфери це рішення залишиться корисним та ефективним ще кілька років, можливо, одне десятиліття. Потім наступить повна руйнація соціально-економічного комплексу села. Доведеться на весь район утримувати 1-2 школи й возити дітей на навчання за 20-30 км. Розв’язати цю проблему силами лише освітян неможливо. Сільським освітянам потрібно припинити обдурювати самих себе з цього приводу. Держава, найвищі її органи повинні прийняти відповідні рішення і негайно.

4. Наступна проблема стосується старшої профільної школи. Уже через рік учні 9 класу будуть готуватися до вибору профілю навчання в старшій школі, навчання в якій триватиме три роки. Якщо з академічними та універсальним профілем особливих проблем не буде (вони в значній мірі теоретичні й допускають діяльність не лише з природною, але й з віртуальною реальністю), то проблеми технологічних профілів уже чітко окреслились.

Це повна відсутність матеріально-технічної бази – вона або повністю зруйнована, або ж і не створювалася зовсім. Відсутні кадри, тому сподівання, що в школі ось-ось з’являться фахівці із „золотими руками”, вочевидь марні. Директори шкіл, начальники відділів освіти, які розуміють важливість і незамінність іншими видами саме трудового, політехнічного, технологічного навчання і виховання, всупереч нормативній базі, за власної ініціативи, яка ніким не підтримується й не оцінюється позитивно, намагаються зберегти матеріально-технічну базу, утримати в школі майстрів та інструкторів шляхом організації курсової підготовки робітничих кадрів. Але в останні 2-3 роки через лобіювання профтехосвітою власних інтересів отримати ліцензію школам стало неможливо. Це зроблено нібито

Від редакції

Перший міжнародний форум освітянських керівників

“Лідери української школи: роль директора сучасного навчального закладу”
відбувся у Київському Будинку вчителя
29 жовтня 2008 року

Ключова тема Форуму *“Формування ефективного механізму суспільно-державної підтримки української школи”* викликала палкі промови його учасників, з думками яких ви маєте можливість ознайомитися на другій сторінці обкладинки вже у цьому числі нашого видання.

Журнал “Директор школи, ліцею, гімназії” зніціював цей форум і провів його, але наболілі проблеми лише озвучено й окреслено.

За усіма нами – їх вирішення!

Форум освітянських керівників триває – він лише перейшов у формат постійно діючого на сторінках нашого журналу та його сайту

<http://director-ua.info>

Тож усіх небайдужих запрошуємо до розмови й пропонуємо висловити свою¹ точку зору з кожного напрямку роботи Форуму:

- **Директор і влада: засади взаємодії.** Директор школи – лідер на шляху втілення вітчизняної освітньої політики.
- **Директор і педагогічний колектив – партнери чи підлеглі?** У чому полягає місія Вчителя: в реалізації освітніх послуг чи педагогіці служіння? Директор школи – лідер громадського руху щодо повернення суспільству його Вчителів.
- **Директор і батьківська громадськість – співпраця, протистояння чи обслуговування?** Директор школи – лідер побудови громадянського суспільства.

**Чекаємо на ваші думки
й конструктивні пропозиції!
Разом ми побудуємо нашу школу!**

¹ У №6 нашого видання за 2008 рік – думки й пропозиції директорів шкіл Вінничини як роздуми після Форуму.

з добрих намірів – збільшено обсяг навчальних планів і програм. Але ж роздуті навчальні плани не під силу освоїти школам протягом періоду навчання старшокласників.

Якщо не можна спростити процес ліцензування для шкіл або ж зменшити обсяги навчальних планів, то потрібно ввести новий кваліфікаційний рівень – „молодший робітник” або „помічник робітника” й готувати його за рік (210-280 год.), складніші професії – за два роки (420-560 год.), ще складніші – за три роки (630-740 год.). Дозволити й учням академічних класів освоювати 1-2 професії шляхом курсового навчання за бажанням. Особливо це стосується масових і затребуваних часом професій: водій, тракторист, повар, швачка, оператор комп’ютерного набору, продавець, робітник з ремонту й обслуговуванню приміщень, обліковець бухгалтерських документів, тощо.

Більше того, школам почали вказувати на забуту, але чинну постанову Кабінету Міністрів України від 3 червня 1999 р. №956, за якою школам надано право здійснювати курсову підготовку робітничих кадрів протягом лише одного року. Але ж не існує таких програм з підготовки робітника за 280 годин (з тижневим навантаженням 8 годин) протягом навчального року.

Усе це приведе до того, що діти із „золотими руками” прийдуть в універсальні класи, які не мають сучасної матеріально-технічної бази, і байдикуватимуть там 3 роки. Що ж краще для дітей – серйозна діяльність і перша робітнича професія чи красиве й просте рішення складної проблеми (кожний тип закладу повинен займатися своєю справою)! **Як відомо, складні проблеми дійсно мають прості рішення, але вони неправильні.**

ДО ПИТАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Управління
школою

Ця стаття підготовлена за матеріалами „Звіту про результати міжнародного моніторингового дослідження приватного репетитора”, що обговорювалися на круглому столі 15 березня 2007 року у Київському Будинку Вчителя. Автор статті була запрошена до роботи круглого столу, який було ініційовано Центром тестових технологій і моніторингу якості освіти за підтримки міжнародного фонду „Відродження”.

Ставлення до репетиторства в українському суспільстві не є однозначним. З одного боку, репетиторство дозволяє поза системою обов'язкової освіти підвищити рівень знань і заповнити прогалини, спричинені неякісним викладанням предмета або ж індивідуальними особливостями учнів. З другого боку, зростаюча роль приватних уроків, які підготують до успішного складання вступних іспитів до університетів, створює нерівні умови щодо здобуття вищої освіти для випускників із сімей з різним соціальним і матеріальним статусом. Надання приватних уроків дозволяє викладачам покращити своє матеріальне становище, адже заробітна плата у них порівняно з іншими категоріями працівників досить низька. Доходи і видатки щодо репетиторства зазвичай не оподатковуються і створюють „тіньовий бюджет” у сфері освіти.

Попередні дослідження приватного репетиторства в Україні засвідчують, що воно є широкомасштабним, не врегульованим законодавством. Можна виділити такі основні види репетиторства:

Репетиторство для покращення рівня знань учня в школі; спричинене відставанням школяра від навчальної програми; є „тіньовим”, доходи

від нього не оподатковуються.

„Вимушене” репетиторство у школі з учителем, який навчає учня; проводиться нелегально, доходи від нього не оподатковуються.

Репетиторство для підготовки до вступу до вищих навчальних закладів було зумовлене різними вимогами шкільної програми і програми вступних іспитів до університетів.

Навчаючись на підготовчих курсах при університетах, слухачі здобували одну із додаткових можливостей вступити до ВНЗ на пільгових умовах. Кошти, одержані ВНЗ шляхом проведення курсової підготовки, становлять значну частину доходів університетів. Проте часто такий вид надання додаткових освітніх послуг є „тіньовим” і його здійснюють індивідуально викладачі-репетитори.

В Україні немає законодавства, яке б регулювало репетиторство. Оскільки навчальні заклади мають право здійснювати додаткові освітні послуги, то передбачається, що додаткові індивідуальні заняття з вчителями можуть бути

Жанна СЕРІКОВА

Директор
ЗОШ № 3
м. Краматорська
Донецької області

Таблиця 1.

Шкільні предмети, з яких учні займаються з репетитором (кількість учнів, які займалися з приватним репетитором з окремих предметів (у відсотках))	
Навчальні предмети, з яких учні займаються з репетитором	Кількість від загального числа опитаних (у відсотках)
Рідна мова (українська)	41.7
Іноземні мови	47.2
Математика	51.4
Історія	12.1
Біологія	9.9
Хімія	10.2
Фізика	10.5
Правознавство	15.0

Споживачі: хто і чому займається з приватним репетитором?

Таблиця 2.

З якою метою відвідували приватні заняття з репетитором	
З якою метою учні відвідували приватні заняття з репетитором	Кількість від загального числа опитаних (у відсотках)
Краще вивчити навчальний матеріал	16.8
Систематизувати раніше вивчений навчальний матеріал	13.2
Заповнити прогалини у знаннях	18.5
Краще підготуватися до вступних іспитів	78.9
Батьки примусили відвідувати заняття з приватним репетитором	3.3
Інші учні займалися з репетитором, тому опитаний зробив так само	0.5

Таблиця 3.

Ставлення учнів до приватного репетиторства та якості навчання в середній школі	
Учні відвідують заняття з приватного репетиторства	Кількість респондентів, що цілком/частково погоджуються з твердженням (у відсотках)
... щоб підвищити свої шанси під час вступу до університету	81.6
... тому що в школі не вивчається весь матеріал, потрібний на вступних екзаменах до ВНЗ	83.6
... щоб покращити свої шкільні оцінки	46.8
... бо вчителі не пояснюють матеріал належним чином	34.7
... через низьку якість викладання у школі	44.0
... тому що учні хочуть знати більше	77.7

легалізовані як надання додаткових освітніх послуг. Проте при цьому потрібно повністю сплатити податки, оскільки в Україні не існує жодних пільг щодо оподаткування послуг у сфері освіти. Отже, вартість додаткових занять дуже зростає за їх легалізації, а тому за взаємною згодою учня і вчителя проведення індивідуальних занять приховується.

В Україні існує можливість зареєструватися приватним підприємцем, сплачувати єдиний податок і надавати консультативні послуги у сфері освіти, проте ці правила поширюються лише щодо навчання дорослих. Щоб навчати учнів або студентів, підприємець повинен мати ліцензію, а її практикують видавати тільки навчальним закладам. Тому, не маючи ліцензії, викладачі не можуть індивідуально легалізувати свої послуги.

За результатами міжнародного дослідження встановлено, що найчастіше з приватним репетитором займалися математикою, на другому місці – заняття з іноземних мов, на третьому – з української мови. Дещо менший відсоток учнів відвідували додатково заняття з історії, біології, хімії та фізики. 15% респондентів користувалися послугами приватного репетитора з правознавства.

Більшість опитаних підтверджують ефективність і результативність приватного репетиторства під час вступних іспитів до ВНЗ. Зокрема 90.7% учнів відповідали, що заняття з приватним репетитором допомогли їм під час вступної кампанії, 63.2% учнів – дуже допомогли, 27.5% – дещо допомогли. Схожу ситуацію маємо і з підготовчими курсами: 82.3% учнів підготовчі курси допомогли при вступі до ВНЗ, 41.6% – дуже допомогли, а 40.6% – дещо допомогли.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу даних цього дослідження, базованого на опитуванні студентів-першокурсників, і даних попередніх досліджень, базованих на опитуванні школярів, батьків та керівників шкіл було зроблено такі висновки:

Приватне репетиторство є поширеним явищем в освітній системі України. В системі середньої освіти воно викликано потребою навчання відповідно до індивідуальних потреб учня, оскільки у більшості (особливо міських) шкіл класи великі (30-35 учнів у середньому), а шкільні програми перевантажені.

Поряд з цим існує явище “вимушеного” репетиторства, яке супроводжується моральним тиском на учня і його батьків, щоб спонукати їх до отримання репетиторських послуг власним учителем. Таким чином деякі учителі створюють собі можливість додаткового заробітку у своєму ж класі. Існує формальна заборона (вказана Міністерством освіти і науки України) щодо репетиторства вчителями власних учнів у приміщенні школи. Проте, оскільки в Україні немає широкої практики легалізації приватних репетиторських послуг, то надання їх скрите і не можливо відслідкувати, чи дотримується заборона, чи ні.

Репетиторство здійснюється шляхом підготовки на підготовчих курсах при університетах, які легалізовані і оподатковані. Вищі навчальні заклади заохочували випускників шкіл до участі в курсах через надання можливості складання дострокових вступних екзаменів. Таким чином, учення останнього року навчання в школі, ще не склавши вступні іспити і не отримавши документу про середню освіту, міг вже скласти вступні іспити до університету. Університети при вступній кампанії, як правило, не беруть до уваги оцінки абітурієнта у його документі про середню освіту. Ці фактори призводять до падіння престижу середньої освіти.

Іншим шляхом підготовки до вступу до вищих навчальних закладів є приватні заняття з репетитором індивідуально або з групою учнів. Доходи від такого приватного репетиторства складають значну частку річного бюджету системи освіти в Україні.

Розповсюдження приватного репетиторства в Україні має глибокі соціально-економічні корені. З одного боку – це прагнення більшості сімей дати дитині вищу освіту і готовність прийняти будь-які “правила гри” для досягнення мети. З іншого боку – низький рівень оплати праці вчителів шкіл і викладачів примушує їх шукати додатково заробітку і не спонукає до застосування більш ефективних методик викладання в класі. З боку держави не створено відповідного законодавчого поля для легалізації репетиторства і створення цивілізованого ринку цих послуг.

На підставі проведеного аналізу підходів до розв’язання проблеми приватного репетиторства в українському контексті було вироблено рекомендації (див. вріз на цій стор.).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

НА РІВНІ СУСПІЛЬСТВА (негромадські організації, батьківські, студентські та учительські асоціації, засоби масової інформації):

Розгортання публічної дискусії щодо проблем репетиторства в системі освіти України. Залучення до цієї дискусії усіх зацікавлених сторін. Запобігання формалізації цієї дискусії та її імітації бюрократичними структурами.

НА РІВНІ УРЯДУ:

- Впровадження зовнішніх стандартизованих екзаменів, результати яких зараховує школа і вищі навчальні заклади. Екзамени повинні проводитися інституцією, зовнішньою по відношенню до школи і до університетів і мати єдині вимоги до всіх випускників, які прагнуть вступити до вищих навчальних закладів. (Можна передбачити, що при цьому не зникає потреба в репетиторстві як в підготовці до екзамену з урахуванням індивідуальних особливостей учня. Проте, оскільки вимоги екзаменів будуть єдині, незалежно від університету, до якого вступаєш, то послуги репетиторства втрачають зв’язок з корупційними практиками і мінімізують їхній обсяг, хоча і не гарантують їхньої адаптації до нових умов. Їх зможуть надавати і викладачі, і вчителі, вони стануть доступніші для населення.)
- Виконання зав’язань щодо Закону України “Про освіту” по забезпеченню заробітної плати вчителів і викладачів на рівні середньої зарплати у промисловості.
- Створення сприятливого законодавчого поля для легалізації репетиторських послуг. Введення пільг щодо оподаткування надання таких послуг.
- Відокремлення надання репетиторських послуг від основної діяльності вчителів і викладачів. Створення інституцій, які спеціалізуються на репетиторських послугах і надають робочі місця для вчителів і викладачів.

НА РІВНІ ШКОЛИ:

Індивідуалізація навчання. Застосування ефективних методів навчання.

- Профільне навчання в старшій школі, яке дасть можливість враховувати індивідуальні схильності і потреби учнів. Виділення часу в шкільних навчальних програмах на узагальнення матеріалу і підготовку до екзаменів.
- Підвищення кваліфікації вчителів щодо застосування ефективних методів підготовки до зовнішніх стандартизованих екзаменів.

Питання щодо легалізації освітніх послуг: де і як отримати ліцензію для надання освітніх послуг. Це питання необхідно адресувати МОН.

Наші ювіляри!

АБАШКІНА Нелля Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор, головний науковий працівник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, має унікальний творчий доробок, який обов'язково допоможе директору школи у вирішенні сучасних проблем профільного навчання;

СЕМИЧЕНКО Валентина Анатоліївна,
доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Університету менеджменту освіти АПН України, чудовий лектор і наш шанований автор, друг учителів і журналу;

ДРАЧ Ірина Іванівна,
доцент кафедри педагогіки вищої школи та прикладної психології Університету менеджменту освіти АПН України, кандидат педагогічних наук, наставник директорів шкіл;

ДИВАК Валерій Володимирович,
завідувач кафедри права та безпеки життєдіяльності Університету менеджменту освіти АПН України, доцент, кандидат педагогічних наук, наш шанований автор;

СТАРЧЕНКО Костянтин Михайлович,
доцент кафедри теорії та методики освіти дорослих Університету менеджменту освіти АПН України, кандидат педагогічних наук, він один із команди тих, хто ще за радянських часів розпочав підготовку резерву директорів шкіл і залишився вірним цій ідеї досьогодні, бо є справжнім другом українського директора.

Усім ювілярам наші найкращі вітання!

*Хай і надалі щастя
всміхається вам,
мир і злагода панує
в родинях.*

*Хай людська шана не
знає віяння,
а нива життєва
колосьється
щедрим врожаєм.
З роси і води
вам, шановні
колеги!*